Tiende Nationale SDG Rapportage

Nederland op weg naar brede welvaart

20 mei 2026

Voorwoord

Deze tiende Nationale SDG-rapportage markeert ruim een decennium aan gezamenlijke inzet voor de SDG's: de duurzame ontwikkelingsdoelen om de wereld gezonder te maken, eerlijker en vreedzamer. Een wereld waarin niemand achterblijft.

Nederland heeft samen met alle andere VN-lidstaten afgesproken deze doelen in 2030 te halen. En dat doen we met z'n allen: bedrijven, overheden, jongeren, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen.

In tien jaar is er veel bereikt. Zo werpen investeringen in bijvoorbeeld hernieuwbare energie hun vruchten af. Inmiddels komt bijna twintig procent van ons totale verbruik uit duurzame bronnen. Nederlandse ondernemers spelen hier een belangrijke rol bij: ze brengen duurzame en innovatieve oplossingen op de markt die écht verschil maken.

Aan de andere kant zijn de uitdagingen groot. De wereld is onvoorspelbaarder geworden. Conflicten, handelsoorlogen en groeiende internationale tegendruk op klimaat en mensenrechten vertragen de voortgang van de ontwikkelingsdoelen. Met nog vijf jaar te gaan tot 2030 is er dus werk aan de winkel.

Het goede nieuws is dat we nog heel ver kunnen komen als we elkaar blijven vinden. De kracht van de SDG-aanpak is de brede samenwerking: elkaar blijven opzoeken en aansporen om vooruitgang te boeken, juist ook als er tegenwind is.

Deze rapportage laat zien hoe verschillende sectoren, inclusief de Rijksoverheid, elkaar aanjagen om stappen te blijven zetten richting 2030 en daarna.

U leest welke stappen we in 2025 hebben gezet en welke resultaten dat heeft opgeleverd. Deze rapportage vormt de opmaat naar de presentatie aan de Verenigde Naties van de inzet en voortgang in de landen van het Koninkrijk. Met deze zogenoemde *Vrijwillige Nationale Review* (VNR) delen we in 2027 onze ervaringen met de andere VN-lidstaten, om de tijd tot 2030 zo goed mogelijk te benutten. Want in vijf jaar tijd is nog heel veel mogelijk.

Sjoerd Sjoerdsma, Minister Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Foto: Martijn Beekman

Inhoudsopgave

Voorwoord 02

Nederland volgens de cijfers 04

Hoofdstuk A: Gezamenlijke inleiding 08
1. De tiende terugblik: SDG's als houvast in een veranderende wereld 09
2. Dimensie Hier & Nu 11
3. Dimensie Elders 12

Hoofdstuk B: Rijksoverheid 14
1. De Biosfeer; natuur en milieu 16
2. De Samenleving 19
3. De Economie 22

Sectoroverstijgende inzichten 27

Hoofdstuk C: Decentrale overheden 28
1. Uitvoerbaarheid als randvoorwaarde voor duurzame ontwikkeling 29
2. Balans tussen taken, middelen en sturing 29
3. Samenhang in de fysieke leefomgeving 30
4. Structurele borging van crisisbeheersing 30
5. Digitale randvoorwaarden voor één overheid 30
6. Conclusie 31

Hoofdstuk D: Bedrijfsleven 32
1. Verduurzaming als motor voor een veerkrachtige en concurrerende economie 33
2. Hier & Nu: knelpunten én beweging (2025) 33
3. Vooruitblik: weerbaarheid, talent en ketens 34

Hoofdstuk E: Jongeren 36
1. Introductie 37
2. Bestaanszekerheid 37
3. Mentale gezondheid 38
4. Toekomstperspectief 39
5. Conclusie 40

Hoofdstuk F: Kennisinstellingen 41
1. Inleiding 42
2. De kracht van samenwerken steeds zichtbaarder 42
3. In een snel veranderde wereld blijven onderwijs en onderzoek de SDG's bevorderen 43
4. Het SDG-verhaal blijven vertellen en zichtbaar maken 43
5. Sterke internationale samenwerking rondom de SDG's 44
6. Conclusie 44

Hoofdstuk G: Maatschappelijk Middenveld 45
1. Inleiding 46
2. Maatschappelijke ruimte en burgerparticipatie onder druk 46
3. Samenwerking, draagvlak en maatschappelijke mobilisatie 47
4. Financieringsdruk en subsidies onder spanning 48
5. Conclusie 48

Hoofdstuk H: Maatschappelijk Middenveld Elders 49
1. Inleiding 50
2. Complexe internationale context 50
3. Bijdrage maatschappelijk middenveld 51
4. Beleidscoherentie: versterkende en verlammende factoren 53
5. Conclusie 53

Brede Welvaart en SDG's 54

Annex 1: Overzicht van SDG relevant nieuw beleid 55

Annex 2: Resultaten Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling 65

Nederland volgens de cijfers

Voortgang op de SDG's in score
Nederland en de wereld

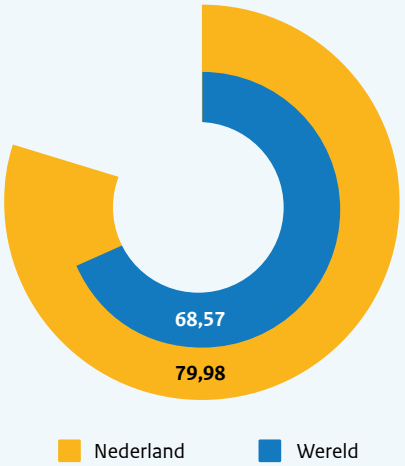

Let op: de score weerspiegelt het gemiddelde over alle doelen - ook als er op sommige doelen nog flinke achterstanden zijn.

Voortgang op de SDG's vergeleken met andere landen
Nederland in verhouding tot 193 VN-lidstaten en 27 EU-lidstaten, in indexscore en ranking.

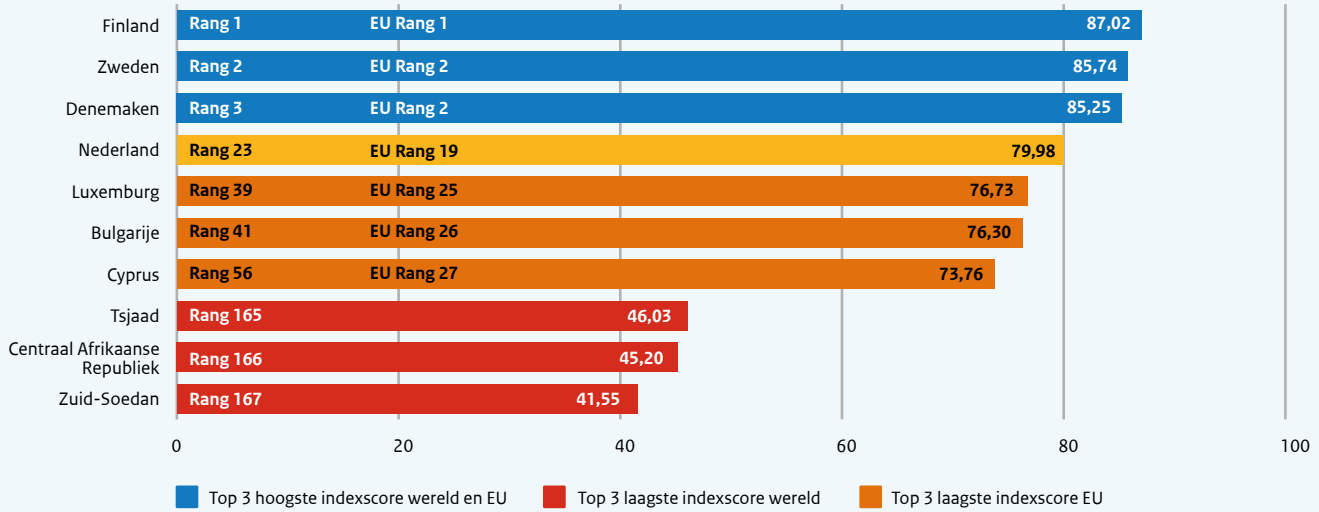

Spillover effect ranglijst wereld en EU
Negatieve afwenteleffecten (spillovers) van Nederlands beleid op andere landen in de wereld in 2025, in verhouding tot 193 VN-lidstaten en in verhouding tot 27 EU-lidstaten. De schaal loopt van 0 (meeste negatieve spillovers) tot 100 (minste negatieve spillovers).

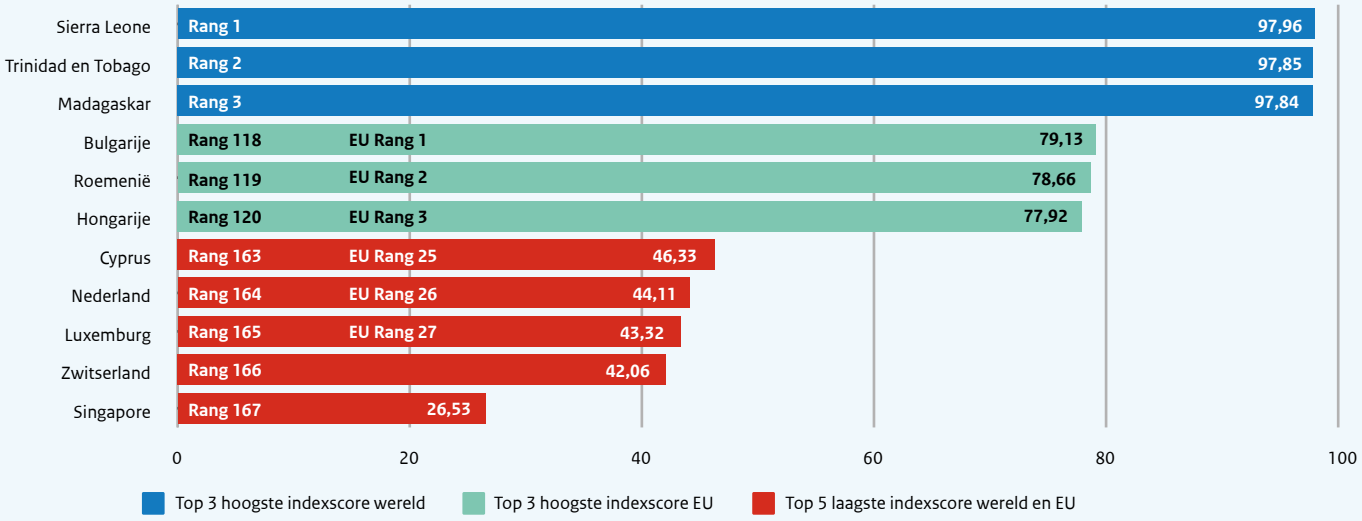

Spillover Indexscore
Nederland en de wereld

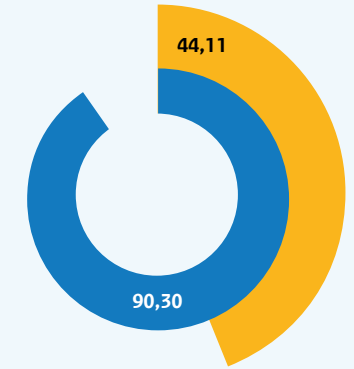

Spillover Indexscore 2025 voor Nederland, een hogere score betekent minder negatieve internationale effecten. De schaal loopt van 0 (meeste negatieve spillovers) tot 100 (minste negatieve spillovers).

Wereld en Nederland 2000 - 2025

Voortgang op de SDG's per doel in het jaar 2000 en 2025 – Nederland in verhouding tot 193 VN-lidstaten. Het gemiddelde van alle VN-lidstaten is aangemerkt als 'Wereld'.
De SDG's bestaan vanaf 2015. SDSN heeft de scores met terugwerkende kracht berekend naar het jaar 2000. De cijfers van zowel Nederland als de Wereld zijn op basis van SDSN data.

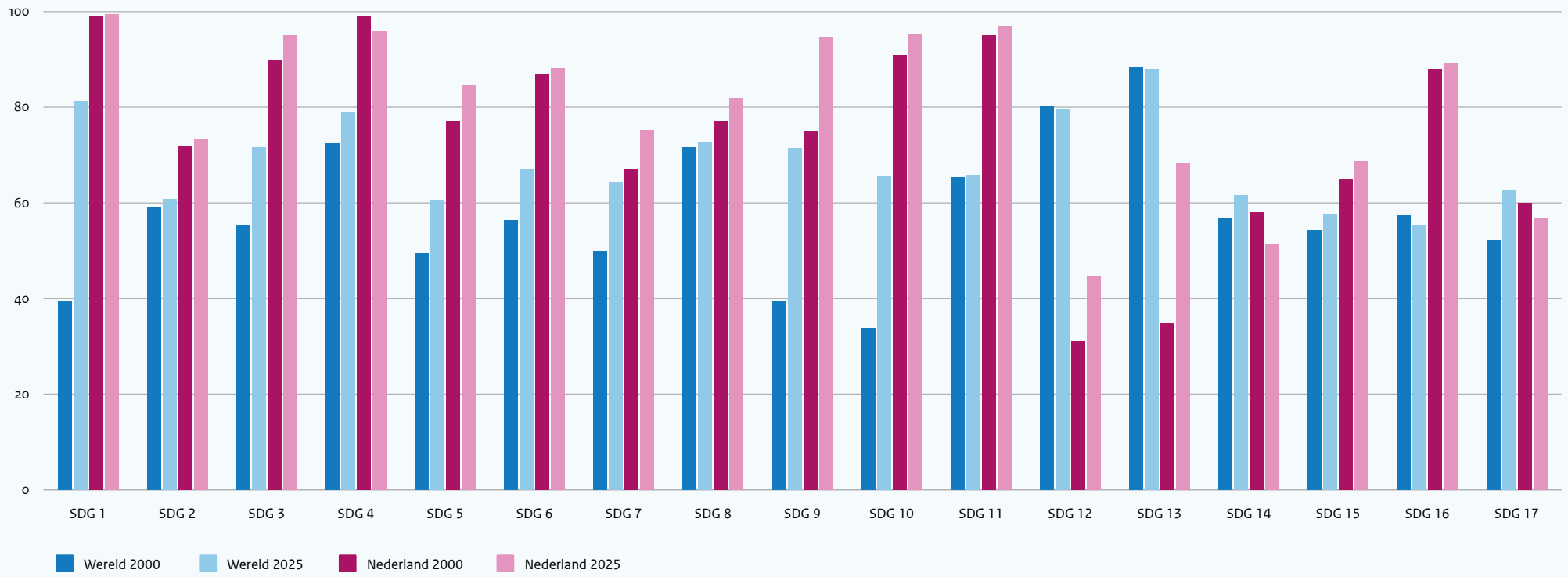

Negatieve afwenteleffecten op andere landen

Op basis van de zogenoemde *Spillover Index* gemaakt door SDSN staat Nederland op de 164ste plaats van 167 landen. Dit laat zien dat Nederland bovengemiddeld veel negatieve effecten zou hebben op de mogelijkheid van andere landen om de SDG's te behalen. Factoren die worden genoemd zijn: de impact van geïmporteerde goederen en diensten op waterschaarste, arbeidsongevallen bij de productie van die producten, luchtvervuiling en stikstof. Ook de export van plastic afval, ontbossing om te voorzien in de Nederlandse consumptiebehoefte en belastingconstructies waarmee elders belasting wordt ontweken zijn factoren die hierin zijn opgenomen en waarbij Nederland op basis van SDSN-onderzoek een negatieve impact zou hebben.

De Monitor Brede Welvaart en de SDG's 2026 laat zien dat Nederland vergeleken met andere EU-landen meer fossiele energiedragers, metalen, niet-metaal mineralen en biomassa invoert (Nederland staat respectievelijk op plaats 27, 24, 22 en 25 van de 27 EU landen).

Afkomst data

CBS Monitor Brede Welvaart en SDG's 2026, Sustainable Development Report 2025/26 (SDSN/IEEP). Verschillen tussen rapporten komen voort uit verschil in gebruikte indicatoren en werkwijze. CBS kijkt naar de trends richting de doelen, terwijl SDSN en OESO kijken of doelen in 2030 behaald worden met huidige tempo. Het CBS gebruikt gecombineerde SDG- en brede welvaartindicatoren die op onderdelen aan de Nederlandse situatie zijn aangepast. SDSN gebruikt de officiële VN-indicatoren. Dit betekent bijvoorbeeld dat armoede door het CBS gemeten wordt op basis van de nationale definitie, waar de VN de internationale armoedegrens van 2,15 USD per dag gebruikt. SDSN gebruikt naast officiële data (van o.a. CBS en Eurostat) ook data van wetenschappelijke instellingen en toonaangevende NGO's.

Trends in Caribisch Nederland van de SDG-doelstellingen

Trends in Caribisch Nederland van de SDG-doelstellingen – gebaseerd op de indicatoren waarvoor een middellange termijntrend (2017–2024) berekend kon worden. De figuur toont welk percentage van de indicatoren zich in de richting van het doel beweegt (**blauw**), welk deel een neutrale trend heeft (**grijs**), en welk deel van het doel af beweegt (**rood**). ** NB: niet voor alle SDG's is voldoende data beschikbaar, daardoor ontbreken sommige SDG's.*

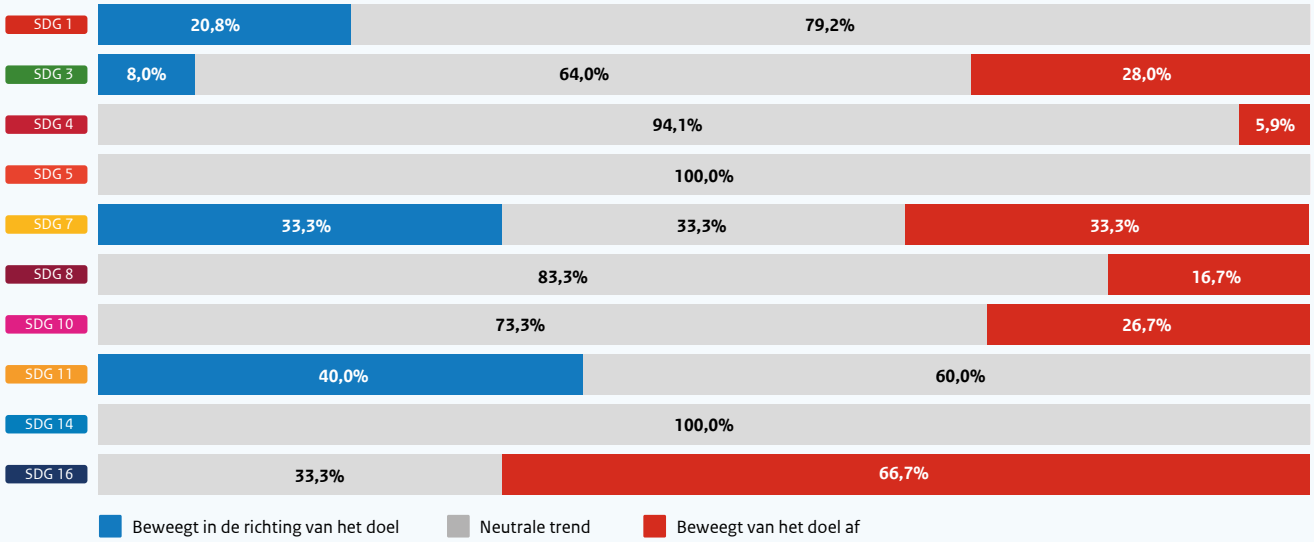

Bron: Monitor Brede Welvaart en SDG's Caribisch Nederland | CBS

Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Caribisch Nederland)

Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat uit 4 landen: Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Nederland bestaat uit de twaalf provincies in Europees Nederland, en de drie bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba in Caribisch Nederland. De data op deze pagina's heeft betrekking tot Europees Nederland, behalve de grafiek 'Trends in Caribisch Nederland van de SDG-doelstellingen'. Deze is gebaseerd op de CBS Monitor Brede Welvaart en SDG's Caribisch Nederland.

Trends in Nederland van de17 SDGplus-doelstellingen

Trends in Nederland van de 17 SDGplus-doelstellingen - gebaseerd op de indicatoren waarvoor een middellangetermijntrend (2017-2025) berekend kon worden. De figuur toont welk percentage van de indicatoren zich in de richting van het doel beweegt (blauw), welk deel een neutrale trend heeft (grijs), en welk deel van het doel af beweegt (rood).

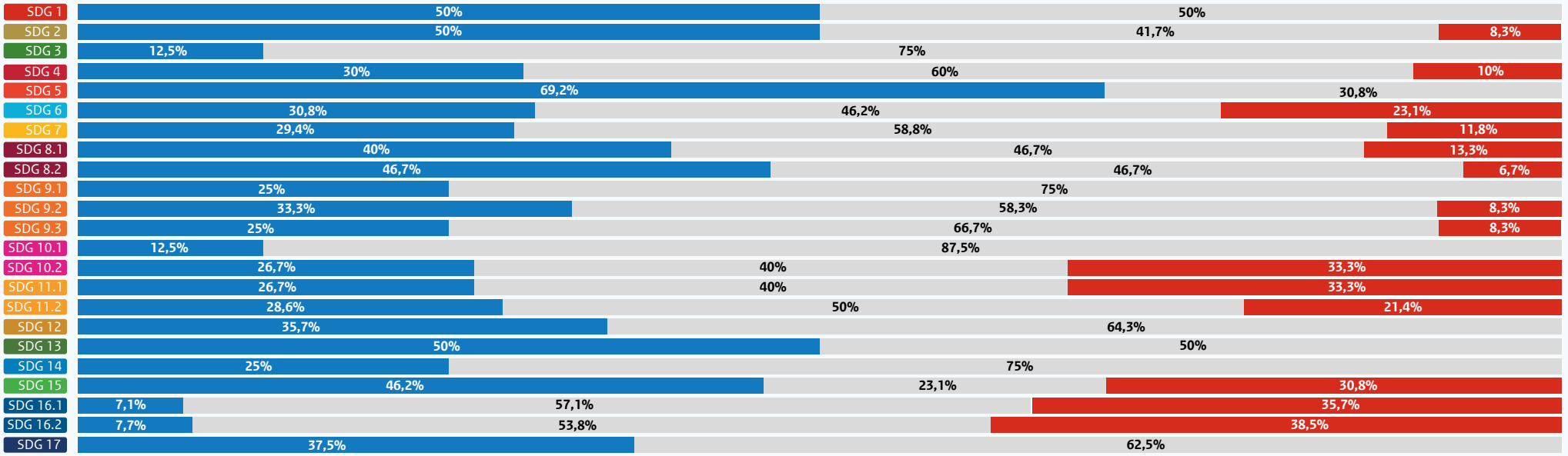

Waar gaat het de goede kant op?

SDG1: Geen armoede

- SDSN laat zien dat het percentage Nederlanders dat onder de internationale armoedegrens van 2,15 dollar per dag leeft 0,23 procent (minder dan 1%) is. Nederland heeft echter nog steeds uitdagingen op het gebied van relatieve armoede. Hetgeen betekent dat mensen moeten rondkomen van een inkomen dat minder is dan 60 procent van het mediane besteedbaar inkomen.
- Op basis van de CBS Monitor wordt het aandeel mensen in Nederland dat risico loopt op armoede of sociale uitsluiting kleiner, in 2025 betrof dit 15,8% van de bevolking. Ook leeft in 2025 nog 13,4% van de Nederlandse bevolking onder de Europese armoedegrens. En heeft 8,6% van de huishoudens problematische schulden. Vergeleken met andere landen in de EU, zo laat de CBS Monitor zien, is het risico op armoede of sociale uitsluiting in Nederland kleiner (plaats 3 van de 13 EU landen in 2025).
- Opvallend is dat voor SDG1 de situatie van Nederland verschilt met de situatie in Caribisch Nederland op de drie eilanden: Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Het CBS toont in de 2025 Monitor voor Caribisch Nederland een relatief lage materiële welvaart. De inkomensniveaus liggen tussen de 58 en 72 procent van het besteedbaar inkomen in Europees Nederland (gebaseerd op de inkomenscijfers uit 2022).

SDG 2: geen honger

- Op de helft van de indicatoren gaat het goed, bijvoorbeeld het aandeel eiwitrijke gewassen neemt toe en is in 2025 0.9% van het totaal aan cultuurgrond. Ook werd er in het laatst gemeten jaar (2024) minder gebruik gemaakt van chemische gewasbescherming.
- SDSN laat zien dat Nederland gemiddeld veel energie verbruikt om voedsel te produceren. Dit is deels te verklaren door de relatief hoge dierlijke voedselconsumptie in Nederland ten opzichte van plantaardige voedselconsumptie.
- CBS stelt vast dat Nederland vergeleken met andere landen in de EU een relatief lage stikstofafvoer via gewassen kent t.o.v. de totale aanvoer van stikstof in 2023 (plaats 11 van de 18). Dit is nadelig voor de voedselzekerheid op lange termijn omdat het leidt tot lagere landbouwopbrengsten, en schadelijk is voor bodem en milieu. Ook toont het CBS dat de veestapeldichtheid in Nederland het hoogste is vergeleken met andere landen in de EU (plaats 21 van de 21).

SDG 5: Gendergelijkheid

- Op 75% procent van de indicatoren gaat het goed, bijvoorbeeld op het aandeel vrouwen in het hoger onderwijs en in de arbeidsparticipatie. Echter is het aandeel vrouwen in management posities laag vergeleken met andere EU-landen. Dit aandeel bedraagt 29,4% (bijna dertig procent) waarmee Nederland op plaats 21 van de 27 gemeten EU-landen staat.

SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur

- Het CBS toont dat 94% van de top-100 bedrijven in 2024 een mvo-jaarverslag heeft gepubliceerd. Dit is een trendmatige stijging ten opzichte van eerdere jaren en in EU-verband plaatst dit Nederland op nummer 3 van de 19 gemeten EU-landen.
- Ook op het gebied van het aantal wetenschappelijke publicaties en aangevraagde octrooien scoort Nederland relatief goed met een stijgende trend bij het aantal wetenschappelijke publicaties en een respectievelijk 7de en 4de plaats in Europees verband van de 27 gemeten EU-landen.
- Qua publieke en private uitgaven aan R&D behoort Nederland met 0,7% en 1,6% van het bbp in Europees verband tot de middenmoot (12e en 9e plaats binnen de EU).

Waar liggen de uitdagingen?

SDG 10: Ongelijkheid verminderen- leaving no one behind

- Uit de CBS-cijfers over de verdeling van brede welvaart in Nederland blijkt dat verschillende bevolkingsgroepen achterlopen op het nationaal gemiddelde. Het gaat dan voornamelijk om jongeren, mensen zonder startkwalificatie en Nederlanders met een migratieachtergrond.
- Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het mediane vermogen dat voor Nederlanders die alleen het basisonderwijs, vmbo en/of mbo1 hebben afgerond €29.500 bedraagt en voor Nederlanders met ouders geboren buiten Europa €20.600 bedraagt. De nationale mediaan is met €135.500 meer dan 4x zo hoog.
- 12% van de bevolking van 15 jaar en ouder ziet zich als lid van een gediscrimineerde groep in 2023. Van de 19 gemeten landen bekleed Nederland op dit vlak de 18e plaats.

SDG 11.1 : Duurzame steden en gemeenschappen: wonen

- Het CBS stelt vast dat Nederlanders in 2024 gemiddeld 20,1% van het besteedbaar inkomen kwijt zijn aan wonen. Hiermee staat Nederland op plaats 21 plaats van de 27 gemeten EU-landen (mediane woonquote).
- Ook blijkt uit een raming waar CBS zich op baseert dat het woningtekort in 2024 5% van de woningvoorraad bedraagt. Uit CBS-cijfers blijkt daarnaast een trendmatige stijging van het percentage van thuiswonende jongvolwassenen van 25 tot en met 29 jaar (21,8% in 2025). In Europees verband is dit percentage echter nog relatief laag en staat Nederland op de 3e plaats van de 13 gemeten EU-landen.

SDG 14: leven in het water

- Nederland staat op 20e plek van de 22 gemeten EU-landen als het gaat om waterkwaliteit zoals gemeten door de clean water index met een score van net iets meer dan 50%.

SDG 15: leven op het land

- Het CBS constateert dat 69,9% van de landnatuur kampt met overschrijding van de stikstofgrens in 2023. Ten aanzien van een stikstofoverschot staat Nederland vergeleken met andere EU-landen op de laatste plaats (18 van de 18). Het stikstofoverschot bedraagt in het laatst gemeten jaar 164 kg stikstof per hectare cultuurgrond.
- Met de biodiversiteit in Nederland gaat het niet goed. De populaties boerenlandvogels nemen af. De populaties of de verspreiding (afhankelijk van de soort) van Nederlandse landfauna nemen ook af. Het gaat om 203 inheemse soorten zoogdieren, broedvogels, reptielen en vlinders die kenmerkend zijn voor bos, hei, duin en extensief beheerde graslanden

Spillover effecten:

- Nederland staat op de laatste plaats in West-Europa volgens de SDSN Spillover Index. Dit betekent dat Nederland, relatief gezien, andere landen het meest belemmert bij het behalen van de SDG's.
- Deze positie hangt onder andere samen met de Nederlandse voetafdruk. Zo importeert Nederland veel fossiele energiedragers en biomassa uit minst ontwikkelde landen (LDC's). Tegelijkertijd daalt de landvoetafdruk op de lange termijn, en nam de grondstofvoetafdruk in 2023 af. De broeikasgasvoetafdruk blijft in vergelijking met andere EU-landen in de lagere middenmoot (plaats 17 van 27).
- Daarnaast neemt de invoer van goederen uit lage-inkomenslanden voor het eerst structureel toe, met een sterke stijging in 2025. Meer invoer betekent meer banen en hogere inkomens maar CBS benadrukt dat niet bekend is om wat voor banen het gaat en welke maatschappelijke en ecologische effecten de economische activiteiten hebben.

Gezamenlijke inleiding

Gezamenlijk opgesteld door de Rijksoverheid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en mede namens de Unie van Waterschappen (UvW) voor de decentrale overheden, VNO-NCW voor het bedrijfsleven en de financiële instellingen, Building Change en SDG Nederland voor het maatschappelijk middenveld, Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en Sustainable Development Solutions Network (SDSN) Nederland voor de kennisinstellingen en de Nationale Jeugdraad (NJR) voor de jongerenorganisaties

1. De tiende terugblik: SDG's als houvast in een veranderende wereld

'De SDG's zijn geen droom, maar een plan', zei de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, António Guterres, in zijn speech in 2025 om het tienjarige bestaan van de Sustainable Development Goals (SDG's) te markeren. Inmiddels staan we middenin het elfde levensjaar van de doelen, een moment om opnieuw te beseffen hoe bijzonder het is dat 193 landen zich hebben gecommitteerd aan deze gemeenschappelijke agenda. Het heeft gezorgd voor een universele taal om vooruitgang te boeken op sociale, economische en ecologische doelen. En dit is hard nodig, onder meer vanwege toenemende conflicten, polarisering rond maatschappelijke thema's, de voelbare gevolgen van klimaatverandering, en de impact van nieuwe technologieën –uitdagingen waar we vandaag de dag voor staan.

Hoewel de dagelijkse realiteit snel verandert, bieden de SDG's een langetermijnvisie voor een toekomstbestendige wereld, één waarin iedereen kan profiteren van welvaart, weerbaarheid en gezamenlijke waarden. Overal in Nederland hebben overheden mooie resultaten geboekt op bijvoorbeeld armoedebestrijding, de energietransitie en natuurbehoud. Tegelijkertijd kende het afgelopen decennium ook grote uitdagingen, waaronder Covid-19 en een toenemend aantal gewapende conflicten. Momenteel is op slechts 35 procent van de doelen voldoende vooruitgang te zien – hiervan ligt 18 procent op schema en 17 procent boekt matige vooruitgang.[1] Er is dan ook maximale inzet, flexibiliteit en aanpassingsvermogen nodig de doelen alsnog te behalen. Juist nu is het belangrijk om achter deze gezamenlijke toekomstvisie te blijven staan door aan de SDG's te werken.

SDG's beproefd en herbevestigd tijdens VN-bijeenkomsten in 2025

De SDG's zijn in 2025 steeds meer onder druk komen te staan. Door de opstelling van een kleine groep landen, wordt de expliciete verwijzing naar de SDG's in resoluties vermeden of verwijderd. Dit belemmert voortgang op het effectief uitvoeren van lopende programma's en blokkeert de herbevestiging van de steun voor de SDG's in aangenomen resoluties. Dit kwam tot uiting tijdens de jaarlijkse VN-vergadering over de SDG's – het *High-Level Political Forum on Sustainable Development*. De slotverklaring werd vorig jaar voor het eerst in stemming gebracht, om vervolgens alsnog met steun van de overgrote meerderheid aangenomen te worden. Dit laat zien dat verreweg de meeste landen samen willen blijven optrekken op de SDG-agenda. Dit gebeurde ook tijdens de *Second World Social Summit for Social Development*; de VN-top over voortgang op de sociale doelen, zoals onder andere armoedebestrijding (SDG 1) en vermindering van ongelijkheid (SDG 10).[2] Het Koninkrijk zette in op sociale zekerheid, en organiseerde samen met partners een bijeenkomst over leefbaar loon en inkomen. Daarnaast vond de vierde *International Conference on Financing for Development* plaats. Tijdens deze VN-top werd een nieuw internationaal raamwerk voor ontwikkelingsfinanciering aangenomen. Ook hier bleek dat de steun aan en inzet op de doelen breed gedragen blijft, ondanks de internationale spanningen. Tegelijkertijd groeit de behoefte tot een nieuwe benadering op ontwikkelingssamenwerking. Eén waarin gelijkwaardige relaties tussen landen centraal staan en waarin verschillende perspectieven gewaardeerd worden.[3]

[1] The Sustainable Development Report, United Nations (2025)
[2] World Social Summit, Verenigde Naties (2025)
[3] 4th International Conference on Financing for Development, Verenigde Naties (2025)

Regeringsleiders van het Koninkrijk der Nederlanden op de tiende verjaardag van de SDG's op 25 september 2025, met op de achtergrond het hoofdkantoor van de Verenigde Naties (VN). Van links naar rechts: toenmalig minister van Buitenlandse zaken van Nederland Van Weel, Premier van Curaçao Pisas, Permanente Vertegenwoordiger van het Koninkrijk der Nederlanden bij de VN Gregoire-van Haaren, Premier van Sint Maarten Mercelina, Minister van Volksgezondheid, Sociale Zaken en Ouderenzorg en Verslavingszorg van Aruba Cicilia, Minister van Onderwijs, Cultuur, Jongeren en Sport van Sint-Maarten Gumbs, toenmalig Premier van Nederland Schoof. Foto: Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Sinds het vaststellen van de doelen in 2015 werkt de Nederlandse overheid actief samen met het bedrijfsleven, decentrale overheden, jongeren, financiële instellingen, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen om de SDG's te realiseren. Ook voor hen biedt deze agenda houvast om gezamenlijk aan grote nationale en internationale uitdagingen te werken. Hoofdstukken C t/m H in deze rapportage zijn door vertegenwoordigers van elk van deze sectoren geschreven. Daarin staan concrete resultaten van deze collectieve inzet op de SDG's, zoals de Nationale Jeugdstrategie, de SDG-coalitie in het hoger onderwijs en verschillende stembusakkoorden. Daarnaast benoemen deze hoofdstukken kansen voor vooruitgang, maar ook de problemen die zij tegenkomen in het behalen van de doelen. Hiertoe hebben de sectoren een lijst van sectoroverstijgende inzichten opgesteld die alvorens hoofdstuk C tot en met H weergegeven zijn.

Het is precies deze samenwerking waar de kracht van de SDG's in schuilt, het streven naar verbinding tussen thema's en partners op lokaal, regionaal, nationaal en internationaal niveau. Dit staat ook centraal in de drie dimensies van Brede Welvaart: hier en nu, later en elders. De Nationale SDG Rapportage reflecteert dan ook in verschillende hoofstukken op voortgang op de doelen in het *hier en nu*, hoe dit invloed heeft op het behalen van de doelen *elders*, en op de gevolgen van keuzes vandaag voor jongeren en toekomstige generaties *later*.

> ***"Hoewel de dagelijkse realiteit snel verandert, bieden de SDG's een langetermijnvisie voor een toekomstbestendige wereld."***

Realiteit onder ogen zien

Hoewel 2030 steeds dichterbij komt, is Nederland pas halverwege in het behalen van de SDG's. Dat blijkt uit de data van het CBS in de Monitor Brede Welvaart en de SDG's, maar ook uit het Sustainable Development Report van het Sustainable Development Solutions Netwerk (SDSN). Met name op het gebied van natuur en klimaat - zoals op duurzaam stikstof management (SDG 2), luchtvervuiling verbonden aan import (SDG 12 en SDG 13), en vis gevangen uit bedreigde vissoorten (SDG 14) - wordt zichtbaar dat Nederland, ook ten opzichte van andere Europese landen, achterblijft.[4] Wel laten de cijfers zien dat er op sociale doelen, zoals gendergelijkheid (SDG 5), waardig werk (SDG 8) en duurzame bedrijvigheid (SDG 9), voortgang is gemaakt.[5] Op basis van de onderliggende indicatoren van de SDG's en steeds betere dataverzameling kunnen landen gedetailleerd in kaart brengen waar extra inspanning nodig is om de doelen te behalen. Naast bovengenoemde monitor voor Europees Nederland verscheen in 2025 de vierde editie van de CBS Monitor Brede Welvaart en SDG's voor Caribisch Nederland over de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Hieruit blijkt dat er een hoge arbeidsparticipatie en levenstevredenheid is, maar ook dat inkomensverschillen groot blijven, armoede relatief hoog is en er onvoldoende aanbod voor vervolgonderwijs is.[6] Lees verder op de volgende pagina.

[4] Netherlands Country Profile, Sustainable Development Report, VN (2025)
[5] Trends in Nederland van de 17 SDGplus-doelstellingen, CBS Monitor Brede Welvaart en SDG's (2025)
[6] Monitor Brede Welvaart en SDG's Caribisch Nederland, CBS (2025)

Verdere data-ontwikkeling is hierbij belangrijk, bijvoorbeeld om context-specifieke uitdagingen van bijzondere gemeenten beter in kaart te brengen. In de huidige monitor zijn de klimaat-gerelateerde SDG's niet meegenomen, terwijl de stijgende zeespiegel, hevige regenbuien en overstromingen een steeds groter risico vormen.[7]

Volgens de principes van Leave No One Behind (LNOB) is het essentieel dat iedereen meeprofiteert van duurzame ontwikkeling. Zowel de inwoners van het Caribische deel als het Europese deel van ons Koninkrijk dienen op een goede wijze betrokken te worden in besluitvorming en beschermd te worden tegen uitdagingen waarmee zij te maken krijgen. Hierbij is extra aandacht nodig voor context-specifieke risico's voor kleine eilandstaten, zoals klimaatverandering, die in het beleid moeten worden meegenomen. Onze gezamenlijke traditie van samenwerking tussen overheid, maatschappelijke organisaties, ondernemers en de wetenschap is daarbij van grote waarde.

2. Dimensie Hier & Nu

Brede welvaart 'hier en nu' gaat over hoe Nederland er nu voor staat. Deze brede welvaart wordt grotendeels lokaal gerealiseerd. Het gaat over menselijk welzijn, bijvoorbeeld op basis van gezondheid en inkomen of onze leefomgeving. Ook veiligheid, onderling vertrouwen en de natuur om ons heen zijn hier belangrijke factoren in. Het CBS kijkt hierbij naar de verdeling van brede welvaart over verschillende bevolkingsgroepen in Nederland, hun veerkracht en hun relatie tot de SDG's.[8] De cijfers gaan onder meer in op de woningmarkt, asiel en migratie, en gezondheidszorg, thema's waar stemgerechtigden extra nadruk op legden bij hun stem voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2025.[9]
De toelichting onder 'Nederland volgens de cijfers' gaat verder in op de bevindingen van het CBS.

Toekomstige welvaart en de SDG's

Eind 2025 bracht voormalig topman van ASML Peter Wennink in opdracht van Kabinet-Schoof I een onafhankelijk advies uit genaamd Toekomstige Welvaart in Nederland, ook wel bekend als het 'Rapport Wennink'.[10] Dit rapport is het Nederlandse vervolg op het rapport van de Europese Commissie genaamd *The Future of European Competitiveness*, ook bekend als het 'Draghi rapport'.[11] Het Wennink rapport stelt dat uitdagingen zoals de oorlog in Oekraïne, noodzaak tot verduurzaming en de vergrijzing van de bevolking ons dwingen om fundamentele stappen te zetten om ook in de toekomst onze verworven brede welvaart te behouden. Hierbij zijn investeringen vanuit met name de private sector noodzakelijk. Keuzes, zo stelt Wennink, moeten nu worden gemaakt opdat anders de kosten worden gedragen door toekomstige generaties.

> ***"Nederland kan bouwen op een sterk en divers netwerk van organisaties, overheden, bedrijven en burgers, dat zich onvermoeibaar blijft inzetten voor de SDG's en brede welvaart."***

Het Wennink rapport stelt concrete acties voor waar Nederland de onafhankelijke welvaartspositie mee kan versterken, en stelt de samenhang van onderwerpen hierin centraal. Dit biedt concrete aanknopingspunten voor de SDG-agenda. Daarnaast neemt het actuele ontwikkelingen zoals kunstmatige intelligentie, AI, iets wat tijdens het opstellen van de SDG-doelen nog niet bestond, mee in een langetermijnvisie richting de toekomst. Digitale technologieën bieden de mogelijkheid om versnelde voortgang te maken op de SDG's, zoals ook benadrukt in het *Global Digital Compact* dat in 2024 werd aangenomen door de VN.[12]

[7] Klimaateffectatlas BES, Stichting CAS en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
[8] 'Brede Welvaart Hier en Nu' - Monitor Brede Welvaart en de SDG's, Centraal Bureau voor de Statistiek (2025)
[9] 'Dit zijn volgens kiezers de belangrijkste verkiezingsthema's en de partijen waar ze dan aan denken', EenVandaag (2025)
[10] 'De route naar Toekomstige Welvaart', Rapport Wennink (2025)
[11] 'The future of European competitiveness', European Commission (2024)
[12] Global Digital Compact, Verenigde Naties (2024)

De secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken, Christiaan Rebergen, spreekt op de nationale SDG Action Day 2025. Foto: Roos Trommelen

3. Dimensie Elders

Brede welvaart 'elders' gaat over de gevolgen van de Nederlandse activiteiten voor mensen elders in de wereld.[13] Ons handelen hier, zowel op nationaal als lokaal niveau, heeft impact op de welvaart en het welzijn van mensen in de rest van de wereld, en dus ook op de mogelijkheid voor andere landen om de SDG's te halen. Het behalen van de doelen vereist dat landen niet alleen hun binnenlandse prestaties verbeteren, maar ook negatieve grensoverschrijdende effecten, zogenaamde 'spillovers', actief verminderen. Uit de CBS Monitor blijkt dat het Nederlands handelen onder meer een negatieve impact heeft op de beschikbaarheid en uitputting van (niet-hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in met name het mondiale zuiden. Ook in vergelijking met andere landen scoort Nederland beduidend lager, blijkt uit de data van het Sustainable Development Report van het SDSN.[14] Dat Nederland het niet goed doet op dit vlak wordt ook benadrukt in de factsheet *Helder over Elders* die de organisatie Building Change afgelopen najaar aan de Tweede Kamer aanbood.[15] In vergelijking met de factsheet uit 2024, lijkt de aandacht voor de dimensie elders in beleidsstukken verder te zijn afgenomen, ondanks de groeiende beschikbaarheid van indicatoren en analysekaders. Volgens de laatste factsheet wordt de dimensie elders een enkele keer genoemd in de Miljoenennota 2026. Dit is echter ingestoken als de effecten die plekken elders in de wereld hebben op Nederland, terwijl de bredere vraag naar de effecten van ons eigen beleid en handelen op andere landen buiten beeld blijft.

> ***"Er is extra aandacht nodig voor context-specifieke risico's voor kleine eilandstaten, zoals klimaatverandering, die in het beleid moeten worden meegenomen."***

Onder andere handel en productieketens zijn belangrijke oorzaken van de hierboven genoemde negatieve afwenteleffecten. Tegelijkertijd benadrukt de kabinetsreactie op de factsheet dat het bedrijfsleven ook bijdraagt aan het behalen van de SDG's, en dat richtlijnen als Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) zorgen dat dit zo inclusief mogelijk wordt gedaan. Daarnaast heeft het Ministerie van Buitenlandse Zaken een workshop georganiseerd met academici en kennisinstellingen om betere data over de 'effecten elders' te ontwikkelen.[16] Ook hebben Europese lidstaten, waaronder Nederland, afgesproken om samen te werken aan het verbeteren en harmoniseren van data over grensoverschrijdende effecten van beleid. Dit moet leiden tot een uitwisseling van kennis en ervaringen tussen landen over het tegengaan van deze negatieve 'spillover' effecten, bijvoorbeeld door middel van het versterken van beleidscoherentie, waardoor negatieve effecten op plekken elders in de wereld vaker worden meegenomen in nationaal beleid.[17]

[13] 'Brede Welvaart Elders' - Monitor Brede Welvaart en de SDG's, Centraal Bureau voor de Statistiek (2025)
[14] Sustainable Development Report, SDSN (2025)
[15] Factsheet 'Helder over Elders', Building Change (2025)
[16] Onder andere met Sustainable Development Solutions Network (SDSN), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
[17] Kabinetsreactie factsheet 'Helders over elders 2025' van Building Change, Ministerie van Buitenlandse Zaken (2026)

4. Dimensie Later

Duurzame ontwikkeling is pas echt duurzaam als de keuzes die nu gemaakt worden ook in de toekomst duurzaam zijn. Zo kunnen jongeren en toekomstige generaties ook meeprofiteren op de lange termijn. Nederland werkt hier onder andere aan via de Leidraad Toekomstgericht Beleid als onderdeel van het Beleidskompas.[18] Deze heeft als doel om mogelijke langetermijneffecten van wet- en regelgeving, overheidsbeleid of - investeringen zichtbaar te maken. Het nut om toekomstige generaties in beleidsvorming te betrekken wordt ook benadrukt in de langetermijnvisies en toekomstverkenningen van plan- en adviesbureaus. Zo heeft het Planbureau voor de Leefomgeving een langdurig onderzoek uitgevoerd naar de rol van overheden in transformatieprocessen die grote uitdagingen als klimaatverandering of biodiversiteitsverlies het hoofd moet bieden.[19]

5. Samen naar 2030

Nederland kan bouwen op een sterk en divers netwerk van organisaties, overheden, bedrijven en burgers, dat zich onvermoeibaar blijft inzetten voor de SDG's en brede welvaart. In de veranderende wereld is de veerkracht van dit netwerk van groot belang. De komende vier jaar zal de overheid samen met de maatschappelijke partners blijven werken aan het behalen van de doelen. Elk jaar op 25 september, de verjaardag van de SDG's, wordt de omvang van dit netwerk extra zichtbaar. Een groot scala aan Nederlandse organisaties, bedrijven, kennisinstellingen, ministeries en ambassades hijst de SDG vlag en benadrukt hiermee onze gezamenlijke inspanning voor de doelen. Ook veel andere landen, waaronder de Caribische landen binnen het Koninkrijk, doen hieraan mee. In de komende jaren zullen de vier landen van het Koninkrijk nauw blijven samenwerken, onder meer door in 2027 de gezamenlijke voortgangsrapportage op de SDG's aan te bieden aan de VN.

De komende vier jaar zullen bepalend zijn voor het vervolg van de doelen en zullen een blik voorbij de horizon van 2030 geven. Maar tot die tijd staan we stil bij de inspanningen, groot en klein, die inspireren om ons samen voor de SDG's in te blijven zetten, in Nederland en de wereld.

Ride2Peace, een fietstocht door Den Haag om aandacht te vragen voor de SDG's, en Vrede en Veiligheid. Foto: Holland Park Media.

[18] Beleidskompas
[19] Werken aan transformatie, Planbureau voor de Leefomgeving (2026)

Rijksoverheid

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid

Vanuit de Rijksoverheid werken de verschillende ministeries aan de SDG's. Hierbij richt ieder vakdepartement zich op de eigen beleidsprioriteiten terwijl tegelijkertijd oog wordt gehouden voor de samenhang tussen de beleidsonderwerpen. Immers, om als Rijksoverheid effectief de doelen te bereiken is de onderlinge verbondenheid van de programma's essentieel. Zo kan de woningbouwopgave niet los worden gezien van de stikstofcrisis en de stijgende zorgkosten hangen nauw samen met de sociale omstandigheden waarin ouderen leven.

De SDG's waaraan ook Nederland zich heeft gecommitteerd, bieden een wereldwijd gedragen structuur om in samenhang te kijken naar het beleid van de Rijksoverheid. De SDG's kunnen worden onderverdeeld in drie lagen: de biosfeer (het leven op aarde), de samenleving en de economie.[20] Het 'SDG-bruidstaart' model ontwikkeld door het *Stockholm Resilience Centre* is een vereenvoudigde manier om naar de SDG's te kijken. In plaats van de doelen als willekeurige blokken naast elkaar te zetten, hebben de onderzoekers ze opgestapeld als een bruidstaart met drie lagen. De gedachte hierachter is simpel: je kunt geen bovenste laag hebben als de bodem niet stevig is. De bruidstaart laat zien dat de economie er is om de samenleving te dienen, en we dit allemaal moeten doen binnen de grenzen van wat onze aarde (de biosfeer) aankan.[21]

Dit hoofdstuk beschrijft per laag voor welke overkoepelende uitdagingen Nederland staat en welke beleidsinitiatieven daarop worden ondernomen vanuit de Rijksoverheid. Aan de hand van actuele beleidsprogramma's laat dit hoofdstuk zien wat de voortgang in 2025 is geweest en welke stappen de Rijksoverheid richting de toekomst gaat zetten.

Dit hoofdstuk volgt daarbij deze drie lagen – biosfeer, samenleving en economie – en koppelt aan elke laag twee transities[22] die de SDG-opgaven voor Nederland samenvatten. (zie figuur 1 voor de in totaal zes transities). In de tabel hiernaast volgt een overzicht van de transities met een beknopte toelichting.

Transitie	Toelichting
1. Eerlijke klimaat-, energie- en watertransitie	We stappen over op schone energie en gebruiken water slimmer, zodat iedereen kan meedoen en de lasten en voordelen eerlijk worden verdeeld.
2. Duurzaam en gezond landbouw-en voedselsysteem, natuur en biodiversiteit	We zorgen dat ons eten op een milieuvriendelijke manier wordt geproduceerd, de natuur meer ruimte krijgt en planten en dieren beter beschermd worden.
3. Inclusieve circulaire economie en verantwoorde grondstoffenketens	We gebruiken grondstoffen zuinig en hergebruiken zoveel mogelijk materialen. Iedereen profiteert mee van de banen en kansen die dit oplevert.
4. Inclusieve samenleving met gelijke kansen en een open overheid	Iedereen krijgt gelijke kansen, ongeacht achtergrond of inkomen. De overheid werkt eerlijk, transparant en luistert goed naar inwoners.
5. Menselijk welzijn, wonen en ontwikkelen in een gezonde omgeving	We zorgen voor genoeg betaalbare woningen, een schone leefomgeving en goede voorzieningen voor gezondheid, onderwijs en welzijn.
6. Mondiale verantwoordelijkheid	Nederland neemt verantwoordelijkheid voor de gevolgen van ons handelen in andere landen en werkt samen aan eerlijke handel, mensenrechten en duurzame ontwikkeling wereldwijd.

Bij elke transitie wordt in dit hoofdstuk ingezoomd op ten minste één programma van de Rijksoverheid die bijdraagt aan de transitie volgens de richtlijnen voor transformatie-gericht beleid van de Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie (AWTI).[23] In andere woorden, beleid dat bijdraagt aan een toekomstbestendige en duurzame samenleving. Een voorbeeld van transformatief beleid is dat de kosten voor het milieu

[20] https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-the-sdgs-wedding-cake.html
[21] https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html
[22] De SDG-opgave voor Nederland is samen te vatten in zes transities waarin alle SDG's samenkomen. Deze zes transities zijn gebaseerd op aanbevelingen uit het VN Global Sustainable Development Report (2019),24 waarin wordt geadviseerd om te focussen op een aantal systemische uitdagingen, ook wel 'entry points' genoemd. Voor de zogenoemde Voluntary National Review van het Koninkrijk der Nederlanden naar de Verenigde Naties in 202225 werd ook op basis van deze zes transities gerapporteerd.
[23] Adviesraad voor Wetenschap Technologie en Innovatie, https://www.awti.nl/documenten/2025/04/08/advies-in-dienst-van-de-toekomst-een-handreiking-voor-transformatiegericht-beleid, https://www.awti.nl/documenten/2025/04/08/advies-in-dienst-van-de-toekomst-een-handreiking-voor-transformatiegericht-beleid, https://www.awti.nl/documenten/2025/04/08/advies-in-dienst-van-de-toekomst-een-handreiking-voor-transformatiegericht-beleid, https://www.awti.nl/documenten/2025/04/08/advies-in-dienst-van-de-toekomst-een-handreiking-voor-transformatiegericht-beleid

worden meegerekend in de prijs (True Pricing), waardoor we niet alleen betalen voor de financiële kosten van een product of dienst maar ook de maatschappelijke kosten zoals vervuiling en gezondheidsschade.

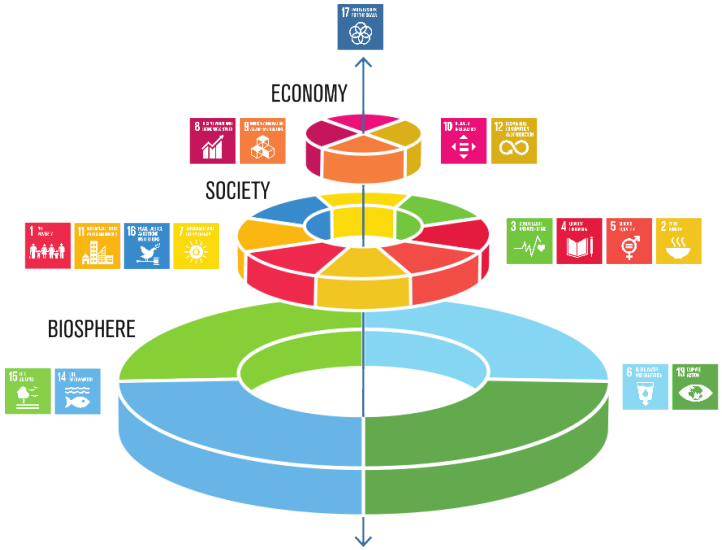

Figuur 1 *De drie lagen van de SDG-bruidstaart*[24]

1. De Biosfeer; natuur en milieu

Een gezond klimaat en florerende natuur is van groot belang voor een sterke samenleving met een gezonde economie. Centraal staan hier SDG's 6 (schoon water en sanitair), 13 (klimaatactie), 14 (leven in het water) en 15 (leven op het land). In Nederland is het belang van deze SDG's onder meer gebleken tijdens de stikstofcrisis die grote gevolgen heeft voor de economie. Zo worden bijvoorbeeld de bouw van woningen en de aanleg van infrastructuur vertraagd. Hieronder volgt een overzicht van programma's die werken aan een toekomstbestendige biosfeer die de samenleving en economie in Nederland versterken. De programma's zijn ingedeeld op basis van de transities die horen bij deze laag, namelijk: 1) Een eerlijke klimaat-, water- en energietransitie en 2) Een duurzaam en gezond landbouw- en voedselsysteem, natuur en biodiversiteit.

Transitie 1: Een eerlijke klimaat-, water- en energietransitie. (De ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en Economische Zaken en Klimaat (EZK))

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: het Burgerberaad Klimaat 2025 (EZK)

Op initiatief van het toenmalige Ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG; inmiddels hernoemd tot Ministerie van Economische Zaken en Klimaat; EZK) werd een Nationaal Burgerberaad Klimaat opgericht met de taak een advies uit te brengen over hoe Nederland duurzamer kan eten, consumeren en reizen. Hierdoor worden burgers direct betrokken bij klimaatbeleid.

Het Nationaal Burgerberaad Klimaat bracht 175 Nederlanders samen, geselecteerd op basis van loting. Het beraad bevordert draagvlak en democratische legitimiteit voor beleidskeuzes binnen de klimaattransitie, gericht op vermindering van CO_2-uitstoot in de mobiliteits- en voedselsector en de transitie naar een circulaire economie.

Voortgang in 2025

In 2025 is het Nationaal Burgerberaad Klimaat zeven keer samengekomen en heeft het op 1 december 2025 zijn eindadvies aan het kabinet en de Tweede Kamer aangeboden. De deelnemers werkten samen aan 23 aanbevelingen, waarvan 13 met meer dan 75% steun werden aangenomen. Een voorbeeld van de aanbevelingen is het overnemen van een Spaanse wet– aangepast aan de Nederlandse situatie – die voor 78 procent voedsel verspilling voorkomt. Deze wet houdt in dat:

- • restaurants/cafés: doggybags/bakjes gebruiken bij het verlaten van de zaak;

[24] **1. De bodem: De Biosfeer (Natuur & Milieu)** - Dit is de onderste, breedste en belangrijkste laag van de taart. De biosfeer gaat over onze aarde: schoon drinkwater, het klimaat, het leven in de oceanen en het leven op het land.
2. De middelste laag: De Samenleving (Mensen) - Bovenop de natuur is de menselijke samenleving gebouwd. Deze laag gaat over mensen: geen armoede, geen honger, goede gezondheid, goed onderwijs, vrede en gelijke rechten voor iedereen.
3. De top: De Economie (Geld & Werk) - De bovenste en kleinste laag van de taart is de economie. Dit gaat over eerlijk werk, economische groei, innovatie en goede infrastructuur.

- supermarkten: overblijvend voedsel afprijzen; daarna doneren voordat het weggegooid wordt;
- bedrijven en ondernemers: actief bezig zijn met het voorkomen van voedselverspilling. Als er voedsel overblijft, het weggeven.

Bij volledige uitvoering van alle aanbevelingen zou dit, op basis van de door onderzoek- en adviesbureau CE Delft uitgevoerde impactanalyse, resulteren in een CO_2-vermindering van 5 tot 17 megaton per jaar (oftewel 4–12% van Nederlandse uitstoot).

Vooruitblik
Het kabinet komt uiterlijk medio 2026 met een reactie op het advies, inclusief welke aanbevelingen worden overgenomen. Voor 2026 en daarna biedt het Burgerberaad mogelijkheden om burgers blijvend te betrekken en de aanbevolen maatregelen verder in het beleid op te nemen, vooral om duurzaam gedrag aan te moedigen en rechtvaardigheid en steun te krijgen. De volgende stappen zijn een debat in de Kamer over het advies en de kabinetsreactie, en een slotbijeenkomst met het Burgerberaad in december 2026.

> *"Het programma 'Participatiewet in Balans' wil dat iedereen beschikt over een toereikend en zeker bestaansminimum."*

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie het Landelijk Actieprogramma Netcongestie (EZK)
Het Landelijk Actieprogramma Netcongestie (LAN) is eind 2022 vastgesteld om de groeiende drukte op het elektriciteitsnet te verminderen. Dit is belangrijk voor de energietransitie. Door het versneld in gebruik nemen van duurzame energie kan de overstap van gas naar elektriciteit gemaakt worden. Zonder voldoende transportcapaciteit voor elektriciteit kunnen projecten voor duurzame opwekking, woningbouw, mobiliteit en economische groei niet worden uitgevoerd.

Voortgang in 2025
In 2025 heeft het kabinet, samen met netbeheerders en bedrijven, stappen gezet in de uitvoering van het LAN door: Sneller Bouwen (versnellen van netuitbreidingen), Beter Benutten (beter gebruik van bestaande netcapaciteit) en Slimmer Inzicht (betere data en voorspellingen). Er is een plan ontwikkeld om het stroomnet sneller uit te breiden, zodat projecten korter duren. Ook zijn er nu regels voor flexibele energiecontracten en wordt er gewerkt aan nieuwe manieren om stroom slimmer te verdelen. Door de flexibele energiecontracten wordt het makkelijker stroomgebruik te verschuiven of tijdelijk te verlagen op drukke momenten. Dit heeft ertoe geleid dat het aantal aansluitingen en gebruik daarvan stijgt. Echter, dit kan de groeiende vraag niet bijbenen waardoor wachtrijen oplopen en de noodzaak voor aanvullende maatregelen nodig blijft.

Vooruitblik
Voor 2026 en verder biedt het LAN kansen om nog meer verbeteringen door te voeren: snellere realisatie van elektriciteitsinfrastructuur door verdere verkorting van doorlooptijden van locatiekeuze, vergunningverlening en bouw; en betere benutting van het elektriciteitsnet door uitbreiding van flexibele oplossingen van gebruik van het elektriciteitsnet. Om dit mogelijk te maken, kan er een duidelijk overzicht worden gemaakt dat per plek en tijd laat zien wat er gebeurt op het gebied van de belasting van het stroomnet. Tegelijkertijd zijn er enorme uitdagingen: de vraag naar elektriciteit blijft naar verwachting stijgen waardoor netcapaciteit voorlopig een schaars goed blijft.

Flexibel omgaan met stroom wordt een vast onderdeel van ons energiesysteem. Dit betekent dat oude uitgangspunten en vanzelfsprekendheden bij overheden, netbeheerders, marktpartijen en huishoudens wellicht moeten verdwijnen. Partijen in het energiesysteem kunnen niet langer uitgaan van "altijd voldoende netcapaciteit" en "vaste, onbeperkte aansluiting". Er zal vaker moeten worden gewerkt met flexibiliteit, prioritering en slimme planning. In de praktijk kan dat betekenen: verbruik of terug levering verschuiven in de tijd, het accepteren van tijdelijke beperkingen, en beslissingen over netuitbreiding, vergunningen en ruimtegebruik beter op elkaar afstemmen. Daarbij is het maken van maatschappelijke afwegingen, in dialoog met alle betrokkenen, noodzakelijk.

Transitie 2: Een duurzaam en gezond landbouw- en voedselsysteem, natuur en biodiversiteit

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: de Agenda Natuurinclusief 2.0 voor een natuurinclusieve samenleving in 2050 (Het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselkwaliteit en Natuur)

Het doel van de Agenda Natuurinclusief 2.0 is een samenleving waarin de natuur een volwaardige plaats krijgt in 2050. Dat betekent een samenleving waarin schade aan de natuur voorkomen wordt en de natuur wordt gebruikt als oplossing, bijvoorbeeld voor schoon water, schone lucht en een gezonde bodem.

De nadruk van de Agenda Natuurinclusief 2.0 ligt op het versterken van de 70% niet-beschermde natuur van Nederland waarin we dagelijks leven, wonen, werken, reizen en recreëren. Dit krijgt vorm door natuurinclusief werken onderdeel te maken van o.a. woon-, infrastructuur- en landbouwbeleid. De agenda is nu in de tweede fase: met opschaalbare werkwijzen, gebiedsgerichte uitvoering en beleidsdoorwerking komen tot het standaardiseren van natuurinclusief. Dit houdt in dat bij elke fase – van het maken van plannen en beleid, tot besluitvorming en beheer – natuur centraal staat.

Voortgang 2025

In 2025 zijn er in verschillende gebieden en sectoren concrete stappen gezet. Er zijn netwerkorganisaties versterkt, nieuwe samenwerkingen ontstaan en er zijn zichtbare resultaten geboekt in de uitvoering. Ook wordt steeds duidelijker welke aanpakken goed werken en daarom breder toepasbaar zijn. Groene koplopers uit bijvoorbeeld de bouw en het onderwijs laten zien dat het mogelijk is om in korte tijd tastbare resultaten te bereiken zoals. De website collectiefnatuurinclusief.nl verzamelt deze praktijkvoorbeelden. Een voorbeeld van een groeiproject is het Singelpark in Leiden. Een park van ruim 6 kilometer slingert langs de singels om de historische binnenstad heen en verbindt locaties in de stad met een bijzondere functie zoals de Hortus Botanicus en de Sterrenwacht. Het Singelpark, waarvoor het plan is opgesteld en gerealiseerd in een hechte samenwerking tussen gemeente en inwoners, biedt inwoners, bezoekers én dieren en planten een groene plek. Vanwege het succes van het project wordt er nu gekeken naar de mogelijkheid om het park uit te breiden met een tweede groene ring buiten de vooroorlogse wijken. In het nieuwe Geuzenpark zullen bestaande sportparken, groenstroken en parken aan elkaar verbonden worden tot één doorlopend park zodat Leiden nog groener en leefbaarder wordt.

> ***"Het streven naar een circulaire economie in 2050 draagt breed bij aan het terugdringen van de Nederlandse voetafdruk, door te zorgen voor slim en zuinig gebruik van grondstoffen."***

Een ander voorbeeld is het project FutureDikes. In het innovatieproject FutureDikes – wordt sterke soortenrijke grasbekleding ontwikkeld door een consortium van partijen met Waterschap Rivierenland als opdrachtgever. In het project wordt aangetoond dat soortenrijke grasbekledingen op dijken voldoende erosiebestendig, duurzaam en kosteneffectief zijn. Hierbij worden niet alleen de dijken versterkt, maar vindt er ook herstel van de biodiversiteit plaats. Het project levert zo een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteits- en duurzaamheidsdoelstelling van het Hoogwater Beschermingsprogramma en waterschappen voor alle dijken in Nederland. Soortenrijke dijken verbinden ecologische waarden in onze omgeving en dragen bij aan het herstel van de biodiversiteit."

Vooruitblik

Voor 2026 en verder liggen er duidelijke kansen én uitdagingen voor natuur inclusieve besluitvorming. Een belangrijke kans is het blijvend verankeren van natuur in beleid en financiële besluitvorming, waardoor initiatieven kunnen doorgroeien van pilots naar brede toepassing. Tegelijkertijd zijn de huidige regelingen en systemen vaak nog te complex. Om dit op grote schaal toe te passen, moeten we ze vereenvoudigen en standaardiseren. Economische prikkels maken duurzame keuzes vervolgens aantrekkelijker. Denk hierbij aan subsidies, regelgeving en natuurpunten (verhandelbare certificaten waarmee wordt geïnvesteerd in natuurherstel). De grootste uitdaging blijft de afstemming tussen overheden, bedrijven en financiële instellingen, zodat regelgeving en marktmechanismen elkaar versterken in plaats van belemmeren. Daarnaast wordt in 2026 gestart met het ontwikkelen van de Agenda Natuurinclusief 3.0, welk in 2027 van start moet gaan, met focus op de volgende fase van de transitie.

2. De Samenleving

In de tweede laag, de samenleving, staat de kwaliteit van samenleven centraal: gezondheid (SDG 3), onderwijs (SDG 4), bestaanszekerheid (SDG 8) en inclusie en gelijke kansen (SDG 10). Hier worden de effecten van politieke keuzes voelbaar in het dagelijks leven van mensen. In dit deel van het hoofdstuk staan daarom twee transities centraal die aan de sociale basis van brede welvaart raken en laten zien hoe beleid kan bijdragen aan een veerkrachtige, rechtvaardige samenleving binnen de planetaire grenzen: 1) een inclusieve samenleving met gelijke kansen en een open overheid en 2) menselijk welzijn, wonen en ontwikkelen in een gezonde omgeving.

Transitie 4: Een inclusieve samenleving met gelijke kansen en een open overheid.

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: het programma Participatiewet in balans - SZW

Met het programma 'Participatiewet in Balans' wordt de Participatiewet hervormd. Mensen moeten ondersteund worden om naar vermogen deel te nemen op de arbeidsmarkt en aan de samenleving. De nieuwe wet is eenvoudiger en biedt passende ondersteuning met heldere rechten en plichten.

Voortgang 2025

Het programma wordt gerealiseerd via drie parallelle sporen, in samenwerking met alle betrokken partijen. Het eerste spoor bestaat uit een pakket van ruim twintig wetswijzigingen op het terrein van inkomen en werk. Er komt bijvoorbeeld één bijverdienregeling, waardoor duidelijker wordt welk deel van de bijverdiensten bijstands-gerechtigden mogen houden als zij gaan werken. Dit wetsvoorstel is in 2025 aangenomen door zowel de Eerste als de Tweede Kamer en de eerste maatregelen zijn per 1 januari 2026 geïmplementeerd. Het tweede spoor richt zich op de langere termijn en betreft een fundamentele herziening van de Participatiewet. In 2025 is, als eerste stap, een bundel met beleidsopties gedeeld met de Eerste en Tweede Kamer. Tot slot richt het derde spoor, uitgevoerd in samenwerking met gemeenten, zich op wat nodig is om de omslag in denken binnen gemeenten te realiseren. Hiervoor lopen vijf trajecten die erop gericht zijn dat gemeente medewerkers, leidinggevenden en bestuurders gaan werken vanuit vertrouwen. Een voorbeeld hiervan is een traject waarin klantmanagers via praktijk-sessies leren hoe zij binnen de regels meer maatwerk kunnen leveren. Ze krijgen de ruimte om af te wijken van strakke procedures als dat beter is voor een inwoner.

Vooruitblik

In 2026 worden voorbereidingen getroffen om de resterende maatregelen van het wetsvoorstel (spoor 1), zoals het bufferbudget dat bedoeld is om schommelingen in inkomen op te vangen wanneer mensen vanuit de bijstand gaan werken, in te voeren (per 1 januari 2027). Een uitdaging daarbij is de verdere omslag in denken en werken binnen gemeenten die daarvoor nodig is. Het kabinet beraad zich op verdere lange termijn herziening van de participatiewet. In het coalitieakkoord zijn hier vooralsnog geen middelen voor gereserveerd.

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: maatregelen versterken basisvaardigheden leerlingen (OCW)
De maatregelen rond het verbeteren van de basisvaardigheden van leerlingen en de curriculumvernieuwing dragen bij aan de maatschappelijke transities in de samenleving. Denk bijvoorbeeld aan het verantwoord gebruik maken van AI-toepassingen. Goed onderwijs en de inzet op taal, rekenen en wiskunde, digitale vaardigheden en burgerschap legt het fundament voor gelijke kansen en goed mee kunnen doen in de samenleving. De maatregelen en extra middelen stellen scholen in staat alle leerlingen kansen te bieden om zich tot zelfstandige burgers te ontwikkelen en te participeren in de samenleving.

Voortgang tot aan 2026
Scholen in het funderend onderwijs (primair- en voortgezet onderwijs) zijn aan de slag met extra geld en ondersteuning om te werken aan de verbetering van de basisvaardigheden. 95% van de leerlingen wordt bereikt met de subsidie. Veel scholen merken de eerste resultaten van deze extra inzet op basisvaardigheden. Zij worden ondersteund om hun onderwijs te verbeteren, onder andere door de oprichting van het Nationaal Kennisinstituut Onderwijs.

Vooruitblik
Het landelijk curriculum wordt herzien. De kerndoelen voor negen leergebieden zijn opgeleverd. Leraren en curriculumexperts hebben hier samen aan gewerkt. Met de kerndoelen komt er meer duidelijkheid voor scholen en wordt gezorgd voor een actueel en samenhangend curriculum. Er zijn voor het eerst kerndoelen voor de leergebieden digitale geletterdheid en burgerschap. Elk kerndoel bevat een aantal uitwerkingen. Leerlingen moeten bijvoorbeeld leren hoe ze verantwoord kunnen omgaan met een AI-systeem. En burgerschap bevat onder meer kennis over gelijkwaardige behandeling, stereotypering, discriminatie en uitsluiting. Scholen kunnen aan de slag met de implementatie van het vernieuwde curriculum en krijgen daarbij ondersteuning.

Transitie 5: Menselijk welzijn, wonen en ontwikkelen in een gezonde omgeving (wonen).

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties)
Het **Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV)** is in 2022 gestart om in twintig stedelijke gebieden de leefbaarheid en veiligheid structureel te verbeteren en meer perspectief voor bewoners te bieden. In deze gebieden wonen 1,2 miljoen mensen die vaker in slecht onderhouden huizen wonen, gemiddeld zeven jaar korter leven en vijftien jaar langer doorbrengen in minder goede gezondheid. In deze wijken leven twee keer zoveel mensen onder de armoedegrens. De kans om slachtoffer te worden van ernstige misdrijven zoals inbraak en straatroof is anderhalf tot twee keer hoger, en bewoners voelen zich vaker onveilig. Het programma kenmerkt zich door een langetermijnaanpak van 15 tot 20 jaar waarin de gestapelde problematiek in samenhang wordt aangepakt.

Voortgang 2025
Het NPLV is nu 3 van de 15 tot 20 jaar op weg en de eerste voorzichtige ontwikkelingen van de gebiedsgerichte aanpak worden zichtbaar. In 2025 is er veel werk verricht door de lokale allianties en liggen er stevige gebieds- en uitvoeringsplannen. De leefbaarheid in de NPLV-gebieden is iets verbeterd, met een afname van het aandeel woningen met zwakke leefbaarheid van 60% naar 55%. Er is gestart met de bouw van 2.500 woningen en de verbetering van 7.500 woningen. Ook zijn circa 27.470 huishoudens ondersteund bij het treffen van energiebesparende voorzieningen. Het aandeel werkenden is tussen 2018 en 2023 gestegen van 60% naar 64%, en de armoede is gedaald van 18% naar 8%. Ook groeien minder kinderen op in armoede. De onderwijsachterstanden zijn iets afgenomen. Zo'n 76% van de kinderen die in aanmerking kwamen voor voorschoolse educatie namen hieraan deel. En er zijn extra activiteiten naast het reguliere lesprogramma gerealiseerd voor 53.000 kinderen via het programma School & Omgeving. Ook wordt ingezet op het weerbaar maken van jongeren, het bieden van beter perspectief en grenzen stellen aan criminaliteit in de wijk.

Vooruitblik
Voor 2026 tot en met 2028 is €400 miljoen beschikbaar gesteld via de Regeling Kansrijke Wijk. Met deze regeling kunnen de NPLV-gebieden interventies organiseren op de thema's school en omgeving, ontwikkeling van het jonge kind, re-integratie en preventie geldzorgen, maatschappelijke samenhang en financiële educatie. De opgave in het fysieke domein blijft groot. Langjarige financiële stabiliteit is cruciaal om nieuwbouw te realiseren en kwetsbare particuliere woningen op te knappen. Om verschil te maken, moet knellende wet- en regelgeving worden doorbroken en worden samengewerkt aan nieuwe werkwijzen om effectief het hoofd te bieden aan de gestelde opgaven.

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: het verbeteren van de bestaanszekerheid Caribisch Nederland (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) (BZK)
In 2023 concludeerde de **Commissie Thodé** in een rapport dat één op de drie mensen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba in armoede leeft. De belangrijkste aanbeveling van het rapport is dat de inwoners van Caribisch Nederland een toereikend inkomen moeten hebben om rond te komen en dat de kosten van levensonderhoud structureel omlaag moeten. In reactie op het rapport heeft het kabinet in 2024 grote stappen gezet door het wettelijk minimumloon, de sociale uitkeringen en kinderbijslag substantieel te verhogen. Tegelijkertijd zijn verschillende kosten van levensonderhoud verlaagd, zoals nutsvoorzieningen, huurlasten en schoolmaaltijden.

Voortgang 2025
In 2025 heeft het kabinet voortgang geboekt om de koopkracht en bestaanszekerheid van de inwoners van Bonaire, Sint Eustatius en Saba verder te verbeteren. Bij de voorjaarsnota van 2025 heeft het kabinet aanvullende middelen vrijgemaakt voor maatregelen die inwoners in 2025 en 2026 gerichter ondersteunen bij de hoge kosten van onder andere drinkwater, energie en telecom.

Vooruitbllik
In het coalitieakkoord is vanaf 2027 structureel 30 miljoen euro vrijgemaakt om de bestaanszekerheid verder te verbeteren. De middelen zijn bedoeld om nutsvoorzieningen en basisbehoeften op Bonaire, Sint Eustatius en Saba betaalbaar te maken en houden.

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: het Uitvoeringsprogramma Verduurzamen (publieke) zorg en welzijn (hierna: uitvoeringsprogramma) (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport)
De impact van klimaatverandering op de (volks)gezondheid is groot, bijvoorbeeld door hittestress, verspreiding van ziekten door muggen en luchtverontreiniging veroorzaakt door de uitstoot van fossiele brandstoffen. Tegelijkertijd draagt de zorgsector ook bij aan klimaatverandering. Alles bij elkaar is de zorgsector in Nederland goed voor ruim 7% van de totale nationale broeikasgasuitstoot, ruim 4% van de afvalproductie en 13% van het grondstoffenverbruik.

In het uitvoeringsprogramma[25] werkt de overheid samen met de zorgsector toe naar een stelsel van (publieke) zorg en welzijn dat zuiniger omgaat met de beschikbare materialen en grondstoffen. De voortgang ligt op koers, en er is brede steun vanuit de sector. Door samenwerking met internationale partners en gezamenlijke projecten draagt het programma ook bij aan verduurzaming in andere landen.

Bij de zogenoemde Green Deal Duurzame Zorg 3.0 hebben zich meer dan 600 partijen aangesloten en zich aan deze afspraken verbonden.[26] Vanuit dit initiatief werken zorgorganisaties bijvoorbeeld aan minder energieverbruik, minder afval en beter gebruik van materialen. Ook wordt vaker gekeken hoe zorg slimmer en schoner kan worden georganiseerd.

[25] De voortgang Uitvoeringsprogramma is 17 april 2025 naar de Tweede Kamer gestuurd
[26] Op de website staat een actuele stand van zaken van de voortgang van de Green Deal: afspraken Voortgang Green Deal Duurzame Zorg afspraken

Voortgang 2025
Een voorbeeld van een afspraak uit de Green Deal Duurzame Zorg is dat zorgaanbieders aan een gezonde, gevarieerde en duurzame voeding voor cliënten/patiënten werken in lijn met de richtlijn van het Voedingscentrum.[27] Een ander voorbeeld is dat partijen die meedoen aan deze afspraken streven naar gemiddeld 30% CO_2-reductie op sectorniveau voor vastgoed en energie eind 2026 ten opzichte van 2018.

In 2025 heeft het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport de eerste integrale 'Monitor Duurzaamheid en Gezondheid' ontvangen dat laat zien hoe het ervoor staat met verduurzaming in zorg en welzijn, zowel landelijk als per sector.

Vooruitblik
Op basis van de monitor werkt het ministerie verder aan nieuw beleid voor verduurzaming in zorg en welzijn. Voor de zomer verschijnt de tweede meting, de 1-meting. Daarmee wordt beter zichtbaar welke ontwikkeling is ingezet.

De RIVM-monitor milieuvoetafdruk zorg laat zien welke invloed de zorg heeft op het milieu, bijvoorbeeld via uitstoot, materiaalgebruik en medicijnresten in het water. De eerste meting was in 2022. Later in 2026 volgt een actualisatie, zodat trends en effecten beter kunnen worden gevolgd.

3. De Economie

De economie-laag houdt nauw verband met SDG's 8 (eerlijk werk en economische groei), 9 (industrie, innovatie en infrastructuur), 10 (ongelijkheid verminderen) en 12 (verantwoorde consumptie en productie). In dit onderdeel wordt naast de voortgang op de circulaire economie en impact ondernemerschap ook over de voortgang op het gebied van beleidscoherentie voor ontwikkeling gerapporteerd. De bijbehorende transities zijn: 1) Een inclusieve circulaire economie en verantwoorde grondstoffenketens en 2) Mondiale verantwoordelijkheid.

Beleidscoherentie voor ontwikkeling houdt in dat een land zorgt dat: 1) de doelstellingen en resultaten van het beleid voor ontwikkeling niet ondermijnd worden door ander beleid van diezelfde overheid en 2) dit andere beleid waar mogelijk juist bijdraagt aan het bereiken van ontwikkelingsdoelen. Beleidscoherentie voor ontwikkeling hangt nauw samen met onze consumptie-en productiepatronen en de daarbij horende uitvoer- en invoer van producten en diensten. Als de productie van spullen die Nederland uit het mondiale zuiden importeert schade veroorzaakt aan mens, natuur en/of de rechtsstaat is er sprake van een tegenstelling tussen ons beleid dat gericht is op het behalen van de SDG's en ons nationale beleid dat het behalen van SDG's in andere landen kan belemmeren. Sinds vorig jaar is de voortgangsrapportage over beleidscoherentie in ontwikkeling opgenomen in de Nationale SDG Rapportage. Een beschrijving van de voortgang volgt onder de zesde transitie genaamd Mondiale verantwoordelijkheid.

Transitie 3: Een inclusieve circulaire economie en verantwoorde grondstoffenketens.

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: de actualisatie van de nationale inzet op het gebied van circulaire economie (oktober 2025) (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat)
Het Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE), dat in 2025 is geactualiseerd, is het centrale document met daarin de doelen, strategie en maatregelen om een volledig circulaire economie te realiseren in Nederland in 2050. Het belang van circulaire economie voor de verschillende opgaves op het gebied van verdienvermogen, milieu, klimaat en biodiversiteit blijft onverminderd groot. Een duurzamer gebruik van grondstoffen vermindert onze risicovolle strategische afhankelijkheden, stimuleert innovatie, draagt bij aan een schone leefomgeving en versterkt het EU-concurrentievermogen. Een circulaire economie is een economische kans en de sleutel tot een duurzame toekomst.

Voortgang 2025
De eerste versie van het Nationale Programma Circulaire Economie kwam tot stand in 2016 en had als doel het verminderen van het gebruik van primaire grondstoffen door slimmer gebruik, hergebruik en recycling. In 2025 is dit programma geactualiseerd op

[27] Zie https://www.voedingscentrum.nl/professionals/gezonde-eetomgeving/de-richtlijn-gezondere-eetomgevingen.aspx

basis van de nieuwste inzichten uit de Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER)[28] van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en reacties van het kabinet en andere betrokkenen. In plaats van één generieke doelstelling – zoals halvering van het gebruik van nieuw gewonnen grondstoffen uit de aarde (zoals metalen, mineralen en zand) tegen 2030 – zijn nu drie concrete tussendoelstellingen geformuleerd richting 2035. Deze richten zich op: behoud van grondstoffen (bijvoorbeeld recyclingpercentages), vervanging door duurzame en secundaire grondstoffen, en besparing van grondstoffen, met meetbare doelen voor elk onderdeel.

Vooruitblik
Deze actualisatie maakt duidelijk wie waarvoor verantwoordelijk is en hoe we onze plannen slimmer koppelen aan Europese en landelijke klimaatregels. De beschikbare middelen voor het programma Circulaire Economie lopen wel terug, waardoor stimulerend en ondersteunend instrumentarium maar beperkt kan worden ingezet. De actualisatie zet in op een resultaatgerichte, meetbare aanpak, met een sterke focus op samenwerking tussen rijk, regio's, gemeenten en ketenpartners.

Voorbeeld van de inzet van de Rijksoverheid op de transitie: de City Deal Impact Ondernemen (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties)
Steeds meer ondernemers leveren met hun werk een positieve maatschappelijke of ecologische bijdrage. Zij zetten zich bijvoorbeeld in voor kansen voor mensen met een beperking, afvalvermindering of armoedebestrijding in wijken. Deze ondernemingswijze noemen we 'impact ondernemen'. Maar ondernemers die zo'n positieve bijdrage willen leveren, komen in de praktijk verschillende drempels tegen. De City Deal Impact Ondernemen wil die obstakels verminderen en wegnemen door deze samen met de Rijksoverheid, gemeenten en impact ondernemers te identificeren. Deze City Deal is onderdeel van het programma Agenda Stad van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

Voortgang 2025
In 2025 stond de City Deal in het teken van het afronden en borgen van de behaalde resultaten. Zo werd onder meer de handreiking Social Return opgeleverd. Social Return in aanbestedingen is een instrument waarmee een overheid aan een opdrachtnemer vraagt om via de opdracht extra werk te creëren voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. De handreiking Social Return van de City Deal Impact Ondernemen (CDIO) is bedoeld als praktische gids om Social Return slimmer, eenvoudiger en meer impactvol toe te passen in inkoop en aanbestedingen. De handreiking werd in oktober 2025 overhandigd aan het ministerie van BZK.

Vooruitblik
De CDIO loopt in maart 2026 af. Op 8 april is de City Deal afgesloten op het Social Enterprise Overheidscongres. Hoewel de City Deal hiermee formeel ten einde komt is er ook vooruit gekeken. Op het congres is de Impact Agenda 2030 aangeboden aan de nationale overheid waarin langs vijf thema's acties worden geformuleerd om een ecosysteem te creëren waarin ondernemers worden gefaciliteerd om structureel bij te dragen aan een toekomstbestendige en weerbare economie.

Transitie 6: Mondiale verantwoordelijkheid (handel).

Dimensie Elders: Voortgang Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling (Het ministerie van Buitenlandse Zaken)
Sinds vorig jaar is de voortgangsrapportage over beleidscoherentie in ontwikkeling opgenomen in de Nationale SDG Rapportage. Onderstaand deel is om die reden uitgebreider dan andere voorbeelden in het hoofdstuk en is daarom ook net iets anders opgebouwd.

3.1 Achtergrond Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling

Om de inzet op beleidscoherentie voor ontwikkeling richting te geven is in 2016 een actieplan opgesteld, waarin doelen en subdoelen zijn geformuleerd. Dit actieplan is in 2022 herzien, waarbij de focus is komen te liggen op de speerpunten (1) het verkleinen van de Nederlandse klimaat-, land-, en watervoetafdruk, (2) het terugdringen van belastingontwijking en onwettige geldstromen en (3) het verkleinen van mondiale vaccinatie- en gezondheidsongelijkheid. Jaarlijks rapporteert het kabinet aan de Tweede Kamer, waarbij aan de hand van indicatoren inzicht wordt geboden in de voortgang op het actieplan. Sinds vorig jaar is deze rapportage als bijlage opgenomen in de Nationale

[28] https://www.pbl.nl/publicaties/integrale-circulaire-economie-rapportage-2025

SDG Rapportage. Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en resultaten van het afgelopen jaar. De rapportage in de bijlage geeft in meer detail de inzet en resultaten per (sub)doel weer.

3.2 Resultaten Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling

Op 12 juni 2025 heeft op initiatief van het ministerie van Buitenlandse Zaken een workshop plaatsgevonden op de Vrije Universiteit Amsterdam met als titel 'Measuring and Curbing International Spillovers of The Netherlands'. In deze workshop bespraken experts van Sustainable Development Solutions Network (SDSN), OESO, PBL en CBS met academici en andere wetenschappers de voor- en nadelen van verschillende methodieken en bijbehorende indicatorensets om effecten elders in kaart te brengen. Vervolgonderzoek moet specifieker uitwijzen hoe de beschikbare data gebruikt kunnen worden om de huidige indicatorenset van de Monitor Brede Welvaart & SDG's verder te versterken. Doel is om daarbij uiteindelijk te werken aan de ontwikkeling van een integrale indicatorenset voor effecten elders, waarin ook de positieve effecten een plaats hebben. Dit moet bijdragen aan een beter inzicht in de grensoverschrijdende effecten van het Nederlands beleid. Met behulp van dit verbeterde inzicht kan effectiever ingezet worden op het behalen van de gestelde doelen binnen de kaders van het actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling. Ook kan op basis hiervan beter gerapporteerd worden over de voortgang en de behaalde resultaten.

In opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken werkt CBS aan een periodieke revisie van de CBS Monitor Brede Welvaart & SDG's. Ook in dat kader wordt gekeken naar mogelijkheden om meer en betere indicatoren op te nemen voor de dimensie elders.

Europese landen, waaronder Nederland, hebben en marge van de *High Level Political Forum (HLPF) on Sustainable Development* die 23 juli 2025 plaatsvond in New York, op hoogambtelijk niveau afgesproken om in OESO-verband samen te gaan werken aan het verder verbeteren en harmoniseren van data over grensoverschrijdende effecten. Dit moet het op termijn mogelijk maken om gegevens over behaalde resultaten onderling te vergelijken en van elkaars aanpak te leren.

Op 24 februari jl. is het Omnibus I-pakket aangenomen, waarin onder meer de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD) is gewijzigd. Als onderdeel van de simplificatie-agenda van de Europese Commissie is hiermee de regeldruk van de CSDDD ingeperkt. Het is positief dat er een akkoord is bereikt op een Europese wet die gepaste zorgvuldigheid in de internationale ketens voor grote bedrijven verplicht, met als belangrijk onderhandelingsresultaat voor Nederland de verankering van de op risico's gebaseerde benadering, in plaats van de door de Commissie en de Raad voorgestelde beperking van gepaste zorgvuldigheid tot directe zakenpartners. De risicogebaseerde benadering houdt in dat ondernemingen hun inspanningen richten op onderdelen van de waardeketen, waar ook ter wereld, waar de risico's en negatieve effecten het grootst zijn. Dit versterkt de bijdrage van de richtlijn aan positieve effecten voor mens en milieu. De benadering sluit aan bij internationale standaarden, zoals de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de VN-richtlijnen voor bedrijfsleven en mensenrechten, die bedrijven nu al toepassen. In de CSDDD was al voorzien dat bedrijven negatieve effecten van hun activiteiten in de keten moeten voorkomen of aanpakken, en dat het gepast kan zijn om mkb-ketenpartners te ondersteunen in het aanbrengen van verbeteringen. Ook dit zou de effecten in productielanden ten goede moeten komen.

De toets effecten ontwikkelingslanden is toegepast op de uitvoeringswet van de EU Antidwangarbeidverordening (Verordening (EU) 2024/3015). Met behulp van een pilot zijn mogelijkheden geïnventariseerd om de inrichting en gebruiksvriendelijkheid van de toets verder te verbeteren.

Het streven naar een circulaire economie in 2050 draagt breed bij aan het terugdringen van de Nederlandse voetafdruk, door te zorgen voor slim en zuinig gebruik van grondstoffen met nauwelijks afval en het terugdringen van de broeikasgasuitstoot. In oktober 2025 is de geactualiseerde versie van het Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE) uitgekomen. Hierin zijn voor 2035 concrete nationale doelen opgenomen, voor het besparen, vervangen en behouden van grondstoffen. Deze set van doelen vervangt de doelstelling om in 2030 het primair, abiotisch grondstoffengebruik te halveren. De ambitie is nog steeds om in 2050 een volledig circulaire economie te hebben in Nederland.

Op de vierde VN conferentie voor de Financiering van Ontwikkeling in Sevilla zijn nieuwe afspraken gemaakt over ontwikkelingsfinanciering. In de *Seville Declaration on Domestic Revenue Mobilisation* is afgesproken dat landen zich inzetten voor: 1) eerlijke, milieubewuste en effectieve belastingsystemen, 2) verdubbeling van technische assistentie ten behoeve van het vergroten van de publieke middelen van ontwikkelingslanden (DRM), 3) het terugdringen van illegale geldstromen en belastingontwijking middels coherent beleid, en 4) het betrekken en beschermen van belanghebbenden die belastingsystemen aan de kaak stellen. Nederland is mede-opsteller van de Sevilla Verklaring en heeft deze ook ondertekend. Nederland voldoet reeds aan de afspraak m.b.t. de verdubbeling van technische assistentie.

Op het punt van corruptiebestrijding en anti-omkoping heeft Nederland internationaal, zoals in de G20, enig tegenwicht kunnen bieden aan toenemende druk op het afzwakken van internationale standaarden. In Europees verband is onderhandeld over een richtlijn voor de bestrijding van corruptie. In december 2025 is in de triloogfase een voorlopig akkoord over de inhoud van de Richtlijn bereikt. Naar verwachting zal de implementatie in 2026 van start gaan.

Nederland heeft op verschillende manieren bijgedragen aan het verkleinen van vaccin- en gezondheidsgelijkheid. Met financiële steun van Nederland heeft IAVI, een Product Development Partnership (PDP), samen met het Nederlandse bedrijf Batavia Biosciences, een ebolavaccin ontwikkeld, waarmee een eerdere dreigende ebola-uitbraak in Oeganda is voorkomen. Als onderdeel van het Global Health Partnerships Programma volgden inspecteurs van de Egyptian Drug Authority najaar 2025 een training in Nederland om de regelgevende autoriteiten en kwaliteitsborging van medische productie in Egypte te versterken. Door financiering van het Global Fund to Fight Aids, TB and Malaria, waarvan Nederland de 10e grootste donor is, kwam in 2025 het veelbelovende nieuwe hiv-preventiemiddel Lenacapavir beschikbaar in twee Afrikaanse landen, enkele maanden na goedkeuring voor gebruik van dit middel in Europa en de VS.

3.3 Conclusie Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling

De inzet op het terugdringen van de Nederlandse spillover effecten en de jaarlijkse rapportage daarover is een effectieve manier om binnenlandse en buitenlandse beleidsdoelen bij elkaar te brengen en goed op elkaar af te stemmen. Door de (sub) doelen en indicatoren van het actieplan boeken we voortgang in het meten en begrijpen van de complexe verbindingen tussen het beleid van verschillende ministeries en effecten op andere landen. Tegelijkertijd zijn verdere stappen nodig om de dimensie elders in de Monitor Brede Welvaart & SDG's te versterken, door in samenwerking met andere landen en organisaties te werken aan betere spillover data en indicatoren voor Nederland.

Dit overzicht laat zien hoe de Rijksoverheid zich inzet om daadwerkelijk voortgang te boeken op SDG's via verschillende programma's. Dit overzicht is een schematische weergave, en geeft geen compleet zicht op de manier waarop de Rijksoverheid zich inzet op het behalen van de doelen. In de tekst is meer te lezen over de voortgang van de resultaten van de programma's die in deze tabel zijn opgenomen. In Annex 2 is een uitgebreider overzicht van de grote SDG-relevante beleidsinitiatieven in 2025 en daarvoor te vinden die bijdragen aan de SDG's binnen én buiten Nederland.

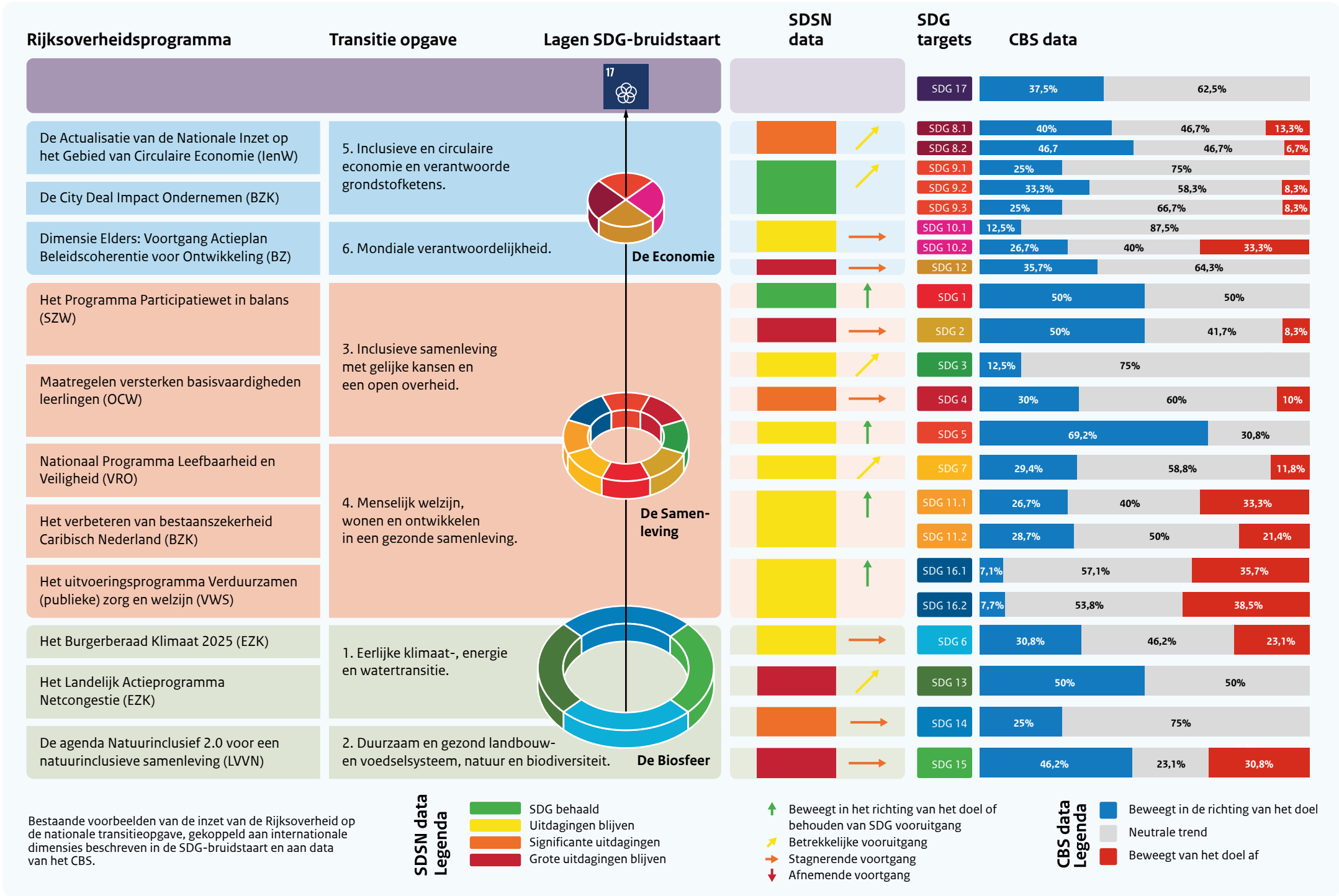

Bestaande voorbeelden van de inzet van de Rijksoverheid op de nationale transitieopgave, gekoppeld aan internationale dimensies beschreven in de SDG-bruidstaart en aan data van het CBS.

SDSN data Legenda

- SDG behaald
- Uitdagingen blijven
- Significante uitdagingen
- Grote uitdagingen blijven

- Beweegt in het richting van het doel of behouden van SDG vooruitgang
- Betrekkelijke vooruitgang
- Stagnerende voortgang
- Afnemende voortgang

CBS data Legenda

- Beweegt in de richting van het doel
- Neutrale trend
- Beweegt van het doel af

Sectoroverstijgende inzichten

De SDG-agenda is een gezamenlijke agenda waarin we elkaar blijven aansporen om voortgang te maken. Ook dit jaar hebben de sectoren meegeschreven met de Nationale SDG-Rapportage en geven zij in hun hoofdstukken inzicht in de resultaten die zijn behaald en waar extra inzet nodig is. Op basis van die inzichten deelt SDG Nederland[29] onderstaande sector-overstijgende suggesties graag met de nieuwe Taskforce Slagvaardige Overheid.

Hoe we de voorbereiding van beleid kunnen verbeteren...

A. Als BZK, en met name het Directoraat Generaal Openbaar Bestuur en Democratische Rechtsstaat, uitvoerende overheden, uitvoerende organisaties en relevante kennispartners actief laat betrekken bij de beleidsontwikkeling en begrotingskaders, kan regelgeving uitvoerbaarder en samenhangender worden ontworpen. Daarbij staat een structurele en gelijkwaardige participatie van maatschappelijke organisaties, burgers en kennisinstellingen centraal, in lijn met de afgesproken EU Civil Society Strategy.

Dit kost natuurlijk tijd, en om die vrij te maken

B. adviseren we het Presidium van de Tweede Kamer om snel een verplichte subsidiariteitstoets in te voeren bij de behandeling van wetsvoorstellen, zodat voorstellen alleen in behandeling worden genomen als expliciet is onderbouwd dat het beleidsprobleem niet effectiever op een lager bestuurlijk niveau kan worden opgelost. Deze toets moet opgenomen worden in het Beleidskompas. Dit versterkt de kwaliteit van de democratische besluitvorming en voorkomt onnodige centralisatie.

Daarmee wordt de Beleidskompas dus nòg belangrijker en daarom

C. vragen we de Taskforce erop toe te zien dat het Ministerie van Justitie en Veiligheid - als verantwoordelijke voor het Beleidskompas - niet alleen het gebruik van dit instrument breed propageert, maar ook de kwaliteit en volledige toepassing ervan borgt. Het gaat o.a. om essentiële toetsen zoals de SDG-toets, de Generatie-toets en Toets op Externe Effecten (TEO) en een te ontwikkelen Do-no-harm Toets. Op deze wijze wordt het lerend vermogen van de nationale overheid beter geborgd.

Hoe lange-termijn programmering ons innovatiever kan maken...

D. Wij doen een oproep aan de Directeur Generaal Rijksbegroting bij het Ministerie van Financiën om zorg te dragen voor het gebruik van meerjarige, structurele financieringsafspraken en tijdige, eenduidige kaders voor ondersteuning van innovatie, maatschappelijke ontwikkeling en weerbaarheid, zowel in Nederland als internationaal. Op deze manier wordt de centrale overheid weer een voorspelbare en betrouwbare partner van innovatieve burgers, ondernemers en decentrale overheden. Dit vergroot de effectiviteit van investeringen en versterkt brede welvaart.

Grote transitieopgaven vragen om een sectoroverstijgende aanpak...

E. Wij hopen dat het Taskforce Slagvaardige Overheid met het Ministerie van Financiën regie gaat voeren en instrumenten gaat ontwikkelen voor interdepartementale co-financiering van voor Nederland cruciale transitieprogramma's in het kader van de SDG-agenda, zodat departementen zich gesteund weten in hun streven naar efficiënte en effectieve samenwerking.

F. Oproep aan de Tweede Kamer: toezicht op bovenstaande interdepartementale ruimte vraagt om een speciale vaste kamercommissie voor transitieopgaven met de SDG-agenda en Brede Welvaart als verbindend narratief.

In deze tijd mag kennis geen macht zijn, maar is van ons allen...

G. Als verantwoordelijke voor overheidsorganisatie en digitalisering vragen wij de Secretaris Generaal van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om met de nationale planbureaus te investeren in een nationale SDG & Brede Welvaart-kennisbank met uniforme indicatoren, toegankelijke data, en begrijpelijke kennis voor het grotere publiek.

H. Wij roepen het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat op om samen met maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen een nationaal platform te ontwikkelen dat MKB-bedrijven concrete tools en handelingsperspectief biedt voor SDG-implementatie in hun ketens. Dit platform biedt ruimte voor wetenschappelijke partners om kennis en innovatie centraal beschikbaar te stellen aan de ondernemers en zo hun gezamenlijke innovatiekracht te versterken.

[29] De Stichting SDG Nederland is de penvoerder van het Hoofdstuk G en heeft deze sector-overschrijdende elementen uit de gesprekken gedistilleerd

Decentrale overheden

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW)

1. Uitvoerbaarheid als randvoorwaarde voor duurzame ontwikkeling

Decentrale overheden vormen dé schakel tussen nationale ambities en de dagelijkse leefomgeving van inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Gemeenten, provincies en waterschappen werken dagelijks aan bestaanszekerheid (SDG 1), gezondheid (SDG 3), schoon en voldoende water (SDG 6), duurzame leefomgeving, mobiliteit en wonen (SDG's 9, 11), circulaire economie (SDG 12), klimaatadaptatie (SDG 13) en veiligheid (SDG 16). De SDG's bieden daarbij een gemeenschappelijke taal om integraal te werken aan duurzaamheid en keuzes inzichtelijk en uitvoerbaar te maken. In 2025 kwam dit onder meer tot uiting in initiatieven om de SDG's praktisch toe te passen, zoals in participatieve trajecten[30], duurzaam inkoopbeleid[31] en nieuwe handreikingen voor projectontwerp[32] en rapportage[33]. Echter wordt juist in die uitvoeringspraktijk zichtbaar dat het realiseren van deze opgaven wordt begrensd door het ontbreken van samenhangende en voorspelbare randvoorwaarden.

2. Balans tussen taken, middelen en sturing

Zo groeit de spanning tussen nationale ambities en lokale uitvoerbaarheid. Maatschappelijke doelen worden vaak door het Rijk vastgesteld zonder stabiele uitvoeringscondities, terwijl verantwoordelijkheden toenemen en regels uit verschillende domeinen zich opstapelen of elkaar tegenwerken. Daarmee komt de uitvoerbaarheid van de SDG's onder druk te staan.

Dit beeld wordt breed herkend. Nationale ambities nemen toe, terwijl financiële zekerheid, uitvoeringsruimte en personele capaciteit achterblijven.[34] Tijdens een ingelaste Algemene Ledenvergadering van de VNG spraken wethouders van 'horrorbegrotingen', en volgens de BDO-Benchmark Nederlandse Gemeenten 2025 krijgt driekwart van de gemeenten de komende vier jaar mogelijk de begroting niet rond.[35] Een betere balans tussen taken, middelen en sturing blijft noodzakelijk.

> *"Nationale ambities nemen toe, terwijl financiële zekerheid, uitvoeringsruimte en capaciteit achterblijven."*

Ook bij investeringsopgaven ontbreekt voorspelbaarheid. Een voorbeeld hiervan uit 2025 is het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Door vernieuwde bestuurlijke afspraken kan dit programma gerichter bijdragen aan de bescherming van Nederland tegen overstromingen in de toekomst (SDG 11). De waterschappen hebben naast lopende afspraken en budgetten toegezegd 1,25 miljard extra vrij te maken. Ook het Rijk heeft 1 miljard extra gereserveerd, maar moet nog duidelijkheid geven over de resterende 250 miljoen.[36]

In het sociaal domein ondermijnen tijdelijke financiering en complexe systemen de uitvoerbaarheid en samenwerking (SDG's 3, 10). Gemeenten worden hierdoor gedwongen tot symptoombestrijding in plaats van structurele oplossingen te kunnen bieden.[37]

Uit de Stand van de Uitvoering Gemeenten 2025 blijkt dat vertrouwen in de overheid niet ontstaat door beleid, maar door betrouwbaarheid in de uitvoering. Ontbrekende randvoorwaarden ondermijnen de betrouwbaarheid van gemeenten en daarmee het

[30] Global Goals Gemeenteprijs 2025 voor Utrecht, VNG (2025)
[31] Professioneel inkopen met maatschappelijke impact, Unie van Waterschappen (2025)
[32] Gids voor duurzaam projectontwerp, VNG (2025)
[33] Aanvulling Handreiking Duurzaamheidsrapportage 2025, 'Coalition of the Willing' met o.a. VNG, IPO, gemeenten, provincies en waterschappen (2025)
[34] Gemeenten vallen in financieel ravijn, VNG (2025)
[35] BDO-benchmark: Nederlandse gemeenten in financiële onzekerheid, meerjarenbegrotingen negatief, BDO Nederland (2025)
[36] Het belang van reservering van middelen om de waterveiligheid te borgen werd ook al benadrukt in de Negende Nationale SDG rapportage, Rijksoverheid (2025)
[37] Knelpuntenanalyse, Sociaal en Cultureel Planbureau (2025)

vertrouwen van inwoners.[38] Een duurzame balans tussen taken, middelen en sturing is daarmee geen bestuurlijke wens, maar een noodzakelijke voorwaarde voor het realiseren van nationale doelen.

> ***"Vertrouwen in de overheid ontstaat niet door beleid, maar door betrouwbaarheid in de uitvoering."***

3. Samenhang in de fysieke leefomgeving

Bij ruimtelijke ontwikkeling lopen plannen vast door wisselende kaders en onderlinge afhankelijkheden tussen nationale opgaven. Gemeenten ervaren dit bijvoorbeeld bij woningbouw, waar regels rond stikstof, energie en infrastructuur elkaar raken, tegenwerken en vertraging veroorzaken (SDG's 11, 15).[39] Decentrale overheden presenteerden daarom in 2025 voorstellen om uit het stikstofslot te komen en natuurherstel te versnellen.[40]

Waterschappen benadrukken dat beleid rond stikstof en natuurherstel in samenhang moet bijdragen aan waterkwaliteit (SDG 6) en dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water[41] gehaald moeten worden. Dit vraagt onder andere om krachtiger beleid voor chemische stoffen, waaronder een snelle implementatie van Europese maatregelen zoals het PFAS-restrictievoorstel.[42]

Daarnaast is het noodzakelijk om water en bodem sturend te maken in de ruimtelijke inrichting, zodat bouwen klimaatbestendig en waterveilig kan plaatsvinden (SDG's 11, 13) en risico's voor volksgezondheid worden beperkt (SDG 3). Daarom verdienen water en bodem een stevige basis in de Nota Ruimte en ander ruimtelijk beleid.[43] De in 2025 aangekondigde nieuwe nationale normen voor omgaan met extreem weer bij woningbouwprojecten zorgen voor meer duidelijkheid en kortere doorlooptijden.

4. Structurele borging van crisisbeheersing

Voor crisissituaties zijn verantwoordelijkheden, middelen en bevoegdheden vaak niet structureel ingericht, terwijl decentrale overheden de opgaven wel structureel moeten opvangen. Zij dragen samen verantwoordelijkheid voor de lokale gevolgen, waterveiligheid en (inter)regionale coördinatie bij crises zoals extreem weer, energie-uitval en maatschappelijke verstoringen. Zonder structurele borging van verantwoordelijkheden en middelen komt de uitvoerbaarheid in crisissituaties onder druk te staan.

Dit vraagt om duurzame versterking van uitvoeringskracht, terwijl de inrichting van taken en middelen nog vaak incidenteel is. Tegen deze achtergrond krijgen weerbaarheid, crisisbeheersing en integriteit steeds meer aandacht in beleid en praktijk. In 2025 leidde dit onder meer tot de '*Handreiking weerbaarheid en veerkracht op lokaal niveau*'[44] en de oprichting van de bestuurlijke Commissie Crisisbeheersing en Integriteit door de waterschappen.

5. Digitale randvoorwaarden voor één overheid

Betrouwbare publieke dienstverlening vereist een samenhangende informatiehuishouding, digitale weerbaarheid en duidelijke ethische kaders. Dit is echter versnipperd georganiseerd. Gemeenten ervaren dit in hun dienstverlening en informatieveiligheid: standaarden en systemen sluiten niet altijd op elkaar aan en het risico op cyberaanvallen

[38] Stand van de Uitvoering Gemeenten VNG (2025)
[39] Nationaal rapport randvoorwaarden woningbouw 2025, IPO (2025)
[40] Bouwsteen Natuur, Unie van Waterschappen (2025)
[41] De Kaderrichtlijn Water (KRW) is een Europese richtlijn gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit in Europa, met als doel uiterlijk in 2027 een goede toestand van oppervlakte- en grondwater te bereiken
[42] Verbod gebruik PFAS, RIVM (2025)
[43] O.a. het Nationaal Waterprogramma, het programma Bodem, Ondergrond en Grondwater, en het programma Duurzaam Gebruik Diepe Ondergrond
[44] Handreiking weerbaarheid en veerkracht op lokaal niveau, VNG (2025)

neemt toe, terwijl betrouwbaarheid en toegankelijkheid cruciaal zijn voor vertrouwen in de overheid. De versnipperde inrichting van de informatiehuishouding belemmert daarmee de uitvoerbaarheid van publieke dienstverlening. Daarom presenteerden de koepelorganisaties van de decentrale overheden eind 2025 de gezamenlijke meerjarenplannen voor digitale informatiehuishouding.[45] Ook stemden eind 2025 alle gemeenten in met voorstellen om digitalisering grotendeels gezamenlijk te organiseren en minstens 80% van hun digitalisering te collectiviseren Waterschappen presenteerden de Wettenkaart, een overzicht van wet- en regelgeving voor digitalisering die de waterschappen raakt.[46] In het Waterschapshuis werken zij samen aan de digitale transformatie. Overkoepelend stelt de Nederlandse Digitaliseringsstrategie[47] uit 2025 zes prioriteiten om de digitalisering als één overheid samen met de markt te versnellen. Budget vanuit het nieuwe kabinet is hiervoor essentieel.

6. Conclusie

Over de besproken domeinen heen ontstaat een consistent patroon: de uitvoering stokt niet door gebrek aan ambitie, maar door gebrek aan voorspelbare en samenhangende randvoorwaarden. Decentrale overheden werken steeds integraler, terwijl beleid, financiering en informatievoorziening nog grotendeels sectoraal zijn ingericht. De opgave verschuift daarmee naar het creëren van structurele uitvoeringscondities, wat gerichte keuzes op nationaal vraagt in zowel inhoud als systeeminrichting. Zonder deze structurele keuzes blijft de uitvoerbaarheid van maatschappelijke opgaven onder druk staan.

> ***"De uitvoering stokt niet door gebrek aan ambitie, maar door gebrek aan voorspelbare en samenhangende randvoorwaarden."***

Om dit nadrukkelijk onder de aandacht van het Rijk te brengen, boden de koepelorganisaties van de decentrale overheden in 2025, samen met coalities van medeoverheden en maatschappelijke partners, uitvoerbare en gefundeerde bouwstenen aan de formerende partijen voor een nieuw regeerakkoord aan.[48]

[45] Kamerbrief bij meerjarenplannen digitale informatiehuishouding en openbaarheid 2026-2030 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl, VNG, IPO, Unie van Waterschappen (19 december 2025)
[46] Resolutie collectivisering digitalisering, VNG (2025)
[47] De Nederlandse Digitaliseringsstrategie, Rijksoverheid i.s.m. VNG, IPO, de Unie van Waterschappen en het Netwerk van publieke dienstverleners (2025)
[48] Bouwstenen voor een nieuw regeerakkoord, o.a. VNG, IPO en de Unie van Waterschappen (2025)

Bedrijfsleven

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van VNO-NCW in samenwerking met MKB-Nederland, UN Global Compact Nederland, Dutch Sustainable Growth Coalition en Social Enterprise NL

1. Verduurzaming als motor voor een veerkrachtige en concurrerende economie

Voor het Nederlandse bedrijfsleven is verduurzaming niet langer een aanvullende ambitie of een afzonderlijk beleidsdomein, maar een strategische voorwaarde om toekomstbestendig te blijven. Bedrijven opereren in een context van geopolitieke spanningen, grondstoffenschaarste, druk op het elektriciteitsnet en trage vergunningverlening. Tegelijkertijd verlopen belangrijke maatschappelijke transities zoals de energietransitie en de overgang naar een circulaire economie niet los van economische realiteiten en dagelijkse bedrijfsvoering (SDG's 7, 8, 9, 12, 13).

> ***"Voor het bedrijfsleven is verduurzaming geen randvoorwaarde meer, maar een kernstrategie voor continuïteit, concurrentiekracht en productiviteit."***

Daarbij ontwikkelt Europese regelgeving zich in hoog tempo. Waar duurzaamheid eerder vooral werd gestimuleerd via vrijwillige initiatieven, worden doelen en verplichtingen steeds concreter en juridisch bindender. Bedrijven ervaren dat regels vaker directe impact hebben op strategische keuzes, investeringsmomenten en organisatiestructuren. Dat vraagt om duidelijkheid, stabiliteit en uitvoerbaarheid van beleid, zodat bedrijven tijdig kunnen anticiperen en hun rol in maatschappelijke transities daadwerkelijk kunnen vervullen.

Verduurzaming biedt tegelijkertijd ook perspectief. Door te investeren in energie-efficiëntie, circulariteit en inclusieve werkculturen kunnen bedrijven kosten beheersen, risico's verkleinen en hun concurrentiepositie versterken. Duurzame product- en businessmodellen dragen bij aan waardecreatie, vergroten de weerbaarheid van bedrijven en maken organisaties aantrekkelijker voor werknemers, investeerders en klanten (SDG's 8, 9, 12). Dit hoofdstuk is gebaseerd op brede consultaties binnen het netwerk van bedrijfslevenpartners en is opgesteld namens VNO-NCW, MKB-Nederland, UN Global Compact Nederland, de Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) en Social Enterprise NL.

Bestuurlijke ontmoeting van Nederlandse bedrijfslevenpartners rond verduurzaming. Foto: UNGC NL

2. Hier & Nu: knelpunten én beweging (2025)

Afgelopen jaar rapporteerden bedrijven dat netcongestie en trage vergunningverlening de meest urgente belemmeringen vormen voor investeringen in elektrificatie, verduurzaming en groei. In veel regio's bleek het beschikbare vermogen op het elektriciteitsnet onvoldoende om plannen voor uitbreiding, productie-optimalisatie of verduurzaming daadwerkelijk te realiseren. Dit leidt ertoe dat investeringen worden uitgesteld of heroverwogen, ondanks de bereidheid en financiële ruimte om te investeren (SDG's 7, 9, 13). De gevolgen zijn concreet zichtbaar in hogere energiekosten, langere besluitvormingstrajecten en toenemende onzekerheid over toekomstige bedrijfsvoering.

Vergunningverleningsprocedures versterken deze druk. Bedrijven ervaren dat procedures vaak langdurig en complex zijn, waardoor projectplanning moeilijk voorspelbaar wordt. Vooral bij verduurzamingsinvesteringen, die vaak kapitaalintensief en tijdsgevoelig zijn, vergroot dit de onzekerheid. De combinatie van netcongestie en vergunningverleningsknelpunten maakt duidelijk dat economische ontwikkeling en duurzaamheidstransities sterk afhankelijk zijn van goed functionerende publieke randvoorwaarden.

Tegelijkertijd was er in 2025 ook sprake van beweging en samenwerking binnen en tussen sectoren. In verschillende waardeketens ontstonden initiatieven waarin bedrijven gezamenlijk werkten aan het verminderen van afvalstromen, het efficiënter benutten van grondstoffen en het versnellen van circulariteit. Voorbeelden zoals de Plastictafel en de Textieltafel laten zien dat ketensamenwerking kan bijdragen aan schaalgrootte, kennisdeling en een gelijker speelveld voor koplopers en volgers (SDG 12).

Daarnaast benadrukken bedrijven het belang van maatregelen tegen niet-duurzame importproducten, zoals ultra-fast fashion. Dergelijke producten zetten druk op duurzame businessmodellen en ondermijnen investeringen in kwaliteit, circulariteit en eerlijke productieketens. Een gelijker speelveld, waarin duurzaamheid beter wordt meegewogen, ondersteunt bedrijven die inzetten op toekomstbestendige productie.

Op de arbeidsmarkt zien bedrijven dat internationale politieke discussies, onder meer in de Verenigde Staten, druk zetten op diversiteits- en inclusiebeleid. Nederlandse bedrijven geven echter aan vast te houden aan inclusief werkgeverschap. Dit gebeurt niet alleen vanuit maatschappelijke verantwoordelijkheid, maar ook omdat inclusieve werkculturen bijdragen aan innovatiekracht, productiviteit en personeelsbehoud. In een structureel krappe arbeidsmarkt is het benutten van al het talent geen luxe, maar een economische noodzaak (SDG's 5, 8). Tegelijkertijd houden bedrijven die met de Amerikaanse wetten te maken hebben ook rekening met de juridische werkelijkheid.

Bedrijven committeren zich gezamenlijk aan nieuwe Net-Zero-doelen. Foto: UNGC NL

Netcongestie als rem op verduurzaming en economische groei

In 2025 liepen steeds meer bedrijven tegen de grenzen van het elektriciteitsnet aan. Investeringen in elektrificatie, energie-efficiëntie en duurzame productie konden vaak niet doorgaan omdat nieuwe of zwaardere aansluitingen ontbreken. Dit raakt niet alleen energie-intensieve industrie, maar ook mkb-bedrijven, logistiek, bouw en dienstverlening.

Voor veel ondernemingen betekent dit uitstel van verduurzamingsplannen, onzekerheid over toekomstige vestigingsbeslissingen en oplopende kosten. Tegelijkertijd vertraagt netcongestie de realisatie van klimaatdoelen en belemmert het de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen. Bedrijven geven aan bereid te zijn te investeren, maar vragen om meer voorspelbaarheid, snellere procedures en slimme oplossingen zoals flexibele aansluitingen, betere regionale afstemming en gerichte prioritering van duurzame projecten.

Netcongestie illustreert daarmee een fundamentele uitdaging van de energietransitie: zonder tijdige infrastructuur en uitvoerbaar beleid blijven duurzame ambities en economische weerbaarheid achter. Dit vraagt om structurele keuzes en samenwerking tussen overheden, netbeheerders en bedrijfsleven, ook met het oog op de komende jaren.

> *"Zonder ruimte op het net en werkbare vergunningen blijven duurzame investeringen onnodig op de plank liggen."*

3. Vooruitblik: weerbaarheid, talent en ketens

Met het oog op de komende jaren richten bedrijven zich steeds nadrukkelijker op het vergroten van hun weerbaarheid. Energie-onafhankelijkheid, robuuste waardeketens en voorspelbaar beleid worden gezien als belangrijke voorwaarden om schokken op te vangen en strategische autonomie te versterken. Op Europees niveau zet de Clean Industrial Deal in op het versterken van de concurrentiekracht van de industrie, met als doel investeringen in verduurzaming aantrekkelijker en haalbaarder te maken (SDG 9).

> *“Duurzame transities slagen alleen wanneer beleid uitvoerbaar is én hele ketens kunnen meebewegen.”*

De grootste kansen liggen in consistent en voorspelbaar beleid dat investeringsbeslissingen ondersteunt. Investeringen in energie- en grondstoffeninfrastructuur vormen daarbij een cruciale randvoorwaarde. Daarnaast spelen duidelijke productnormen voor duurzame en circulaire materialen een belangrijke rol. Door dergelijke normen ontstaat meer zekerheid over afzet en marktvraag, wat bedrijven helpt om hun productieprocessen en ketens tijdig aan te passen.

Marktcreatie via duurzame aanbesteding door overheden en grote bedrijven kan deze ontwikkeling verder versterken. Overheden beschikken over aanzienlijke inkoopkracht en kunnen daarmee richting geven aan markten. Wanneer duurzaamheidscriteria structureel worden toegepast, ontstaat een stabielere vraag naar duurzame producten en diensten. Zonder dergelijke vraag blijven veel investeringen risicovol, waardoor opschaling achterblijft.

Ook internationaal blijven Nederlandse bedrijven afhankelijk van transparante en goed functionerende ketens. Bedrijven vragen daarom om eenduidige en uitvoerbare Europese regels voor gepaste zorgvuldigheid, zodat ketendata betrouwbaar en werkbaar kan worden verzameld. Digitale oplossingen en AI bieden kansen om inzicht in ketens te vergroten en risico’s beter te beheersen, maar maken bedrijven ook afhankelijker van internationale data- en standaardsystemen. Dit onderstreept het belang van samenwerking binnen sectoren en tussen landen (SDG’s 8, 12, 17).

Jongeren

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van de Nationale Jeugdraad (NJR)

1. Introductie

In dit hoofdstuk kijken we naar de status van de voortgang van de SDG's onder jongeren, tussen 12 en 29 jaar.

In Nederland wonen ruim 3,8 miljoen jongeren. Jongeren met motivatie, ideeën en dromen. We zien dat het met hen steeds minder goed gaat, op tal van vlakken. Ze groeien op in een 'polycrisis'. Ze worden bedreigd in hun bestaanszekerheid, zien hun mentale gezondheid verslechteren en ervaren een gebrek aan toekomstperspectief. Problemen stapelen zich op en versterken elkaar. Omdat jongeren bijvoorbeeld geen koophuis kunnen betalen, stellen ze belangrijke mijlpalen in hun leven uit, wat weer leidt tot stress en andere gezondheidsklachten. Waar we al die problemen niet los van elkaar kunnen zien, geldt voor de oplossingen precies hetzelfde. Alleen met een samenhangende aanpak voor positief, toekomstgericht jeugdbeleid kunnen we de problemen van jongeren effectief aanpakken. Uiteraard met structurele betrokkenheid van jongeren zelf. Gelukkig ligt de blauwdruk hiervoor al klaar, met het ontwerp van de Nationale Jeugdstrategie dat in 2025 is gepresenteerd.

2. Bestaanszekerheid

Het gaat slecht met de bestaanszekerheid van jongeren. Geld is één van de belangrijkste thema's, blijkt uit onderzoek voor de Nationale Jeugdstrategie.[49] Maar liefst 20% van de jongeren tussen 18 en 24 jaar is financieel ongezond (SDG 1).[50]

Jongeren werken harder dan ooit.[51] 77,9% procent van de jongeren tussen de 15 en 27 jaar werkten in 2024, een stijging van 34 duizend ten opzichte van het jaar daarvoor. 1 op de 5 studenten loopt zelfs studievertraging op door hun bijbaan.[52] Toch verdient 57% te weinig om rond te komen.[53] Jongeren hebben steeds minder te besteden, en bouwen daarbij weinig vermogen op.[54] In eerste plaats werken jongeren vaker onder een flexibel arbeidscontract, wat veel onzekerheid biedt (SDG 8). Ten tweede hebben jongeren vaak een hoge studieschuld. Tussen 2011 en 2025 is het aantal mensen met een studieschuld van 754 duizend naar 1,59 miljoen gestegen.[55] (SDG 1.3)

De woonsituatie van jongeren verslechtert de bestaanszekerheid verder. Weinig jongeren bezitten een eigen koopwoning, dus zijn ze voornamelijk aangewezen op dure huurwoningen in de private sector (SDG 11.1). Hierdoor bouwen ze geen vermogen op. Bijna de helft van het inkomen van jongeren onder de 34 jaar gaat op aan huurkosten.[56] Voor studerende jongeren is een passende woning ook steeds lastiger te vinden[57], het aantal kamers in de particuliere sector daalde namelijk met tientallen procenten[58], en de huur steeg afgelopen jaar met 5%[59].

Door de financiële gezondheid, de arbeidsomstandigheden en de woonsituatie van jongeren, blijft de bestaanszekerheid van jongeren verslechteren. Dit heeft ook weer een negatief effect op de mentale gezondheid en het toekomstperspectief van jongeren.

[49] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[50] Financiële gezondheid van Nederlandse huishoudens in 2024 (Deloitte,2024)
[51] 15- en 16-jarigen met betaald werk, CBS (2024)
[52] Studievertraging en studentsucces in het hbo en wo, ResearchNed (2025)
[53] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[54] Economische positie jongvolwassenen afgelopen twintig jaar verslechterd, NIDI (2024)
[55] Cijfers over schulden en betalingsachterstanden, NJI (2025)
[56] Economische positie jongvolwassenen afgelopen twintig jaar verslechterd, NIDI (2024)
Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
Sterke stijging woonlasten voor jongeren in private huur, ING (2025)
[57] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[58] Aanbod studentenkamers in vrije sector daalt met tientallen procenten, NRC (2025)
[59] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)

Foto: Hindele Zondervan

3. Mentale gezondheid

De mentale gezondheid van jongeren staat onder druk: meer dan 40% is zeer vaak gestrest, 45% voelt zich eenzaam en 14% heeft serieuze zelfmoordgedachten.[60] Deze cijfers laten geen of te weinig vooruitgang zien ten opzichte van een jaar geleden (SDG 3). Uit onderzoek onder hbo- en wo-studenten blijkt dat 83% angst- of depressiegevoelens ervaart en een kwart van de ondervraagden geeft aan zich regelmatig levensmoe te voelen.[61] Ondanks de lichte verbetering in de mentale gezondheidsproblematiek onder mbo-studenten in 2024-2025 ten opzichte van het jaar ervoor, ligt het totaalpercentage mbo-studenten met mentale klachten nog altijd aanzienlijk hoger dan tien jaar geleden.[62] En waar het aantal mensen tussen de 40 en 69 jaar dat zelfmoord pleegt afneemt, stijgt het aantal suïcides onder jongeren tot 30 jaar.[63]

Jongeren geven aan dat deze verslechtering van hun mentale gezondheid met een breed scala aan maatschappelijke problemen te maken heeft, zoals prestatiedruk in het onderwijs (SDG 4), prijsstijgingen, de wooncrisis (SDG 11) en discriminatie (SDG 10) in de samenleving, maar ook met internationale problematiek als klimaatverandering (SDG 13) en oorlogen (SDG 10).[64]

469.000 jongeren kregen in 2024 jeugdhulp, van wie ruim 41.000 jeugdhulp met verblijf ontvingen.[65] [66] De Deskundigencommissie Hervormingsagenda Jeugd concludeert dat er onvoldoende aandacht is voor het wegnemen van structurele factoren die leiden tot instroom in de jeugdzorg.[67] De hervormingen in de jeugdzorg richten zich veel op het anders organiseren van de jeugdzorg, terwijl de oplossing voor de hoge vraag volgens de deskundigencommissie primair buiten de jeugdzorg ligt: in gezinnen, op school en in de samenleving (SDG 3, SDG 4, SDG 17.17).

> ***"Jongeren geven aan dat deze verslechtering van hun mentale gezondheid met een breed scala aan maatschappelijke problemen te maken heeft."***

[60] Gezondheidsonderzoek COVID-19: Kwartaalonderzoek jongeren, RIVM (2025)
[61] Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hbo en wo 2025, RIVM (2025)
[62] Monitor mentale gezondheid, middelengebruik en brede gezondheidsindicatoren studenten mbo, Brouwer, SI., Jörg, F., Hogen-Koster, S. & Hofstra, J. (2025)
[63] Aantal suïcides in Nederland in 2025, CANS (2026)
[64] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[65] Jeugdhulp 2024, CBS (2025)
[66] Hervormingsagenda Jeugd, Rijksoverheid (2023)
[67] Groeipijn: Advies Deskundigencommissie Hervormingsagenda Jeugd, Rijksoverheid (2025)

4. Toekomstperspectief

Veel jongeren stellen hun toekomst ongewild uit: ze zijn gemiddeld ouder als ze uit huis gaan[68] en krijgen later kinderen bij gebrek aan de zekerheid van een vaste baan, voldoende inkomen of een geschikte woning[69] (SDG 8.5, SDG 11.1). Jongeren maken zich zorgen over hetgeen dat een stevige basis zou moeten vormen: de hoge kosten voor dagelijkse levensbehoeften (64%) (SDG 1.2), de woningnood (65%) (SDG 11.1), de gevolgen van oorlog (51%) en discriminatie (37%) (SDG 10.3).[70] Ook hebben niet alle jongeren dezelfde kansen op een mooie toekomst, door kansenongelijkheid in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en op de woningmarkt (SDG 4.5).[71] Daarnaast raken door nationaal beleid de klimaatdoelen verder uit zicht.[72] Dit alles heeft verstrekkende gevolgen voor de jongeren van vandaag en morgen, en op hun toekomstperspectief.[73] De relatief hoge kwaliteit van leven nu gaat ten koste van toekomstige generaties. Deze grote uitdagingen lijken maar niet opgelost te worden, waardoor zicht op een stabiele en zekere toekomst jongeren ontnomen wordt.[74]

> ***"Deze grote uitdagingen lijken maar niet opgelost te worden, waardoor zicht op een stabiele en zekere toekomst jongeren wordt ontnomen."***

Jongeren ervaren de Nederlandse politiek als oneerlijk en onbetrouwbaar, voelen zich slecht vertegenwoordigd en verliezen daardoor vertrouwen in het systeem (SDG 16.7).[75] 70% van de kinderen en jongeren voelt zich niet gehoord door de politiek.[76] In plaats van vertrouwen hebben in het oplossingsvermogen van de overheid, maken ze zich zorgen over de invloed van beslissingen die de overheid maakt op hun leven.[77] Ze brengen minder vaak hun stem uit dan ouderen[78] en zijn ondervertegenwoordigd in de Tweede Kamer, met maar 4% van de Kamerleden die jonger is dan 30[79](SDG 10.2). Tegelijkertijd doen jongeren tegenwoordig vaker mee aan politieke acties en willen zij graag meedenken bij en betrokken worden door de politiek.[80]

Foto: Nikki van Toorn

[68] Uit huis gaan, CBS (2025)
[69] Nationale Vruchtbaarheidstest 2025 (2025);Ruim kwart thuiswonende jongeren wil uit huis maar kan geen woning vinden, CBS (2025)
[70] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[71] Naar een toekomst die jongeren toekomt, SCP (2025)
[72] Klimaat- en Energieverkenning, PBL (2025)
[73] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[74] Monitor Brede Welvaart en SDG's 2025, CBS (2025)
[75] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)
[76] 7 op de 10 jongeren is bang voor oorlog in Nederland, UNICEF (2025)
[77] Gezondheidsonderzoek COVID-19: Kwartaalonderzoek jongeren, RIVM (2025)
[78] De jeugd vertegenwoordigt de toekomst, Raad voor het Openbaar Bestuur (2022)
[79] Steeds meer jonge kandidaten bij verkiezingen Tweede Kamer, maar ze maken vaak geen kans, EenVandaag (2025)
[80] Ontwerp Nationale Jeugdstrategie, NJR (2025)

5. Conclusie

Een onzeker bestaan, verslechterde mentale gezondheid en een gebrek aan toekomstperspectief van jongeren: het hangt allemaal met elkaar samen. Van de effecten van klimaatverandering tot het niet kunnen vinden van een woning: het verslechtert de positie van jongeren in Nederland. Hoewel jongeren veerkrachtig zijn, kunnen zij deze problemen niet zelf oplossen. Dit kan alleen als de problemen bij de kern worden aangepakt. Daarom is het essentieel om de Nationale Jeugdstrategie (NJS) uit te voeren, en te zorgen voor een integraal beleidsprogramma waar alle relevante bestuurslagen en ministeries bij betrokken zijn. Een Rijksbreed en interdepartementaal team van ambtenaren moet, onder de minister van Langdurige Zorg en Jeugd, de NJS uitwerken en implementeren. Naast een integrale aanpak is structurele en representatieve jongerenparticipatie binnen de gehele Rijksoverheid en bij de uitwerking van maatschappelijke akkoorden cruciaal. De bouwstenen voor betekenisvolle jongerenparticipatie vormen hiervoor de basis. Tot slot is het, om alle doelen te behalen, essentieel om diversiteit, inclusie en gelijkheid structureel mee te nemen in beleid. Dat houdt in dat alle jongeren gelijke kansen ervaren, dat discriminatie geen ruimte krijgt, dat structurele barrières verdwijnen en dat er meer bewustwording en aandacht komt voor dit thema.

> ***"Hoewel jongeren veerkrachtig zijn, kunnen zij deze problemen niet zelf oplossen. Dit kan alleen als de problemen bij de kern worden aangepakt."***

Het afgelopen jaar werkte NJR samen met 12.000 jongeren en ministeries aan de Nationale Jeugdstrategie. Het ontwerp is klaar om omgezet te worden naar beleid. Beleid dat moet leiden tot meer perspectief. Op al die verschillende gebieden. Zodat het weer beter gaat met Nederlandse jongeren en ze hun ideeën en dromen kunnen waarmaken. En dat ze het gevoel hebben dat ze zelf mogen beslissen over de toekomst. Hun toekomst. En die toekomst begint nu. De politiek is nu aan zet. Aan de slag!

Kennisinstellingen

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van NWO en SDSN Netherlands, gebaseerd op een brede uitvraag onder kennisinstellingen, sectorraden en organisaties zoals Leren voor Morgen

1. Inleiding

De SDG's vormen een ambitieus en integraal raamwerk waarin sociale, economische en ecologische doelstellingen elkaar versterken. De kennissector speelt hierin een essentiële rol. Onderwijs, van primair tot hoger niveau, levert de kennis, vaardigheden en bewustwording die nieuwe generaties nodig hebben, terwijl fundamenteel en toegepast onderzoek kennis en innovatie genereert. Tegelijkertijd staat de positie van de SDG's binnen de sector onder druk door internationale geopolitieke spanningen, druk op wetenschappelijke vrijheid en kennisveiligheid. Ook bezuinigingen in m.n. het hoger onderwijs en de nadruk op strategische concurrentiekracht verschuiven de aandacht naar innovatie voor vooral waarde voor de economie of defensie. Hierdoor raken de lange-termijn-agenda en maatschappelijke vraagstukken waar de SDG's voor staan sneller op de achtergrond. De link tussen concurrentiekracht en brede welvaart maakt duidelijk dat bezuinigingen een risico zijn voor beiden.[81]

2. De kracht van samenwerken steeds zichtbaarder

In 2025 hebben onderwijs- en kennisinstellingen stevige ambities en een groot zelf-organiserend vermogen laten zien. Docenten, onderzoekers en studenten blijven zich vanuit intrinsieke motivatie en vaak vrijwillig inzetten voor talrijke en diverse initiatieven. Tegelijkertijd wordt duidelijk dat deze initiatieven kwetsbaar zijn: ze zijn versnipperd, afhankelijk van individuele inzet en niet altijd duurzaam verankerd in organisatiebeleid. Daarom groeit het belang van (inter)nationale samenwerking (SDG 17). In lijn met de aanbevelingen van vorig jaar is gewerkt aan het bundelen van kennis, het inzichtelijk maken van lopende initiatieven en het ontwikkelen van landelijke coördinatie, voorbij traditionele concurrentie en door gebruik van best practices en een gecombineerde bottom-up en top-down aanpak.

> ***"Door de SDG-lens te hanteren kunnen instellingen hun onderwijs- en onderzoeksagenda beter afstemmen op mondiale uitdagingen."***

Doorontwikkeling van de SustainaBUL ranking laat zien hoe in het mbo en hbo concurrentie plaatsmaakt voor kennisdeling en gezamenlijke vooruitgang. Binnen het mbo wordt samengewerkt aan de professionalisering van duurzaam onderwijs, en concreet op een initiatief als Perspectief op 2030. Instrumenten zoals de Academie voor Morgen, de Transition Maker Toolbox en de Groene Draad bieden instellingen handvatten om duurzaamheid structureel te verankeren in curricula en onderwijspraktijk (SDG 4).

'SDGs in the picture' op de Albeda NEXT Ne(x)twerkborrel / Rotterdam Make It Happen. Een samenwerking van studenten, docenten en het bedrijfsleven rondom loopbaan en burgerschap. Foto: Albeda College

Samenwerking zorgt voor betere afstemming en versnelling, efficiëntie en effectiviteit. Het manifest Duurzaam denken, duurzaam doen, opgesteld door de Jonge Akademie en de Green Young Academy en ondertekend door universiteiten, UMCs, NWO en de KNAW, benadrukt opnieuw het belang van gezamenlijke commitment, afstemming en

[81] Rapport Wennink, Peter Wennink (2025)

monitoring.[82] Tegelijkertijd wordt gewerkt aan verdere concretisering van de Handreiking vrijwillige duurzaamheidsverantwoording van OCW/DUO, die instellingen ondersteunt bij het rapporteren over hun duurzaamheidsvoortgang.

Er komt steeds meer samenwerking op gang om de ecologische impact in de onderzoekspraktijk te verkleinen (SDG's 9, 13). Voorbeelden hiervan zijn *LABEXusp* op het Utrecht Science Park dat materiaaluitwisseling faciliteert, laboratoria die zich aansluiten bij Green Labs NL, de ZonMW-subsidie Onderzoeksmethodologie Passende zorg Ecologische duurzaamheid en het NWO-fonds Duurzamer Onderzoeken.

> ***"Juist bij studenten is het belangrijk om het bredere verhaal van de SDG's te blijven vertellen en handelingsperspectief te bieden."***

3. In een snel veranderde wereld blijven onderwijs en onderzoek de SDG's bevorderen

De invloed van externe ontwikkelingen op de kennissector is niet eenduidig. Uit recent onderzoek van Trouw lijkt de interesse voor duurzaamheidsvakken en programma's in het hbo en wo af te nemen, terwijl het mbo juist verdere stappen zet in het ontwikkelen van keuzedelen duurzaamheid. Het rapport Staat van het Duurzaam Onderwijs 2025 laat zien dat zowel leerlingen als docenten meer werk willen maken van duurzaamheid in het onderwijs. Toch zijn deze ambities niet meegenomen in de nieuwe kerndoelen, waarin bijvoorbeeld systeemdenken en circulariteit ontbreken. In het hbo en wo wordt vaker bezuinigd op duurzaamheidscoördinatoren, waardoor lopende initiatieven onder druk komen te staan en verantwoordelijkheden verschuiven naar informele taken. Echter, de interdepartementale werkgroep van verschillende ministeries geeft juist een positief signaal.

Interdepartementale werkgroep

Een bijzondere samenwerking is de interdepartementale werkgroep van LNV, EZK en OCW, die onder andere meerjarige financiering voor duurzaamheidscoördinatoren in het mbo verzorgt. De werkgroep voerde i.s.m. vier gemeenten de Pilot Verankering van duurzaamheid en wereldburgerschap in basisscholen uit. Deze en andere vervolgstappen zijn uitgewerkt in het Uitvoeringsplan Duurzame School.

Nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen bieden kansen om de SDG's te verbinden aan bredere transities. Het Actieplan Groene en Digitale Banen van EZK, SZW en OCW laat zien dat groene en digitale vaardigheden steeds sterker samenkomen. Middels de Green Deal Duurzame Zorg, de Groene Zorg Alliantie, sectorplannen en het integreren van 'planetaire gezondheid' in medische opleidingen wordt een systemische kijk op duurzaamheid geïmplementeerd in de praktijk. Ook groeit de aandacht voor trans- en interdisciplinair werken zoals bij het Amsterdam Sustainability Institute en het Nationale Expertise Centrum Transdisciplinair Werken (NECTR). De recente NWO-call Transformatieve werkwijzen en processen voor klimaattransities onderstreept deze beweging en stimuleert nieuwe vormen van samenwerking.

4. Het SDG-verhaal blijven vertellen en zichtbaar maken

Door de SDG-lens te hanteren kunnen instellingen hun onderwijs- en onderzoeksagenda beter afstemmen op mondiale uitdagingen, ook al blijft het lastig om zichtbaarheid van en consistentie over SDG's te waarborgen. Thema's zoals 'brede welvaart' en 'maatschappelijke weerbaarheid' winnen aan aandacht, maar benoemen de SDG's niet altijd expliciet, zoals bij TO2Morrow2025 en Dertien tinten groen. Juist bij studenten is het belangrijk om het bredere verhaal van de SDG's te blijven vertellen en handelingsperspectief te bieden.

[82] De duurzaamheidsplannen van universiteiten: analyse en manifest, de Jonge Akademie en de Green Young Academy (2025)

De OCW/DUO handreiking zou aan kunnen sluiten op de SDG's, een aanknopingspunt hiervoor is bijvoorbeeld de SDG-rapportage van Universiteiten van Nederland. Dit helpt om SDG's integraal deel te maken van planning, verantwoording en evaluatie zonder rapportageverplichtingen te vergroten.

5. Sterke internationale samenwerking rondom de SDG's

Ondanks geopolitieke spanningen en toegenomen aandacht voor kennisveiligheid blijft internationale samenwerking van cruciaal belang voor de SDG-agenda. Via programma's zoals Erasmus+ en de Centers of Vocational Excellence worden mbo-instellingen ondersteund bij het bouwen van innovatie-ecosystemen en het versterken van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Gesteund door het NWO-programma SDG Interactions and Policy Interventions in Developing Countries doet Wageningen University & Research onderzoek naar klimaat-robuuste gewassen en de Vrije Universiteit naar droogte en overstromingen (SDG's 2, 13, 15). Sinds 2025 biedt een Nederlandse tak van het internationale netwerk Sustainable Development Solutions Network (SDSN) een platform voor samenwerking op nationaal en internationaal niveau.

6. Conclusie

De SDG-agenda staat onder druk, maar de kennissector blijft met veel energie en veerkracht van onderop bouwen aan duurzame verandering op systeemniveau. Structurele verankering is noodzakelijk voor impact. De kennissector moedigt samenwerking en agendering aan om maatschappelijk relevant en interdisciplinair onderwijs en onderzoek te faciliteren, met aandacht voor internationale samenwerking.

De sector benadrukt dat nationale structuren de SDG's expliciet blijven omarmen, en dat zij inzet tonen om de praktijk te stimuleren. Ook moeten nationale investeringen in innovatie en technologische ontwikkeling worden benaderd vanuit een SDG-perspectief. Zorg dat voorziene nationale structurele investeringen in innovatie en technologische ontwikkeling vanuit SDG-perspectief worden gedaan. De sector zelf draagt actief bij aan trans- en interdisciplinaire samenwerkingen.

SDG's als leidraad in onderzoek

Het KIC[83]-project 'ROBUST - Trustworthy AI-based Systems for Sustainable Growth' heeft haar maatschappelijke impact opgelijnd langs de SDG's. De SDG's bieden heldere, internationaal erkende richtlijnen welke maatschappelijk ontwikkelingen wenselijk zijn en hoe elk onderzoek eraan bijdraagt. Het ecosysteem van vele onderzoekers ziet daarmee samen hoe ieder een steentje bijdraagt.

Innovation Centre for Artificial Intelligence (ICAI) – ICAI Day 2025 over 'translating academic research into practical impact'. Foto: ICAI

[83] Kennis- en Innovatieconvenant

Maatschappelijk Middenveld

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van SDG Nederland

1. Inleiding

In Nederland bestaat een bloeiend en divers maatschappelijk middenveld. Organisaties en burgerbewegingen spelen hierbinnen een belangrijke rol in het beschermen van de democratische rechtsstaat. Vanuit het maatschappelijk middenveld kan de overheid aangespoord worden om mensenrechten te waarborgen, kan het publiek bewust gemaakt worden van maatschappelijke kwesties, kan burgerparticipatie kritische tegenspraak leveren op – of juist steun uitspreken voor – beslissingen van de overheid. In een gezonde democratie kunnen verschillende geluiden vreedzaam met elkaar botsen.

Dit hoofdstuk is opgesteld door de stichting SDG Nederland en gebaseerd op een survey onder maatschappelijke organisaties en een analyse van campagnes en rapportages van een brede groep aan maatschappelijke netwerkorganisaties. Met deze input brengen we in kaart welke ontwikkelingen en trends afgelopen jaar invloed hebben gehad op het werk van het maatschappelijk middenveld aan de Sustainable Development Goals.

2. Maatschappelijke ruimte en burgerparticipatie onder druk

Krimpende maatschappelijke ruimte en politieke spanning

In 2025 signaleren veel maatschappelijke organisaties een verkrapping van de zogenoemde *maatschappelijke ruimte* in Nederland. Protesten worden vaker en strenger gereguleerd, en civiele organisaties ervaren toenemend politiek toezicht. Vooral organisaties die zich uitspreken over gevoelige thema's zoals migratie, identiteitspolitiek, klimaat en mensenrechten worden geconfronteerd met stigmatisering en negatieve framing.

Het College voor de Rechten van de Mens[84] en het Breed Mensenrechten Overleg[85] constateren ook dat maatschappelijke organisaties minder vaak worden betrokken bij beleidsontwikkeling en wetgeving. Tegelijkertijd liggen er voorstellen die de ruimte voor vreedzaam protest verder kunnen beperken. Ook in vergelijking met andere landen laat Nederland in 2025 een lichte achteruitgang zien op het gebied van maatschappelijke ruimte.[86]

Deze ontwikkeling heeft gevolgen voor de manier waarop organisaties opereren en raakt direct aan SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten), en in het bijzonder aan participatie, rechtsbescherming en fundamentele vrijheden. Daarnaast zijn er raakvlakken met SDG 10 (ongelijkheid verminderen) en SDG 17 (partnerschappen).

Veel netwerken hebben hun strategie aangescherpt door sterker in te zetten op juridisch verzet, beleidsbeïnvloeding en coalitievorming. Het beschermen van fundamentele rechten – zoals vrijheid van meningsuiting, vereniging en demonstratie – is nadrukkelijker onderdeel geworden van de agenda van het maatschappelijk middenveld.

Vertrouwen en relatie met overheid onder druk

Het vertrouwen van mensen in overheid en instituties blijft laag. Dit laat onderzoek van onder meer het Sociaal en Cultureel Planbureau[87] en het Ipsos I&O Publiek[88] zien. Dit heeft directe gevolgen voor de relatie tussen maatschappelijke organisaties en beleidsmakers. Waar samenwerking noodzakelijk is, ervaren organisaties tegelijkertijd afstand en beperkte invloed.

Als reactie op polarisatie en politieke vervreemding investeren organisaties in initiatieven die lokale democratie en directe burgerparticipatie versterken. Het maatschappelijk middenveld fungeert hierbij als brug tussen burgers en overheid. Denk aan programma's rond verkiezingen, burgerfora en participatieve besluitvorming. Deze inzet draagt bij aan een veerkrachtige democratie en heeft daarmee direct invloed op de voortgang op de SDG over vrede, justitie en sterke publieke diensten (SDG 16).

[84] Jaarlijkse rapportage over mensenrechten in 2024-2025: inspraak onder druk, College voor de Rechten van de Mens (2025)
[85] Bescherm grondrechten – verwerp criminalisering van tegenspraak, Breed Mensenrechten Overleg (2025)
[86] CIVIC SPACE REPORT 2025, European Civic Forum (2025)
[87] Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2025, Sociaal en Cultureel Planbureau (2025)
[88] Prinsjesdagonderzoek 2025: politiek vertrouwen daalt naar niveau van voor kabinet-Schoof, Ipsos I&O Publiek (2025)

Steeds meer en grotere demonstraties

Het aantal demonstraties in Nederland groeit al een aantal jaren. In 2025 gingen honderdduizenden burgers de straat op om hun zorgen, eisen en solidariteit te uiten over uiteenlopende thema's, waaronder mensenrechten, internationale conflicten, klimaat en sociale rechtvaardigheid. Een van de meest in het oog springende voorbeelden was het Rode Lijn-protest. Deze demonstratie bracht op zijn hoogtepunt 250.000 mensen samen die opriepen tot solidariteit met Palestina en de naleving van mensenrechten en internationale rechtsnormen.[89] Het was de grootste demonstratie in 20 jaar.

Het maatschappelijk middenveld heeft altijd een coördinerende en organiserende rol gehad binnen de protestbewegingen. Voor de Rode Lijn demonstratie werkten tientallen organisaties nauw met elkaar samen. Tegelijkertijd vonden deze demonstraties plaats in een context van toenemende regulering en politieke spanning rondom protest. Het recht op demonstratie is een fundamenteel mensenrecht en we moeten waken voor verdere normalisering van beperkingen.

Juist de schaal en zichtbaarheid van protesten in 2025 maakten het belang van de maatschappelijke ruimte tastbaar. Demonstraties fungeerden niet alleen als uiting van onvrede, maar ook als test voor de staat van de democratische rechtsstaat. Dit is onderdeel van subdoel SDG 16.10 (publieke toegang tot informatie en beschermen van fundamentele vrijheden) en heeft daarnaast raakvlakken met doelen zoals SDG 13 (klimaatactie) en SDG 10 (ongelijkheid verminderen).

> *"Tegenover de krimpende maatschappelijke ruimte staat een beweging richting versterkte samenwerking binnen het maatschappelijk middenveld."*

3. Samenwerking, draagvlak en maatschappelijke mobilisatie

Grotere nadruk op samenwerking en allianties

Tegenover de krimpende maatschappelijke ruimte staat een beweging richting versterkte samenwerking binnen het maatschappelijk middenveld. Het besef groeit dat complexe maatschappelijke uitdagingen – zoals de klimaatcrisis, ongelijkheid en de woningcrisis – alleen kunnen worden aangepakt via brede allianties tussen maatschappelijke organisaties, overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen.

Initiatieven zoals de Maatschappelijke Alliantie, de We Doen Het Samen-coalitie en ook de gezamenlijke inzet rond het Stembusakkoord voor een toekomstbestendig Nederland laten zien dat het maatschappelijk middenveld een verbindende rol speelt in het formuleren van gedeelde maatschappelijke doelen. Netwerkorganisaties fungeren steeds vaker als platforms waar verschillende perspectieven samenkomen en waar belangen worden overbrugd. Door te investeren in multi-stakeholderdialogen, gezamenlijke campagnes en collectieve beleidsvoorstellen, versterken organisaties hun impact en vergroten zij de legitimiteit van maatschappelijke oplossingen. Dit sluit direct aan bij SDG 17 (partnerschappen).

Het creëren van draagvlak als strategische prioriteit

Veel organisaties besteedden afgelopen jaar extra aandacht aan het creëren van draagvlak en investeren nadrukkelijk in het betrekken van burgers bij maatschappelijke en politieke vraagstukken. Publieksacties, petities, burgerdialogen en educatieve programma's worden ingezet om bewustwording te vergroten en betrokkenheid te stimuleren.

Deze ontwikkeling hangt ook samen met de toenemende polarisatie en het afnemend vertrouwen in instituties. Het maatschappelijk middenveld ziet het als haar taak om complexe thema's toegankelijk te maken en burgers te ondersteunen in hun rol als actieve deelnemers aan de democratie. Door publiekscommunicatie en campagnes centraal te stellen, koppelen organisaties burgerparticipatie direct aan maatschappelijke

[89] Rode Lijn-demonstratie Amsterdam trekt kwart miljoen mensen, Amnesty International (2025)

vraagstukken en politieke beleidsvorming. Dit versterkt niet alleen de legitimiteit van hun inzet, maar draagt ook bij aan inclusieve besluitvorming, wat raakt aan SDG 10 (ongelijkheid verminderen) en SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten).

Aandacht voor vrouwenrechten en vrouwenveiligheid

Een belangrijk thema dat afgelopen jaar landelijk in de aandacht stond, is de toename van geweld tegen vrouwen. De campagne Wij eisen de nacht op bracht miljoenen mensen in beweging binnen én buiten Nederland. De campagne benadrukte dat onveiligheid geen individueel probleem is, maar een collectieve verantwoordelijkheid die vraagt om preventie, handhaving, onderwijs en cultuurverandering. Massaal spraken mensen zich uit tegen de structurele onveiligheid waar vrouwen dagelijks mee te maken hebben.

Hoewel de vertaling naar beleid niet overal even snel ging, staat vrouwenveiligheid steviger op de agenda van lokale en nationale overheden. Dit raakt direct aan SDG 5 (gendergelijkheid), aan SDG 16.1 (het aanzienlijk verminderen van alle vormen van geweld en geweldgerelateerde sterftecijfers) en SDG 3 (gezondheid en welzijn). Het maatschappelijk middenveld fungeerde hierbij als aanjager en kritische gesprekspartner, en benadrukte dat symbolische erkenning onvoldoende is zonder structurele maatregelen.

4. Financieringsdruk en subsidies onder spanning

Afgelopen jaar werden veel organisaties geconfronteerd met aflopende subsidies en onzekerheid over toekomstige financiering. Sectoranalyses laten zien dat deze druk dwingt tot strategische heroriëntatie: organisaties investeren in het diversifiëren van hun inkomstenbronnen, onder meer via particuliere donoren, fondsenwerving, sociale-impactfinanciering en Europese programma's.[90] Deze verschuiving vraagt om nieuwe expertise en kan de focus van organisaties beïnvloeden.

Financiële onzekerheid raakt met name kleinere organisaties en grassroots-initiatieven, terwijl juist zij vaak een belangrijke rol spelen in lokale participatie en innovatie. Structurele financiering blijft daarom een aandachtspunt in het kader van een sterk maatschappelijk middenveld.

> *"Het maatschappelijk middenveld ziet het als haar taak om complexe thema's toegankelijk te maken en burgers te ondersteunen in hun rol als actieve deelnemers aan de democratie."*

5. Conclusie

Het maatschappelijk middenveld in Nederland bevindt zich in een spanningsveld. Enerzijds is er sprake van krimpende maatschappelijke ruimte, financiële druk en een afnemend vertrouwen in de overheid. Anderzijds laten maatschappelijke organisaties veerkracht, innovatie en samenwerkingskracht zien. Het blijft belangrijk om dialoog tussen maatschappelijke organisaties en beleidsmakers te versterken en structurele betrokkenheid bij beleidsontwikkeling te waarborgen. Het maatschappelijk middenveld gaat dit gesprek elke dag weer aan. Het wachten is nog steeds gevestigd op een lerende overheid die een langetermijnvisie inbrengt en de stabiliteit biedt waar we met zijn allen op kunnen bouwen.

[90] State of the Sector 2024 en de Goede Doelen Index, CBF & Radboud Universiteit (2024)

Maatschappelijk Middenveld Elders

Geschreven door en onder verantwoordelijkheid van Building Change

1. Inleiding

De SDG's zijn onderdeel van een mondiale agenda. Daarom is het essentieel dat de Nederlandse SDG-rapportage verder kijkt dan binnenlandse vooruitgang: brede welvaart *hier* kan niet worden bereikt als zij ten koste gaat van mens, natuur of generaties *later* en *elders*, en vraagt om inzet van alle actoren.

Als handelsland, investeerder, ontwikkelingspartner en diplomatieke speler hebben Nederlandse keuzes directe gevolgen voor beleidsruimte, natuurlijke hulpbronnen en rechten van gemeenschappen in andere landen. Dit hoofdstuk brengt in kaart welke mondiale trends in 2025 de SDG-voortgang beïnvloedden, hoe het Nederlands maatschappelijk middenveld hierop inspeelt, en waar Nederland zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Het hoofdstuk is gebaseerd op de input van maatschappelijke organisaties via de SDG-klankbordgroep en een enquête.

2. Complexe internationale context

Afname van maatschappelijke ruimte (SDG 16)

De maatschappelijke ruimte krimpt, wat zowel in Nederland als internationaal druk legt op maatschappelijke organisaties. Respondenten signaleren belemmeringen op registratie, beperkingen op buitenlandse financiering en criminalisering van activisme.

Dit raakt niet alleen SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten), maar ondermijnt ook ontwikkeling op klimaatbeleid, voedselzekerheid, gendergelijkheid en landrechten (SDG's 13, 2, 5, 1, 15). Zonder vrije maatschappelijke ruimte kunnen gemeenschappen hun rechten niet opeisen of verdedigen tegen staats- en marktpartijen. SDG 16 functioneert daarmee als randvoorwaarde: terugval op rechtsstaat en participatie heeft een domino-effect op de andere SDG's.

Verslechterende ecologische randvoorwaarden (SDG's 13, 14, 15)

Nederlandse maatschappelijke organisaties actief in het Mondiale Zuiden zien verslechterende ecologische randvoorwaarden. Wie werkt aan SDG's 13 (klimaatactie), 14 (leven in het water) en 15 (leven op het land) ziet toenemende druk op ecosystemen, waaronder aanhoudend verlies van biodiversiteit en bosoppervlakte wereldwijd. Andere organisaties signaleren droogte, extreme weersomstandigheden, landdegradatie, uitputting van mariene hulpbronnen en gebrekkige handhaving van milieuregels. Deze ontwikkelingen hangen samen met mondiale productie- en consumptiepatronen, waaronder de energietransitie in het Mondiale Noorden.

Klimaat- en natuurbeleid wordt vaak gescheiden uitgevoerd en in bredere beleidsdomeinen afgezwakt of gedeprioriteerd, terwijl de effecten elkaar versterken. Klimaatverandering versnelt biodiversiteitsverlies en ecosysteemdegradatie vergroot klimaatkwetsbaarheid. Dit ondermijnt bestaans- en voedselzekerheid, gezondheid en welvaart (SDG's 1, 2, 3, 8). Extractieve productie- en consumptiepatronen, waar Nederland deel van uitmaakt, zetten ecosystemen en bestaansmiddelen in het Mondiale Zuiden verder onder druk. Een geïntegreerde aanpak is daarom onmisbaar.

Mondiale waardeketens (SDG's 7, 8, 9, 12)

De energietransitie is noodzakelijk, maar dreigt bestaande koloniale patronen van grondstoffenwinning te reproduceren wanneer baten en lasten ongelijk verdeeld blijven. De groeiende vraag naar kritieke mineralen, gekoppeld aan Nederlandse handels- en investeringsrelaties, versterkt in producerende landen tot uitbreiding van mijnbouwactiviteiten. Hierbij hebben lokale en inheemse gemeenschappen onvoldoende zeggenschap, met landconflicten, risico's voor arbeidsrechten en ongelijke verdeling van waarde in ketens tot gevolg.

Bestaande marktstructuren blijven gericht op kostenreductie, wat kan leiden tot een 'race to the bottom' op sociaal en ecologisch gebied. SDG 12 (verantwoorde productie en consumptie) is daarom fundamenteel: zonder structurele verduurzaming van ketens blijft voortgang op andere doelen fragiel.

> ***"Het behalen van de SDG's is een gedeelde verantwoordelijkheid van overheden in rijkere landen en die in het Mondiale Zuiden. Een belangrijke nuance is erin wie wat draagt: iedereen doet mee, maar niet iedereen draagt dezelfde last."***

Structurele ongelijkheid (SDG's 1, 5, 10)

In thematische domeinen, van voedselzekerheid tot landrechten en jongerenparticipatie, wijzen organisaties op aanhoudende of toenemende ongelijkheid. Klimaatimpact treft arme en gemarginaliseerde gemeenschappen disproportioneel. Vrouwen hebben in veel contexten minder toegang tot land, financiering en besluitvorming. Jongerenparticipatie blijft structureel beperkt.

Ongelijkheid manifesteert zich ecologisch (toegang tot hulpbronnen), economisch (inkomen en waardeverdeling) en politiek (participatie en representatie). Dit is geworteld in historische en huidige machtsstructuren, waaronder handelsrelaties, schuldposities en toegang tot besluitvorming. Deze ongelijkheden beïnvloeden de effectiviteit van SDG-implementatie in brede zin.

> *"Waar de SDG's voor staan (bestrijding armoede, ieder kind naar school, waardig werk, etc.) leeft heel sterk bij lokale partners; dat is hun motivatie om zich dagelijks in te zetten voor verandering en gelijkwaardigheid."*

3. Bijdrage maatschappelijk middenveld

Ondanks de verslechterende context levert het Nederlands maatschappelijk middenveld systeemgerichte bijdragen. In een context van krimpende maatschappelijke ruimte wereldwijd tonen zij veerkracht. Samen met partners uit verschillende regio's en generaties werken zij aan capaciteitsopbouw en bestaanszekerheid wereldwijd.

Integrale systeemaanpak

Diverse organisaties werken met geïntegreerde benaderingen die klimaatadaptatie, biodiversiteitsherstel en bestaanszekerheid combineren, bijvoorbeeld via verbeterde landrechten en duurzame landbouw. Zo versterken klimaat-, natuur- en inkomensdoelen elkaar.

Een voorbeeld hiervan is het toepassen van agro-ecologische praktijken, een vorm van duurzame landbouw waarbij voedsel wordt geproduceerd in samenwerking met natuurlijke processen. Deze methode beoogt synergie tussen SDG 13 (klimaat), SDG 15 (leven op land) en SDG 2 (geen honger) en sluiten aan bij de noodzaak tot integratie van klimaat- en natuurbeleid.

> *"Met het oog op de kwetsbare naasten bouwen we vanuit professionaliteit en ondernemingszin met partners wereldwijd aan structurele verandering."*

Versterking van lokale instituties en rechten

Een tweede kernbijdrage van maatschappelijke organisaties ligt in het versterken van lokale maatschappelijke organisaties en instituties. NGO's zetten zich in voor capaciteitsversterking van het lokale maatschappelijke middenveld, ondersteuning van landrechtenprocessen, bevordering van participatieve besluitvorming, en bescherming en ondersteuning van mensenrechtenverdedigers.

Said plaatst voorzichtig stenen terug om Armo Village's verdediging tegen erosie te verstevigen. Foto: Khadar Abdulahi Nur (c) CARE International.

Inclusieve rampenrisicobeheersing (SDG's 5, 11, 13, 16)

Het Dan Wadaagprogramma is een consortium van VNG International, Free Press Unlimited, Media Ink en CARE Nederland. Binnen dit bredere programma heeft CARE Nederland in het overstromingsgevoelige Kubo (Puntland, Somalië) vroegtijdige waarschuwingscommissies opgericht, gekoppeld aan lokale autoriteiten. Dankzij trainingen in rampenbeheer en conflictoplossing werkt de gemeenschap nu proactief: informatie wordt gedeeld via WhatsApp en gezamenlijke beslissingen worden genomen om rampen te voorkomen. Tegelijkertijd is een vrouwenrechtenorganisatie opgericht die zorgt voor actieve deelname van vrouwen aan besluitvorming rond klimaat- en rampenuitdagingen. Dit versterkt zowel de lokale veerkracht als de inclusiviteit van rampenrisicobeheersing.

In contexten waar maatschappelijke ruimte onder druk staat, richt het werk zich mede op het waarborgen van toegang tot recht en participatie (SDG 16). Gendergelijkheid (SDG 5) en inclusiviteit (SDG 10) worden daarbij vaak integraal meegenomen, bijvoorbeeld door expliciete aandacht voor de positie van vrouwen en jongeren in lokale participatiestructuren.

Verduurzaming van ketens en markten

Verschillende organisaties werken aan verduurzaming van internationale waardeketens. Dit omvat monitoring van sociale en ecologische impact, samenwerking met bedrijven aan verbeterplannen en inzet op beleidsbeïnvloeding rond internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).

Hierbij zien maatschappelijke organisaties vrijwillige standaarden als een stap, maar tegelijkertijd signaleren ze dat bindende kaders nodig zijn om brede naleving te waarborgen. De inzet van maatschappelijk partners richt zich daarom actief op zowel op praktijkverbetering in ketens als op versterking van regelgeving en transparantie (SDG 12).

"Een krachtige tool waarmee lokale vakbonden hun positie aan de onderhandelingstafel versterken".

CNV Internationaal heeft de Fair Work Monitor opgezet. Via partnervakbonden vragen ze aan werknemers naar hun werkomstandigheden, hoe hoog hun loon is, hoeveel uur ze moeten werken, etc. Met deze data kunnen vakbonden vervolgens goed onderhandelen met de bedrijven voor betere werkomstandigheden, én krijgen bedrijven in Nederland inzicht in de werkomstandigheden aan het begin van de handelsketens.

De Fair Work Monitor (CNV) verzamelt data over arbeidsomstandigheden direct van werknemers in onder andere de palmoliesector. Foto: Maarten Schuth.

4. Beleidscoherentie: versterkende en verlammende factoren

Nederlandse beleidskeuzes zijn medebepalend voor de effectiviteit van het maatschappelijk middenveld en de Nederlandse bijdrage aan het behalen van de SDG's elders.

De diplomatieke inzet van Nederland op klimaat- en biodiversiteitsagenda's en de rol van ambassades in politieke dialoog en netwerkvorming zijn versterkende factoren. Ambassades kunnen maatschappelijke participatie ondersteunen en faciliteren de samenwerking tussen overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Knelpunten zijn onder andere niet-bindende ketenstandaarden en de beperkte integratie en afzwakking van biodiversiteit in energie- en handelsbeleid, die impact in partnerlanden ondermijnen. Daarnaast bemoeilijken budgettaire onzekerheid en kortlopende financieringscycli een langjarige systematische aanpak. Beleidssamenhang tussen klimaat, handel, grondstoffen en mensenrechten is bepalend voor de netto-impact van Nederland op SDG-voortgang elders.

De sector spreekt hier een duidelijke ambitie uit: Nederland moet zijn handels-, klimaat- en grondstoffenbeleid structureel toetsen aan SDG-impact over de grens. Beleidscoherentie moet leidend zijn in besluitvorming.

5. Conclusie

Het Nederlands maatschappelijk middenveld toont dat geïntegreerde en rechtvaardige oplossingen mogelijk zijn, terwijl mondiale randvoorwaarden verslechteren en structurele ongelijkheid toeneemt.

Wie brede welvaart serieus neemt, vraagt om het verminderen van negatieve grensoverschrijdende effecten én het versterken van positieve bijdragen. Met 2030 in zicht zijn beleidscoherentie, bescherming van maatschappelijke ruimte en bindende ketenverantwoordelijkheid geen randvoorwaarden, maar bepalend voor succes.

Brede Welvaart en SDG's

Hoe sluiten de SDG's aan bij de brede welvaart thema's?

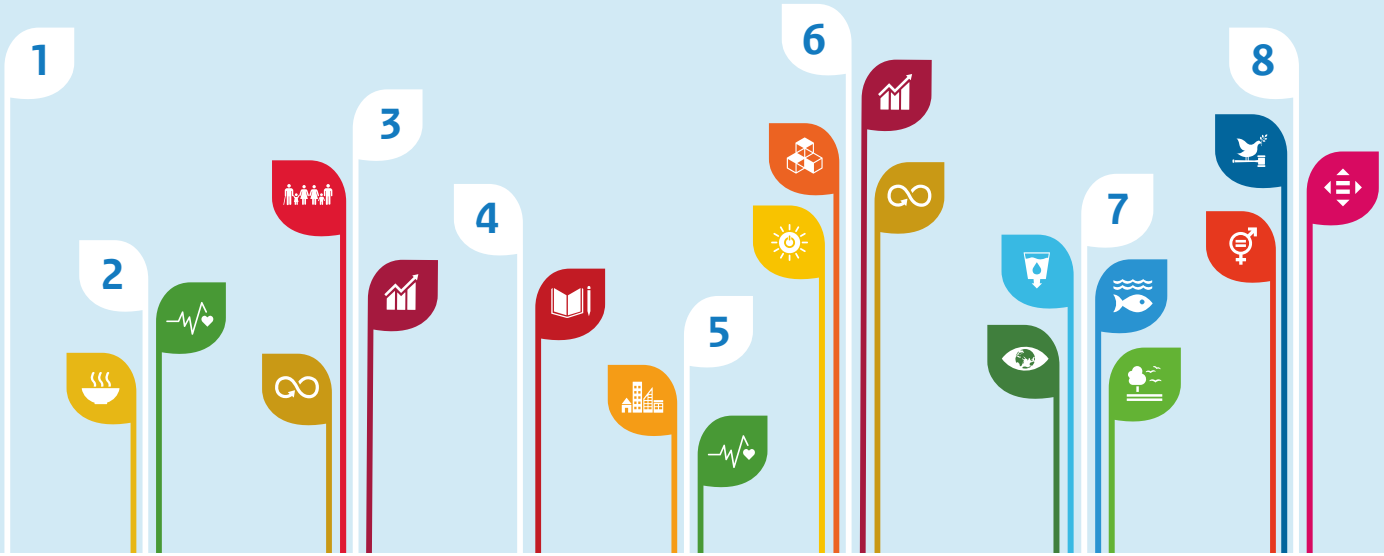

De Brede Welvaart Thema's[91]

1 Subjectief welzijn

2 Gezondheid
- Goede gezondheidszorg voor iedereen (SDG3)
- Tegengaan milieuvervuiling (SDG3)
- Toegang tot gezonde voeding (SDG2)

3 Consumptie en inkomen (SDG4)
- Armoede terugdringen (SDG1)
- Kwalitatief goed werk (SDG8)
- Duurzame (circulaire) consumptie en productie (SDG12)

4 Onderwijs en opleiding
- Goede kwaliteit onderwijs voor iedereen (SDG4)
- Leven lang ontwikkelen (SDG4)

5 Ruimtelijke samenhang en -kwaliteit
- Toegang tot adequate woning (SDG11)
- Veilige, inclustieve, gezonde steden en dorpen (SDG11)
- Duurzame landbouw (SDG2)

6 Economisch kapitaal
- Duurzame, inclusieve economische groei (SDG8)
- Circulaire consumptie en productie (SDG12)
- Duurzame infrastructuur, kennis en innovatie (SDG9)
- Duurzame energie (SDG7)

7 Natuurlijk kapitaal
- Duurzaam schoon water en sanitatie (SDG6)
- Klimaatactie (SDG13)
- Biodiversiteit op land en onder water (SDG14 en 15)

8 Sociaal kapitaal
- Veilige en vreedzame samenleving (SDG16)
- Participatie en toegang tot hetrecht (SDG16)
- Capabele en verantwoordelijke instituties (SDG16)
- Ongelijkheid tegengaan, gelijke kansen (SDG10)
- Gelijkheid man – vrouw (SDG5)

- Brede welvaart bekijkt welvaart breder dan economische groei en materiële welvaart. Brede welvaart gaat over de kwaliteit van leven in het hier en nu, en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of die van mensen elders in de wereld.
- Net als de SDG's brengt brede welvaart de samenhang tussen thema's in beeld. Dit biedt een kans om overkoepelend te kijken. Dit kan ook bijdragen aan de ontwikkeling van beleid voor de lange termijn. Ook kunnen doelen verbonden worden als ze elkaar helpen en worden mogelijke dilemma's duidelijk.
- Werken vanuit brede welvaart draagt bij aan de SDG's: het kijkt naar alle aspecten die nodig zijn voor veiligheid, welzijn en welvaart van mensen. Het moedigt aan te voorzien in de behoeften van vandaag zonder mogelijkheden van toekomstige generaties en mensen in andere landen aan te tasten.
- De thema's die voor brede welvaart belangrijk zijn sluiten nauw aan bij de SDG's, zoals deze illustratie laat zien.

[91] Zie ook: https://www.kcbr.nl/beleid-en-regelgeving-ontwikkelen/beleidskompas/2-wat-het-beoogde-doel/sustainable-development-goals-sdgs-en-brede-welvaart#Welvaart

Overzicht van SDG relevant nieuw beleid

SDG-relevant nieuw beleid

In mei 2020 is toegezegd dat in de beleidsstukken zal worden aangegeven aan welke SDG's het bijdraagt conform de motie Van den Hul.[92] Ook in het jaar 2025 zijn er weer verschillende belangrijke beleidsinitiatieven tot stand gekomen die bijdragen aan de SDG's binnen én buiten Nederland. Onderstaand overzicht geeft aan welke overige grote SDG-relevante beleidsinitiatieven het afgelopen jaar zijn ingezet.

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Buitenlandse Zaken			
Kamerbrief over ontwikkelingshulp	Informeren van de Tweede Kamer over de inzet van het kabinet m.b.t. Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp.		Alle SDG's met name: SDG 2 SDG3 SDG6 SDG8
Kabinetsreactie AIV advies over hoe de Nederlandse overheid de maatschappelijke betrokkenheid bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals - SDG's) kon versterken	Reactie van minister Klever op het advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) over de SDG's.		Alle SDG's met name: SDG 2 SDG 3 SDG 6 SDG 8
Fiche: Voorstel Omnibus I (CSRD & CSDDD)	Reflectie van het kabinet op de voorgestelde wijzigingen in de implementatie van de CSRD en CSDDD door de EU Commissie. Het voorstel betreft een bredere en gestandaardiseerde rapportageverplichting voor bedrijven en hun waardeketens, met als doel duurzame, ethische en transparante bedrijfsvoering te bevorderen.		SDG 8 SDG 10 SDG 12 SDG 13 SDG 16 SDG 17
Mensenrechtenrapportage 2023	Rapportage op de vijf prioriteiten van het NLse mensenrechtenbeleid in het buitenland: 1) vrijheid van meningsuiting online en offline, 2) vrijheid van religie en levensovertuiging, 3) gelijke rechten voor lhbtiq+ personen, 4) bescherming van mensenrechtenverdedigers en versterking van het maatschappelijk middenveld, en 5) gelijke rechten voor vrouwen en meisjes.		SDG 5 SDG 10 SDG 16

[92] Motie van het lid Van den Hul c.s. over de koppeling van beleid en SDG's inzichtelijk maken (d.d. 28 november 2019)

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Beleidsreactie IOB onderzoek mensenrechtenbeleid	Reactie ministers Veldkamp en Klever op 'Tussen papier en praktijk. Evaluatie van het Nederlandse Mensenrechtenbeleid in een veranderde Wereldorde (2017-2022)'.		SDG 3 SDG 5 SDG 8 SDG 10 SDG 16
Kamerbrief over verwachtingen en inzet VN-klimaatconferentie COP30 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl	Minister Hermans (KGG) informeert de Tweede Kamer over de inzet van Nederland voor de dertigste Conferentie van Partijen (COP30) bij het Klimaatverdrag van de Verenigde Naties (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC).		DG 3 SDG 7 SDG 9 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Kamerbrief over inzet Nederland voor 80e zitting van Algemene Vergadering van Verenigde Naties | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl	Ministers Brekelmans (BZ) informeert de Tweede Kamer over de inzet van het Koninkrijk der Nederlanden tijdens de 80e zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN).		Alle SDG's met name: SDG 2 SDG 3 SDG 6 SDG 8
Doen waar Nederland goed in is - Strategie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking | Tweede Kamer der Staten-Generaal	aarlijkse Kamerbrief over EU-ontwikkelingssamenwerking door minister Schreinemacher.		Alle SDG's met name: SDG 3 SDG 8 SDG 10 SDG 17
Infrastructuur en Waterstaat			
Multimodaal goederenvervoerbeleid	De realisatie van een concurrerend, duurzaam, veilig, veerkrachtig goederenvervoersysteem. Multimodaal gebruik van de infrastructuur-netwerken helpt daarbij. Ook in 2024 is hiervoor ingezet op een *modal shift* van weg naar binnenvaart en spoor en het versterken van negen multimodale knooppunten	Rijksoverheid en decentrale overheden	SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 11
Luchtvaart in Transitie	Luchtvaart in Transitie (LiT) is een meerjarig programma gericht op het verduurzamen van de Nederlandse luchtvaartsector naar een klimaat-neutrale Nederlandse luchtvaart in 2050. Het neemt knelpunten zoals grote risicovolle schaalsprongen in technologie voor toepassing van waterstof als energiedrager, weg.	Rijksoverheid, luchtvaart sector, topsectoren.	SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 13
Actualisatie Nationaal Programma Circulaire Economie	Zie hoofdstuk Rijksoverheid voor verdere toelichting – concretisering van het nationaal programma Circulaire Economie met als doel om Nederland in 2050 volledig circulair te maken.	IenW, LVVN, EZK, decentrale overheden en sector	SDG 12

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Maritiem Masterplan	Het doel van het Maritiem Masterplan is om de maritieme energie-transitie te versnellen door betrouwbare en modulaire klimaatneutrale schepen te ontwikkelen, te bouwen en te gebruiken in een cyclische innovatieketen. Het plan wil bijdragen aan de versnelling van de mondiale energietransitie, het versterken van de Nederlandse economie en het beschermen van de nationale veiligheidsbelangen.	Rijksoverheid, topsector, decentrale overheden	SDG 7 SDG 8 SDG 9 SDG 13
Borgingskalender Water en bodem sturend	De borgingskalender bevat een uitwerking van de keuzes uit de Water Bodem Sturend (WBS) Kamerbrief van 25 november 2022. Deze gaat over de rol van water en bodem bij toekomstige besluitvorming over ruimtelijke ordening.	Rijksoverheid, decentrale overheden	SDG 6 SDG 11 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Actieagenda Industrie en Omwonenden	In 2025 is er verder gewerkt aan de Actieagenda Industrie en Omwonenden met als doel om een betere balans te realiseren tussen economische ontwikkeling en bescherming van gezondheid rondom industrie.	Rijksoverheid, decentrale overheden, sector	SDG 3 SDG 11 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Deltaprogramma - de Toekomst aan tafel	'Toekomst aan Tafel': een initiatief van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, de Staf Deltacommissaris en Rijkswaterstaat. Het doel is om een praktische aanpak ontwikkelen die het perspectief van zowel huidige als toekomstige generaties structureel meeneemt in beleidsontwikkeling.	Rijksoverheid, Deltacommissaris en decentrale overheden	SDG 6 SDG 13 SDG 14 SDG 15
Onderwijs, Cultuur & Wetenschap			
Beleidsreactie op het advies Cultuur Natuurlijk van de Raad voor Cultuur	Faciliteren en stimuleren bij verduurzaming in de culturele en creatieve sector	Rijkscultuurfondsen, brancheorganisaties en medeoverheden, KGG, VRO, IenW	DG9 SDG11 SDG1
Internationaal Cultuurbeleid 2025-2028 Internationaal Cultuurbeleid Voortgangsrapportage 2023	Een sterke positie van de Nederlandse culturele sector in het buitenland door duurzame samenwerking, uitwisseling en zichtbaarheid; Het met Nederlandse cultuuruitingen ondersteunen van de bilaterale relaties met andere landen; De kracht van de culturele en creatieve sector gebruiken voor het bevorderen van duurzame ontwikkeling, met de SDGs als richtinggevend kader.	OCW, BZ	Alle SDG's, met name: SDG 8 SDG 9 SDG 10 SDG 11 SDG 12 SDG 13 SDG 17
Fair Pay verplicht voor rijksgesubsidieerde culturele instellingen	Culturele instellingen die vanuit de Basisinfrastructuur (BIS) geld van de Rijksoverheid ontvangen, moeten in de komende subsidieperiode werk maken van eerlijke beloning.	Zorgdragen voor een normale, gezonde arbeidsmarktpositie van makers, technici en andere werkenden in de culturele sector	SDG 1 SDG 8 SDG 10

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Sociale Zaken en Werkgelegenheid			
Kamerbrief over voortgang werkagenda SUWI eind 2025	Het versterken van de positie van burgers in het stelsel van de sociale zekerheid en het verwezenlijken van publieke waarden in beleid en uitvoering wettelijk verankeren. Deze brief geeft de voortgang weer van de Werkagenda SUWI van het afgelopen jaar.	SZW, SVB, UWV, BKWI, VNG	SDG10 SDG16
Kamerbrief Nationaal Programma Armoede en Schulden	Met deze kamerbrief is het Nationaal Programma Armoede en Schulden gelanceerd (NPAS). Het NPAS heeft kortweg als doel om de toename van (kinder)armoede te voorkomen, de lange termijn effecten van armoede tegen te gaan en mensen in armoede te helpen vooruit te komen. Daarnaast heeft NPAS als doel om problematische schulden te voorkomen. En als er schulden ontstaan, moeten drie dingen beter: een kleine vordering moet klein blijven, mensen met schulden moeten overzicht houden, en er moet snelle en goede schuldhulpverlening beschikbaar zijn. Het NPAS bouwt voort op de Aanpak geldzorgen, armoede en schulden (2022-2025).	Rijksoverheid, decentrale overheden, maatschappelijke organisaties	SDG 1 SDG 7 SDG 10
Kamerbrief opvolging rapport Octas	Octas heeft voorstellen gedaan voor oplossingen voor de complexiteit en de uitvoerbaarheid van het arbeidsongeschiktheidsstelsel. Deze brief gaat in op wat de uitwerking van het Octas-rapport aan inzichten heeft opgeleverd.	SZW, UWV	SDG 1 SDG 10
Kamerbrief over voortgang fundamentele herziening Participatiewet spoor 2 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl	De participatiewet is het vangnet van ons stelsel van sociale zekerheid. Deze brief biedt inzicht in de huidige stand van zaken van de drie sporen van het programma Participatiewet in balans, , met een focus op de beoogde fundamentele herziening. De eerste wetswijzigingen uit spoor 1 worden per 1 januari 2026 ingevoerd.	SZW	SDG 8 SDG 10
Kamerbrief over Routekaart Hervormingsagenda inkomensondersteuning	Voor een zekerder en begrijpelijker stelsel van inkomensondersteuning waarin (meer) werken loont, is het noodzakelijk het stelsel te verbeteren en te vereenvoudigen. Het huidige stelsel van inkomensondersteuning is voor groepen mensen onbegrijpelijk en kan tot onzekerheid en onrechtvaardige uitkomsten leiden. Ook voor verbetering van de uitvoerbaarheid en het voorkomen van fouten en nieuwe herstelacties is dit noodzakelijk. Op 11 juli 2025 heeft het kabinet daarom de Hervormingsagenda Inkomensondersteuning met een routekaart en 7 sporen voor de sociale zekerheid aan de Kamer aangeboden.[93] Met deze agenda heeft het kabinet een systematische aanpak gepresenteerd voor vereenvoudiging van de sociale zekerheid via een jaarlijks besluitvormingsproces. De Kamer zal jaarlijks geïnformeerd worden over de voortgang en implementatie van de vereenvoudigingsopties binnen deze agenda.	SZW, FIN	SDG 1 SDG 10

[93] Kamerstukken II 2024/2025, 26448, nr. 849

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Kamerbrief over voortgang nieuw financieringsstelsel kinderopvang	Deze kamerbrief beschrijft beknopt de voortgang van de herziening van het financieringsstelsel voor kinderopvang. Beoogd wordt om het wetsvoorstel financiering kinderopvang in het derde kwartaal van 2026 in te dienen bij de Tweede Kamer.	SZW, Toeslagen	SDG 8 SDG 5
Kamerbrief over actieplan arbeidsmarktparticipatie Oekraïense ontheemden	Het verhogen van de arbeidsmarktparticipatie en het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van Oekraïense ontheemden.	SZW	SDG 8
Kamerbrief Agenda voor werkend Nederland	Een overzicht van wat het kabinet voor werkenden doet op een aantal onderwerpen rond de arbeidsmarkt, het inkomen uit werk, en het combineren van werk en privé.	SZW, OCW	SDG 8 SDG 1
Kamerbrief voortgang uitwerking Arbovisie 2040	Het kabinet wil toe naar nul doden door werk in 2040 ('zero death'). Goede arbeidsomstandigheden zijn van groot belang voor een gezonde samenleving. Deze brief gaat in op de voortgang van de implementatie van de Arbovisie 2024	SZW	SDG 8
Kamerbrief voortgang Wet basisverzekering arbeidsongeschiktheid zelfstandigen en wetsvoorstellen hervorming arbeidsmarkt	In het regeerprogramma is opgenomen dat er voor zelfstandigen een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering komt die voor iedereen toegankelijk is. Deze brief gaat in op de stand van zaken van het wetsvoorstel Wet basisverzekering arbeidsongeschiktheid zelfstandigen.	SZW	SDG 1 SDG 10
Kamerbrief over inzet SZW in Caribisch Nederland	SZW werkt aan een sterke arbeidsmarkt, moderne sociale voorzieningen en een betrouwbaar sociaal vangnet op Bonaire, Sint Eustatius en Saba.	SZW	SDG 1 SDG 10
Kamerbrief over uitvoering sociale agenda Groningen en Noord-Drenthe 2025 | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl	De sociale agenda Groningen en Noord-Drenthe is gericht op het bieden van een betere toekomst voor de Groningers en Noord-Drenten. Het doel is om binnen één generatie (vastgesteld op dertig jaar, tot en met 2053) tenminste op het nationaal gemiddelde te komen op belangrijke indicatoren van brede welvaart. Sinds 2025 is gestart met de uitvoering van de 16 maatregelen uit de Sociale Agenda, gericht op het mentale welzijn van jongeren en kinderen, de aanpak van armoede en schuldenproblematiek, het organiseren van ontmoetingsplekken en het verbeteren van kansen voor jongeren.	SZW, BZK	SDG 10 SDG 1
Kamerbrief voortgang Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie	Jaarlijkse rapportage van het Nationaal Plan Versterking Holocausteducatie. Doel van het plan is de kennis van de Holocaust in Nederland te versterken, inclusief de impact van de Holocaust op Joods leven in Nederland en de internationale context van de Holocaust.	OCW, VWS, SZW, NCAB	SDG 10
Kamerbrief voortgang Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving (2023-2025)	Het kabinet wil de veerkracht en weerbaarheid van mensen versterken. Veerkracht en weerbaarheid maken het mogelijk dat inwoners beter bestand zijn tegen fenomenen zoals radicalisering, ongewenste polarisatie en ondermijnende criminaliteit. Deze kamerbrief geeft een overzicht van de stappen die het kabinet neemt en welke stappen er in de toekomst genomen worden. De Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving is cf. planning eind 2025 afgelopen en er zullen dus in de toekomst ook geen stappen meer in genomen worden.	SZW	SDG 10 SDG 16

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Versterkt Actieplan programma Samen tegen mensenhandel	Betreft het voorkomen, het beter signaleren en helpen van slachtoffers en het aanpakken van daders van mensenhandel.	JenV, VWS, BZ, SZW	SDG 16
Kamerbrief Actieagenda Integratie en Open en Vrije Samenleving	Daarbij gaat het om kunnen omgaan met verschillen, duidelijke kaders, meedoen en gelijke kansen. De Actieagenda bestaat uit drie pijlers. De eerste pijler focust op het versterken van de waarden en normen voor de open en vrije samenleving. Onderdeel hiervan zijn o.a. waarborgen van het recht op zelfbeschikking en de preventie van schadelijke praktijken en het tegengaan van ongewenste buitenlandse inmenging. De tweede pijler richt zich op een goede start en integratie van nieuwkomers. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om startbanen, taaleis in de bijstand, ontzorgen van werkgevers en extra inzet op de begeleiding naar werk van vrouwelijke statushouders. De derde pijler richt zich op sociale samenhang en maatschappelijke spanningen. Onder andere via het bevorderen van burgerschap, dialoog en ontmoeting over scheidslijnen heen, alsook het tegen gaan van discriminatie naar herkomst, religie en huidskleur. De concrete uitwerking van deze pijlers is in 2025 opgesteld.	SZW	SDG 8 SDG 10 SDG 11
Kamerbrief over Offensief Gelijke kansen	De kamerbrief gaat in op de aanpak van arbeidsmarktdiscriminatie via het Offensief gelijke kansen. Het Offensief ziet op het ondersteunen en faciliteren van werkgevers, het in positie brengen van werknemers en het monitoren van arbeidsmarktdiscriminatie.	SZW, BZK	SDG 8 SDG 10
Economische Zaken			
Kamerbrief over toekomst Nederlandse corporate governance stelsel	De Minister informeert de Tweede Kamer over de visie voor de toekomst van het corporate governance stelsel en de stappen die zij daarvoor wil zetten.	EZK	SDG 8 SDG 9 SDG 12 SDG 13 SDG 17
Overzicht acties groene en digitale banen	Overzicht van acties op basis van het Actieplan groene en digitale banen. In dit plan staan maatregelen om de krapte op de arbeidsmarkt aan te pakken, in sectoren met banen die belangrijk zijn voor de klimaat- en digitale transitie.	EZK	SDG8 SDG9
Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen - Meerjarenstrategie bovenregionale samenwerking 2024-2027	Met deze meerjarenstrategie streven Rijk en provincies naar een versterkend effect van de activiteiten van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) door meer onderlinge samenwerking.	EZK	SDG 8 SDG 9 SDG 10 SDG 17
Aanbevelingen ter verbetering van de MKB-Financiering tot € 1 mln	Rapport over samenwerking tussen de partijen in het Nationaal Convenant MKB-Financiering.	EZK	SDG 8 SDG 9
Monitor ondernemingsklimaat 2025 | Rapport | Rijksoverheid.nl	De Monitor Ondernemingsklimaat geeft inzicht in de actuele staat van het ondernemingsklimaat, zodat daar waar nodig kan worden bijgestuurd. De monitor onderzoekt het ondernemingsklimaat op 14 gebieden. Dit is de 3e Monitor Ondernemingsklimaat.	EZK	SDG8 SDG9

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Evaluatie pilot implementatie IMVO op bedrijfsleveninstrumentarium EZK	Informatie over de pilot waarin is onderzocht hoe bedrijven via het bedrijfsleveninstrumentarium van het Ministerie van Economische Zaken kunnen worden aangezet tot internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).	EZKK	SDG 9 SDG 17
Kamerbrief met kabinetsreactie op eindrapportage aanjager schulden	Minister informeert de Tweede Kamer over de kabinetsreactie op het rapport van de aanjager problematische schulden voor ondernemers.	EZK	SDG 8
Financieringsmonitor 2024	De Financieringsmonitor 2024. De Financieringsmonitor is een enquête onder ondernemers en geeft een overzicht van de zoektocht naar externe financiering door ondernemers in de business economy, in de periode juli 2023 tot en met juni 2024.	EZK	SDG 8 SDG 9 SDG 17
VWS			
Verzamelbrief Geweld in afhankelijkheidsrelaties	Betreft hulp aan slachtoffers van seksueel geweld en hun omgeving, zoals ook is opgenomen in actielijn 5 van het Nationaal Actieprogramma Aanpak seksueel geweld en grensoverschrijdend gedrag. De afgelopen periode hebben diverse partijen die reeds onderdeel uitmaken van de multidisciplinaire samenwerking rond slachtoffers van seksueel geweld hierin grote stappen gezet.	VWS, JenV	SDG 5
Ontwerpbesluit Verbetering beschikbaarheid jeugdzorg	Met de Wet verbetering beschikbaarheid jeugdzorg zijn in de Jeugdwet diverse wijzigingen opgenomen met als doel te bevorderen dat gemeenten kunnen voorzien in een toereikend aanbod van specialistische jeugdhulp en van gecertificeerde instellingen voor de uitvoering van kinderbeschermingsmaatregelen en jeugdreclassering.	VWS, BZK, JenV	SDG 3
Beslisnota bij Kamerbrief over Voortgangsbrief Beschikbaarheid Geneesmiddelen	Het kabinet wil de beschikbaarheid van geneesmiddelen verbeteren. Begin november werd de Nederlandse lijst van kritieke geneesmiddelen gepubliceerd. Op basis hiervan wordt aanvullend beleid ontwikkeld. Ook is de aanleg van extra voorraden van essentiële antibiotica en salbutamol gestart. Samenwerking met andere landen is ook van groot belang om (dreigende) tekorten tegen te gaan. Nederland neemt actief deel aan de Critical Medicines Alliance om de beschikbaarheid van geneesmiddelen in heel Europa te verbeteren.	VWS, EZK, Fin, IGJ, CBG, ZN	SDG 3
Aanpak dakloosheid	Betreft het versterken van de aanpak van dakloosheid door betaalbare en duurzame huisvesting te bevorderen en dakloosheid te voorkomen via vroegtijdige signalering en interventie. Het actieplan binnen het deelprogramma Dakloosheidspreventie richt zich op het versneld realiseren van betaalbare woningen en het versterken van de samenwerking tussen gemeenten, woningcorporaties en maatschappelijke organisaties.	VWS, VRO, SZW	SDG 1 SDG 3 SDG 10 SDG 11
Geneesmiddelenbeleid: Herziening Zorgstelsel	Betreft het verbeteren van het stelsel van de vergoeding van dure geneesmiddelen waarmee de besluitvorming over de vergoeding van geneesmiddelen worden verbeterd.	VWS	SDG 3

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Justitie en Veiligheid			
WODC rapport (gebruik van het Beleidskompas binnen de Rijksoverheid), kabinetsreactie	Maatregelen om het gebruik van het Beleidskompas binnen de Rijksoverheid verder te stimuleren. In het Beleidskompas is aandacht voor de toepassing van de SDG-lens bij beleidsontwikkeling.	Alle ministeries	Alle SDG's
Aanpak versterking toegang tot het recht – Missie en visie	Visieontwikkeling t.b.v. het versterken van de toegang tot het recht waardoor iedereen in Nederland toegang heeft tot een passende en duurzame oplossing voor een juridisch probleem of geschil.	JenV, organisaties die een plek hebben in het rechtsbestel of op een andere manier te maken hebben met de toegang tot het recht	SDG 16
Europees meerlandenproject (EU Technical Support Instrument) over de toegang tot het recht en de mensgerichte benadering daarvan (people-centred justice)	Het project heeft tot doel om de vier deelnemende landen (Ierland, Italië, Malta en Nederland) te ondersteunen in de versterking van de toegang tot het recht en de mensgerichte benadering daarvan.	JenV, organisaties die een plek hebben in het rechtsbestel of op een andere manier te maken hebben met de toegang tot het recht	SDG 16
Actieplan 'Meer vertrouwen minder onnodige procedures'	Actieplan uit het deelprogramma Burgergerichte overheid. Het Actieplan richt zich op het terugdringen van onnodige procedures tussen overheid en burger in het bestuursrecht. Daarnaast stimuleert het behoorlijk procedeergedrag van de overheid.	JenV, organisaties die een plek hebben in het bestuursrechtelijk bestel of op een andere manier te maken hebben met het bestuursrecht, zoals gemeenten, uitvoeringsorganisaties en andere stakeholders	SDG 16
Programma stelselvernieuwing rechtsbijstand	Werken aan een stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand waarin rechtzoekendes met een (juridisch) probleem vroegtijdig, laagdrempelig en adequaat geholpen wordt met de oplossing van zijn of haar probleem en waarin de rechtsbijstandverleners die binnen het stelsel werkzaam zijn (sociaal advocaten, mediators en bijzondere curatoren) zo goed mogelijk zijn toegerust voor hun taak.	JenV en organisaties in en rond het stelsel rechtsbijstand.	SDG 16
Eerstelijnsvoorziening voor rechtshulp + antidiscriminatievoorziening Caribisch Nederland	Opbouwen van een stichting waar inwoners van Caribisch Nederland terecht kunnen voor laagdrempelige en onafhankelijke hulp bij juridische vragen en problemen en bij klachten over discriminatie. Ook zal breder gekeken worden naar het Toegang tot het recht in Caribisch Nederland.	JenV, BZK, Openbare Lichamen, BES, Lokale maatschappelijke organisaties	SDG 16
BZK			
Invoeren Basisregistratie Adressen en Gebouwen in Caribisch Nederland	In de bestuursakkoorden met Saba, Sint Eustatius en Bonaire is afgesproken om een stelsel basisregistraties te verwezenlijken en de digitale overheid te versterken. De staatssecretaris van BZK heeft in de Verzamelbrief Digitalisering (Kamerstukken II 2023/24, 26643, nr. 1197) aangegeven op korte termijn de Basisregistratie Adressen en Gebouwen in te voeren. Op een later moment in de ambtelijke voorbereiding van deze wetgeving wordt beslist of dit wetsvoorstel ook de invoering van andere basisregistraties of maatregelen voor de digitale overheid zal omvatten.	BZK i.s.m VRO e.a.	

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG's
Algemene wet gelijke behandeling (gelijke behandeling op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, heteroof homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat	De gelijkebehandelingswetten zijn een uitwerking van artikel 1 Grondwet. Deze wetgeving is niet in CN van toepassing. Anders dan in Nederlandse gemeenten zijn er ook geen lokale meldpunten tegen discriminatie. De Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen, inzake onafhankelijke en laagdrempelige voorzieningen waar discriminatie gemeld en geregistreerd kan worden en bijstand wordt geleverd voor slachtoffers, geldt namelijk niet in CN. Ook indiening van een klacht bij en individuele oordeelsvorming door het College voor de rechten voor de mens (CRM) is (nog) niet mogelijk in CN, aangezien de Wet College voor de rechten van de mens op dit punt niet op de CN geldt. De bestuurscolleges van de drie openbare lichamen hebben in een brief van 10 mei 2022 aangegeven de gelijkebehandelingswetgeving zo snel mogelijk in- en uitgevoerd te willen zien in CN. Ook het CRM heeft hier herhaaldelijk toe opgeroepen, alsmede de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme. Gestreefd wordt naar integrale invoering van deze wetgeving en een praktische invulling, zodat de uitvoeringsinspanningen beheersbaar blijven.	BZK i.s.m SZW en VWS	De nota naar aanleiding van het verslag wordt in het vierde kwartaal naar de Tweede Kamer gezonden
LVVN			
Agenda natuurinclusief	We hebben een duidelijk doel voor ogen: een natuurinclusieve samenleving in 2050. De focus ligt daarbij op het toevoegen, versterken en verrijken van natuur in Nederland waarin we dagelijks leven, wonen, werken, reizen, spelen en recreëren.	LVVN	SDG8 SDG12 SDG13 SDG15
Agrarisch natuur- en landbouwbeheer	Het ANLB beschermt en verbetert de leefomgeving van dieren, werkt aan de verbetering van waterkwaliteit en draagt bij aan nationale en Europese klimaatdoelen.	LVVN	SDG 2 SDG6 SDG13 SDG14 SDG15
Ruimte voor landbouw en natuur	Met de RLN-aanpak wordt gericht gewerkt aan het realiseren van wettelijke doelstellingen en het creëren van toekomstperspectief voor de landbouw. Daarbij worden op nationaal niveau duidelijke ruimtelijke keuzes gemaakt voor de ontwikkeling van zowel landbouw als natuur, en wordt ingezet op grotere samenhang en consistentie in het rijksbeleid voor het landelijk gebied.	LVVN i.s.m BZK, VRO en I&W	SDG 2 SDG6 SDG14 SDG15
Visie voedsel uit zee en grote wateren	De visie voedsel uit Zee en Grote Wateren richt zich op een duurzame, innovatieve en economisch gezonde toekomst voor de visserijsector. Het kabinet streeft naar gezond, regionaal voedsel, verminderde CO2-uitstoot en meer ruimte voor innovatieve kweek van schelpdieren en zeewier, terwijl de sector zich aanpast aan veranderende omstandigheden.	LVVN	SDG2 SDG14

Resultaten Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling

Hieronder volgen de belangrijkste resultaten die in de periode 1 april 2025 tot en met 31 maart 2026 zijn bereikt op de individuele thema's van het actieplan voor beleidscoherentie voor ontwikkeling.

De rapportage is geschreven aan de hand van de kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren van het actieplan. Waar relevant zijn genderaspecten opgenomen. Per thema worden beknopt de doelen uit het actieplan, gekoppeld aan de relevante SDG's, weergegeven.

Terugbrengen Nederlandse klimaat-, land- en watervoetafdruk (SDG 6,7,8,12,13,14,15)

Indicatoren en resultaten

Subdoel 1: Nederlandse financiële stromen zijn consistent met het pad naar koolstofarme en klimaatweerbare ontwikkeling (Art 2.1.c van het klimaatakkoord van Parijs).

1. Genomen maatregelen die publieke financiële steun aan fossiele activiteiten in het buitenland afbouwen. Atradius Dutch State Business (ADSB) verstrekte in 2025 58 exportkredietverzekering-polissen aan bedrijven voor transacties die als groen zijn geclassificeerd. Dit is hetzelfde aantal als in 2023. Het betekent een daling ten opzichte van vorig jaar toen 68 polissen werden verstrekt. Aanvragen van bedrijven voor projecten in de fossiele energiesector komen sinds 2024 niet meer in aanmerking voor een exportkredietverzekering (EKV), behoudens een beperkt aantal uitzonderingen. In 2024 heeft een evaluatie plaatsgevonden van het EKV COP26-beleid, waarover de Kamer per brief is geïnformeerd (Kamerstuk 26 485, nr.438).

2. Aantal instrumenten van buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking dat groene activiteiten stimuleert (bijv. door groene prikkels op te nemen in de regeling). Per 1 januari 2023 is een aantal instrumenten van RVO, Invest International en FMO vergroend. Bij de RVO-regelingen gaat het om SIB (Support International Business), PIB (Partners for International Business) en DHI (Subsidie demonstratieproject, haalbaarheids- en investeringsvoorbereidingsstudies). Meer dan de helft van de PIB's richt zich op groene thema's als groene waterstof, offshore wind en duurzame bouw. In 2025 zijn er 74 DHI-aanvragen beoordeeld waar een claim op het verhoogde subsidiepercentage van 70% voor vergroeningsprojecten werd gedaan, dat is 61% van de aanvragen (in 2024 waren het 60 aanvragen). Uiteindelijk kwamen 35 projecten in aanmerking voor de 'groene' subsidie, dat is 40% van alle goedgekeurde DHI-projecten. In 2024 waren dat er 20. Het gaat hier dus om een flinke stijging. Met de 35 goedgekeurde vergroenende projecten is 3,2 mln euro van het DHI-budget gemoeid (2 mln euro in 2024). Dat is 50% van het gecommitteerde budget in 2025. De meeste groene projecten zijn toegekend in de sectoren energie en agro/food.

   Van het totale aantal ingediende SIB-aanvragen in 2025 kwam 13,1% in aanmerking voor het verhoogde vergroeningspercentage. Van de 7 nieuwe partnerschappen zijn vier gericht op vergroening:
   - Thailand Water
   - Offshore windenergiesector Spanje/Portugal
   - Dutch Coalition for Defense and Security Finland
   - Deeptech Japan
   - VS Floodrisk Management
   - Waste/ CE South Afrika
   - Jachtbouw Italië

   Handelsmissies en economische werkbezoeken richten zich o.a. op duurzame en klimaatrelevante thema's. Voorbeelden uit 2025 zijn brede economische missies naar Kenia en Indonesië op de thema's agrofood- en watersamenwerking, maar ook kleinere handelsmissies naar Spanje (duurzame mobiliteit), China (duurzame gebouwde omgeving) en Brazilië (innovatieve klimaatoplossingen).

3. Acties genomen ter afbouw van fiscale prikkels die Nederlandse klimaatdoelen tegenwerken. Een aantal vrijstellingen in de sfeer van de energiebelasting wordt stapsgewijs afgebouwd. Nederland zet daarnaast bij de aanpassing van de Richtlijn Energiebelastingen -onderdeel van het fit for 55 pakket- in op uitfasering van fiscale prikkels die Nederlandse klimaatdoelen tegenwerken. Verdere afbouw van fossiele voordelen vergt een Europese aanpak.

4. Mobilisatie private financiering voor de transitie. In het vrijwillige Klimaatcommitment van de financiële sector zijn circa vijftig financiële instellingen verbonden, met als doel een bijdrage te leveren aan het verminderen van CO2-emissies van (de investeringen van) de Nederlandse financiële sector. De afgelopen jaren is in het kader van het Klimaatcommitment onder andere gewerkt aan de rapportage over de investeringen van financiële instellingen, waarmee transparantie wordt geboden over de duurzaamheid van de betreffende investeringsportefeuilles. Op dit moment wordt erop ingezet om de impact van het Klimaatcommitment te vergroten door het creëren van duurzame investeringen in de reële economie. Daarnaast worden door het ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG) en Invest-NL financieringstafels georganiseerd, die zich richten op het wegnemen van knelpunten voor financiering van de transitie."

Subdoel 2: Nederlandse emissies zijn consistent met de 1,5°C-doelstelling.

1. % CO2-reductie in 2030 t.o.v. 1990. In de Klimaatwet zijn doelen opgenomen voor de binnenlandse broeikasgasemissies die consistent zijn met 1,5 graden. Daarvan afgeleid zijn door het kabinet Rutte IV indicatieve sectorale reductieopgaven gesteld voor 2030. Er is een jaarlijkse cyclus afgesproken waarbij door het Planbureau voor de Leefomgeving in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) wordt gemodelleerd wat de verwachte emissie in 2030 is, en als dat onvoldoende is om de doelen te halen het kabinet in het voorjaar daarop besluit tot aanvullende maatregelen. Voorjaar 2024 zijn zo diverse aanvullende maatregelen afgesproken. Het op 23 februari 2026 beëdigde kabinet Jetten zet in op het behalen van de klimaatdoelen in 2030 en houdt daarmee de eerdere ambitie van kabinet Rutte IV in stand. Het kabinet zet zich daarnaast in om de tussendoelen voor 2040 te realiseren met het oog op het einddoel voor 2050. Het accent ligt daarbij op de inzet op een ambitieus Europees 2040-maatregelenpakket om zodoende het gelijke speelveld van Nederlandse bedrijven met Europese concurrenten te behouden. Indien nodig kunnen bij de Voorjaarsnota van 2027 aanvullende nationaal geborgde maatregelen voor 2040 getroffen worden, waarbij rekening wordt gehouden met betaalbaarheid en handelingsperspectief.

   Voor de buitenlandse emissies die zijn verbonden met de Nederlandse productie en consumptie is geen specifiek doel gesteld. Deze vallen deels wel onder de doelstelling om de ecologische voetafdruk in 2050 te halveren, maar die doelstelling kent geen tussendoel voor 2030. Diverse Europese en nationale beleidsinstrumenten bevorderen de reductie van die voetafdrukemissies..

2. Een aantal vrijstellingen in de sfeer van de energiebelasting wordt stapsgewijs afgebouwd. Nederland zet ook bij de aanpassing van de Richtlijn Energiebelastingen -onderdeel van het fit for 55 pakket- in op uitfasering van dergelijke regelingen.

   Nederland heeft het initiatief genomen om afbouw van fossiele voordelen internationaal onder de aandacht te brengen. Inzet daarbij is dat andere landen hun fossiele voordelen inventariseren en daar vervolgens afbouwmaatregelen bij formuleren.

Subdoel 3: Nederlandse productie, consumptie en handel vindt in toenemende mate plaats binnen planetaire grenzen en met positieve impact op bestrijding van armoede en ongelijkheid.

1. Inspanning conform de beschreven inzet in het Fiche Mededeling over handel en duurzame ontwikkeling in handelsakkoorden (hierna: het Fiche)[94]:
   Met betrekking tot de lopende onderhandelingen van verschillende handelsakkoorden heeft het kabinet zich uitgesproken voor het belang van ambitieuze afspraken op gebied van handel en duurzame ontwikkeling.[95] In kabinetsappreciaties van afgesloten akkoorden, zoals de modernisering van de EU-Mexico Global Agreement en het EU-Mercosur handelsverdrag, is het kabinet uitgebreid ingegaan op hoe de gemaakte afspraken zich verhouden tot de inzet beschreven in het Fiche.[96] In beide akkoorden zijn de afspraken op het gebied van handel en duurzame ontwikkeling in grote mate in lijn met de inzet zoals omschreven in het Fiche. Ook de akkoorden waarvoor de onderhandelingen recent afgerond zijn, zijnde de akkoorden met Indonesië, India en Australië, zullen in de kabinetsappreciaties aan de inzet getoetst worden.

[94] Kamerstuk 22 112, nr. 3489
[95] Kamerstuk 21 501-02, nr. 3296
[96] Kamerstuk 21 501-02, nr. 31 985 en Kamerstuk 31 985 nr. 107

2. Inspanning conform de beschreven inzet in het Fiche Richtlijn gepaste zorgvuldigheidsverplichting voor ondernemingen,[97] oftewel de Europese *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD): deze richtlijn heeft als doel ondernemingen te stimuleren bij te dragen aan de eerbiediging van mensenrechten en milieu in hun eigen activiteiten en via hun waardeketens. Op 25 juli 2024 is de richtlijn (EU 2024/1760) in werking getreden. Nederland is direct gestart met de omzetting naar nationale wetgeving en heeft op basis van het Beleidskompas enkele verplichte kwaliteitstoetsen uitgevoerd, waaronder de SDG-toets, de kwaliteitseis effecten op ontwikkelingslanden en de kwaliteitseis effecten op gendergelijkheid. Als gevolg van het op 26 februari 2025 gepubliceerde Commissievoorstel Omnibus I is de inhoud van de CSDDD heronderhandeld. Het kabinet heeft op 24 maart 2025 het BNC-fiche Omnibus I met de Kamer gedeeld.[98] Op 24 februari jl. is de aangepaste CSDDD vastgesteld in de Raad. Nederland heeft zich tijdens de onderhandelingen met succes ingezet voor het versterken van de risicogebaseerde benadering, die erop neerkomt dat bedrijven de grootste risico's van hun onderneming voor mens en milieu moeten aanpakken, ongeacht waar in de keten die zich bevinden. De implementatie zal nu opnieuw ter hand worden genomen.

   Deugdelijke (voorbereiding op) implementatie van de Europese Anti-dwangarbeidverordening, inclusief het inregelen van het toezicht in Nederland: het afgelopen jaar is er voortgang gemaakt met de implementatie van de Europese Anti-dwangarbeidverordening (Forced Labour Regulation: FLR) en de voorbereiding van het bedrijfsleven op de toepassing ervan. De FLR bevat een verbod voor het op de EU-markt aanbieden of daarvandaan uitvoeren van producten gemaakt met dwangarbeid. Vanaf 14 december 2027 is de FLR in zijn geheel van toepassing en gaan de regels gelden voor bedrijven. Bedrijven worden geïnformeerd via het MVO-steunpunt. Zo is er een factsheet opgesteld en vond er in oktober een bijeenkomst voor het bedrijfsleven plaats. Lidstaten hadden tot uiterlijk 14 december 2025 om de beoogde bevoegde autoriteiten kenbaar te maken bij de Europese Commissie. Deze notificatie is namens Nederland deels ingediend, maar het gesprek over de rol van de leidende bevoegde autoriteit en welke partij daarvoor het meest geschikt is, loopt nog.

3. Ondersteuning bedrijfsleven in de vorm van een steunpunt en beleid voor sectorale samenwerking. De dienstverlening van het MVO-steunpunt is bij RVO uitgebreid met vier verschillende tools, namelijk met een online *due diligence* training, de MVO-wetchecker, het *due diligence* assessment en het MVO-stappenplan. Tevens is het nieuwe Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen MKB (SVOM) gelanceerd om het mkb te ondersteunen bij het toepassen van gepaste zorgvuldigheid. Onder leiding van de Sociaal Economische Raad (SER) zijn de sectoren natuursteen en metaal afgelopen jaar gestart met een IMVO-sectorovereenkomst, volgens de opzet uit de Kamerbrief van 6 november 2023. Voor de textielsector wordt een tweetal modules ontwikkeld voor het tegengaan van dwangarbeid en het verminderen van broeikasgassen. Het IMVO-convenant voor de sector hernieuwbare energie liep in 2025 door en is verder gegroeid tot 63 deelnemers.

4. De genomen maatregelen op internationaal niveau ter stimulatie van een eerlijke transitie van een lineaire naar een circulaire economie. De nieuwe doelstellingen voor circulaire economie voor 2035 zijn nader geconcretiseerd in het Nationaal Programma Circulaire Economie dat in oktober 2025 is gepubliceerd. De nieuwe doelen richten zich op het besparen van grondstoffen, het verhogen van het gebruik van duurzame biogrondstoffen en secundaire grondstoffen van het totale grondstoffengebruik en het verhogen van de hoeveelheid grondstoffen die (hoogwaardig) wordt gerecycled. Via het grondstoffengebruik wordt bijgedragen aan de klimaatopgave, de biodiversiteitsopgave, het creëren van een schoon milieu en een veilige en schone leefomgeving en aan de leveringszekerheid van grondstoffen. Het NPCE bevat een dashboard met effectindicatoren over de opgaven om veranderingen in het grondstoffengebruik in samenhang met deze opgaven te kunnen volgen.

5. Inzet en resultaten van programma's gericht op mijnbouw en grondstoffenketens. In 2025 is Nederland een nieuwe committering aangegaan met de *Extractives Industries Transparency Initiative*, een multi-stakeholder initiatief dat transparantie over financiële stromen in de extractieve sector vergroot en corruptie tegengaat. Met het *Climate Smart Mining* initiatief heeft de Wereldbank technische assistentie geleverd aan verschillende ODA-landen om het management van geologische data en het

[97] Kamerstuk 22 112, nr. 3393
[98] Kamerstuk 22 112, nr. 4012

investeringsklimaat in de (kritieke) grondstoffensector te verbeteren. Het European Partnership for Responsible Minerals (EPRM) heeft zes nieuwe leden verwelkomd, variërend van Afrikaanse maatschappelijke organisaties tot Duitse autobedrijven. Via 13 lopende projecten ondersteunt EPRM de formalisering van artisanale en kleinschalige mijnbouw (ASM), verantwoorde praktijken en toegang tot wereldwijde markten.

6. Naast de Omnibus-wet die in 2025 op het Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) toegepast is, heeft de Europese Commissie in 2026 een voorstel gedaan voor de herziening van het CBAM. Het voorstel behelst een uitbreiding van de reikwijdte van CBAM naar *downstream*-goederen om zo de impact te vergroten en meer koolstoflekkage tegen te gaan. De onderhandelingen over de herziening lopen en beleidsverantwoordelijkheid hiervoor ligt bij het Ministerie van Financiën. De inzet is in lijn met het opgestelde BNC-fiche.[99]

7. Inspanning conform de beschreven inzet in het BNC-fiche over de verordening over het Algemeen Preferentieel Stelsel (APS). De herziening van de APS-verordening beoogt de ontwikkeling van OS-landen te ondersteunen, de sociale, arbeids- en klimaataspecten van het stelsel te versterken en migratieafspraken op te nemen. Het voorzitterschap van de Raad en het Europees Parlement hebben in december 2025 een akkoord bereikt over de herziening. Naar verwachting wordt de herziene verordening in het voorjaar van 2026, na goedkeuring door het Europees Parlement, aangenomen door de Raad. Na goedkeuring door de Raad kan de herziene verordening per 1 januari 2027 worden toegepast. Op 24 april jl. is uw Kamer per brief over de herziening van het APS geïnformeerd.[100]

Subdoel 3B: Inzet op het terugdringen van de Nederlandse land-, klimaat- en water- voetafdruk, vindt plaats in combinatie met partnerschap met OS-landen (inclusiviteit), duurzame economische ontwikkeling en vermindering van armoede en ongelijkheid.

1. Inspanningen t.b.v. het internationaal, Europees en in Nederland agenderen van het belang van vermindering van armoede en ongelijkheid, in combinatie met het terugdringen van de Nederlandse voetafdruk. In de kabinetsinzet ten behoeve van goed watermanagement en voedselzekerheid in ontwikkelingslanden is het bestrijden van armoede en ongelijkheid een belangrijke onderliggende drijver. In de programma's is aandacht voor de positie van vrouwen, meisjes en kwetsbare groepen, zodat juist zij ook ervan kunnen profiteren.

2. Inspanningen om deze agenda ook concreet en daadwerkelijk te laten landen in de transitie (naar meer weerbaarheid) van specifieke ketens als cacao en palmolie, o.a. in het kader van de implementatie van nieuwe EU-wetgeving (bijv. EUDR). Nederland zet in op het ondersteunen van een aantal partnerlanden bij de transitie naar een schone, eerlijke en weerbare economie. Nederland zet hierbij in op handelsketens die voor ontwikkelingslanden en Nederland belangrijk zijn. Nederland kan bijdragen aan de transitie binnen sectoren waar Nederland een grote voetafdruk heeft, en daarmee ook Nederlandse kennis en kunde als een hefboom inzetten om de sector weerbaarder en toekomstbestendig te maken. De Nederlandse inzet is waar mogelijk complementair aan de implementatie van nieuwe EU-wetgeving, zodat deze zal bijdragen aan de effectiviteit van de CSDDD, duidelijkheid voor ondernemingen zal vergroten en het risico op afwenteling van risico's op (kleinere) ondernemingen zal verkleinen, zowel in Nederland als in productielanden.

Subdoel 4: Agrogrondstoffen- en houtketens naar Nederland vallend onder de Verordening ontbossings-vrije producten zijn uiterlijk in 2025 volledig ontbossingsvrij. Andere agrogrondstoffenketens volgen in de periode tot 2030, als onderdeel van de NL inzet om in 2030 wereldwijd ontbossing te stoppen.

1. Nederlandse inzet in relatie tot de EU-Verordening ontbossingsvrije producten. Door het uitstellen van de toepassing van de Verordening ontbossingsvrije producten (EUDR) naar 30 december 2025, was er extra tijd voor een zorgvuldige implementatie van de EUDR. Doordat eind 2025 is besloten om de implementatie nog weer een jaar uit te stellen, is er tot eind 2026 nog weer extra tijd hiervoor. Om een gelijk speelveld voor Nederlandse en EU-bedrijven te bevorderen, wordt door Nederland blijvend ingezet op internationale samenwerking met andere grote consumerende markten, zodat vergelijkbare maatregelen worden getroffen. Daarnaast wordt ook samen met gelijkgezinde partners blijvend ingezet op versterkte samenwerking met producerende

[99] Kamerstuk 22 112, nr. 4283
[100] Kamerstuk 22112, nr. 4321

landen om de toepassing van de wetgeving te faciliteren en de impact op kleinschalige producenten te minimaliseren. In het kader van het Team Europe Initiatief van de EUDR, mede met financiering vanuit Nederland, is een tweetal studiereizen georganiseerd voor stakeholders uit Afrika en Zuid-Amerika om kennis over te dragen over de vereisten van de EUDR.

Verder heeft Nederland zich tijdens de 30ste VN-klimaatconferentie (UNFCCC COP30) aangesloten bij verschillende initiatieven om bos- en natuurbranden te voorkomen en te verminderen, en om de (land)rechten van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen ter bescherming van tropische bossen en biodiversiteit te versterken. De 2026-2027 verlenging en optopping van het Working Landscapes Programme om in 5 landen samen met lokale gemeenschappen het risico op en de impact van bosbranden te verminderen, draagt hier mede aan bij.

Subdoel 5: Het bedrijfsleven en financiële sector zijn transparant over hun impact op en afhankelijkheid van biodiversiteit en natuurlijk kapitaal[101]

1. Genomen relevante acties en behaalde resultaten binnen de Agenda Natuurinclusief 2.0[102] In 2025 zijn in alle tien publiek-private domeinen inhoudelijke producten opgeleverd, netwerken versterkt en is de maatschappelijke beweging vergroot. Het begint nu zichtbaar te worden welke innovatieve praktijken geschikt zijn om op te schalen. Daarbij zijn visies en strategieën ontwikkeld met inspirerende voorbeelden en actiepunten. Ook is het investeringsperspectief doorvertaald naar de praktijk, waarbij groene koplopers uit de tien domeinen zien wat er allemaal mogelijk is om in korte tijd grote ambities te realiseren. Zo werden er stappen gezet in de bouw, het onderwijs en in de financiële sector om natuurinclusiviteit verder toe te passen en te omarmen. Deze voorbeelden worden verzameld op de website www.collectiefnatuurinclusief.nl. Daarnaast vond eind 2025 de Natuurinclusieve Manifestatie plaats waarbij in 3 dagen natuurinclusief invulling is gegeven aan tal van workshops, een bestuurdersdiner en een bijeenkomst met 800 bezoekers.

2. Genomen maatregelen om de Ecosystem Services Valuation Database te ondersteunen op het gebied van verdere ontwikkeling en toepassing.
   Het ministerie van LVVN heeft tussen 2020 en 2024 subsidie verleend aan de Foundation for Sustainable Development om de internationale Ecosystem Services Valuation Database verder te ontwikkelen, met focus op betere aansluiting op gebruikerswensen en verbetering van de data. In 2025 heeft het ministerie van LVVN de Foundation for Sustainable Development een opdracht gegeven om de meerwaarde van het combineren van de ESVD database[103] met de ENCORE tool[104] te verkennen. Mogelijke gebruiksscenario's richten zich op het in kaart brengen van financieel-economische risico's van biodiversiteitsverlies bij bedrijfsvoering, binnen bestaande investeringsportefeuilles en bij toekomstige investeringsbeslissingen. Momenteel wordt een mogelijk vervolg verkend.

3. Genomen maatregelen om Future Up (voorheen: MVO Nederland) te ondersteunen op het gebied van toepassing bij bedrijven. Het ministerie van LVVN subsidieert Future Up om bedrijven te ondersteunen - met name in de sectoren agrifood en bouw – met het opdoen van kennis en ervaring met het meten van impacts en afhankelijkheden met betrekking tot biodiversiteit en dit te verankeren in de strategie en het bedrijfsmodel. Ook organiseert Future Up activiteiten om ketens te verduurzamen, bijv. met de inzet op duurzaam inkopen. Naast sectorspecifieke activiteiten organiseert Future Up de community of practice die bedrijven in verschillende sectoren helpt zich voor te bereiden op de EU Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) alsook op de vrijwillige rapportage (VSME) voor bedrijven die niet CSRD-plichtig zijn.

[101] Het gebruik van natuurlijke kapitaalrekeningen is uit dit doel geschrapt. De natuurlijk kapitaalrekeningen gaan namelijk over Nederlandse ecosystemen en zijn vooral voor (mede)overheden van belang, niet zozeer voor de Nederlandse voetafdruk in het buitenland.
[102] De focus van Agenda Natuurinclusief 2.0 ligt op het versterken van de 70% niet-beschermde natuur van Nederland waarin we dagelijks leven, wonen, werken, reizen, spelen en recreëren. Dit krijgt vorm vanuit 10 domeinen, waardoor natuurinclusief werken geïntegreerd wordt bij o.a. wonen, infrastructuur en landbouw. De agenda bevindt zich nu in de tweede fase van de transitie: met opschaalbare praktijken, gebiedsgerichte uitvoering en beleidsdoorwerking komen tot het mainstreamen van Natuurinclusief.
[103] De Ecosystem Services Valuation Database (ESVD), ontwikkeld door FSD en partners, biedt wereldwijd gestandaardiseerde schattingen van de monetaire waarden van ecosysteemdiensten, waardoor kwalitatieve afhankelijkheden kunnen worden vertaald naar financiële termen (int$/ha/jaar)
[104] De ENCORE-tool – ontwikkeld door Global Canopy, UNEP FI en UNEP-WCMC helpt financiële instellingen te begrijpen hoe economische sectoren afhankelijk zijn van en invloed hebben op de natuur door middel van een materialiteitsgerichte benadering

4. Genomen maatregelen om de financiële sector natuurinclusief te maken via het RVO-programma Natuurinclusieve Financiële Sector. Het ministerie van LVVN financiert het programma Natuurinclusieve Financiële Sector van RVO met als doel om de private financiële sector te mobiliseren voor investeringen in natuur en zo bij te dragen aan de doelen van zowel de EU-Natuurherstelverordening als het VN Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework. De opdracht tracht bewustwording onder financiële instellingen te vergroten over hun negatieve impact en hun afhankelijkheid van natuur, en ondersteunt het ontwikkelen van tools en methoden om dit te meten (zoals de Taskforce on Nature-related Financial Disclosures). In 2025 heeft LVVN het Partnership on Biodiversity Accounting Financials (PBAF) opdracht gegeven om een aanpak te ontwikkelen, die de mate van 'alignment' van de data, die dataproviders leveren aan financiële instellingen, meet en verifieert met de voorwaarden van de PBAF-standaard. Daarnaast zet de opdracht ook in op het aanjagen van kansen voor natuurinclusieve investeringen met een positieve impact op natuur om natuurherstel op lange termijn te realiseren. Tegelijkertijd wordt gewerkt aan systeemverandering binnen de financiële sector om natuur integraal mee te nemen in financiële besluitvorming en risicobeoordeling, onder andere door onderzoek over het opnemen van natuur in transitieplannen (opdracht aan WNF en CDP). In 2026 wordt verkend hoe invulling te geven aan een van de aanbevelingen, namelijk om een internationaal Nature in Transition Planning Network op te zetten. Ook hebben het ministerie van LVVN en RVO in 2025 de ontwikkeling van een beleidssamenvatting over de impact op de natuur van 126 ondertekenaars van de Finance for Biodiversity Foundation gefinancierd. Deze nota benadrukt dat, hoewel de financiële sector biodiversiteit snel heeft geïntegreerd in de reguliere duurzame financiering, zinvolle overheidsmaatregelen essentieel zijn voor een natuurpositieve transitie. Daarnaast heeft RVO een bijdrage geleverd aan het IPBES[105] Business & Biodiversity Assessment, specifiek in het hoofdstuk over de rol van de overheid. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het belang van het creëren van randvoorwaarden voor bedrijven, inclusief financiële instellingen, om actie te ondernemen om hun impact op en afhankelijkheid van natuur te verkleinen.

[105] Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services

Subdoel 6: Nederlands beleid leidt niet tot mogelijk negatieve gevolgen voor de voedselproductie, toegang tot water, bossen en biodiversiteit in ontwikkelingslanden.

1. Genomen maatregelen in het kader van de Uitvoeringsagenda biogrondstoffen. Voor een klimaatneutrale en circulaire samenleving in 2050 is de inzet van biogrondstoffen noodzakelijk. Duurzame biogrondstoffen leveren een bijdrage aan een toekomstbestendig verdienmodel voor Nederlandse bedrijven en bieden hen de kans voorop te lopen in groeimarkten van de toekomst. Met de borging van duurzaamheidscriteria voor biogrondstoffen in regelgeving worden milieurisco's op niet duurzame productie en verwerking van biogrondstoffen zo veel mogelijk beperkt – zoals uitputting van de bodem, aantasting van biodiversiteit en instandhouding van de koolstofvoorraden. Deze criteria gelden ongeacht de herkomst van de biogrondstoffen en worden vastgelegd in het nog in te stellen Besluit duurzaamheid biomassa. De instelling van een adviescommissie die certificatieschema's vooraf toetst aan deze criteria wordt op dit moment voorbereid. Naast controle vooraf is het duurzaamheidskader-biogrondstoffen belangrijk om achteraf vast te kunnen stellen of certificeringsorganen zich aan de geldende eisen hebben gehouden, daarvoor is de Nederlandse Emissieautoriteit (NEa) de beoogd toezichthouder.

2. Genomen acties ter mainstreaming van biodiversiteit binnen BHOS-beleid. In 2025 werd uit de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp circa 243 miljoen euro uitgegeven aan activiteiten in ontwikkelingslanden die ook bijdroegen aan biodiversiteit. Binnen de genoemde prioriteiten en gemaakte keuzes van het huidige BHOS beleid, wordt waar opportuun bijgedragen aan internationale biodiversiteit, mede gelet op de versterking van effectiviteit van interventies op bijvoorbeeld het terrein van voedselzekerheid en water.

3. Inzet op wereldwijde voedselzekerheid. LVVN en BHOS zetten gezamenlijk in op terugdringen van ondervoeding en versterking van productiviteit en weerbaarheid van lokale voedselsystemen. Ontwikkelingslanden worden ondersteund met voedselzekerheidsprojecten en investeringen in onderzoek en innovatie en er wordt internationaal samengewerkt met onder meer UNICEF, FAO, IFAD en Wereldbank. Nederlandse kennis, kunde en bedrijvigheid op het gebied van agrifood, zoals in zaaizaad en pootgoed, spelen een belangrijke rol.

Subdoel 7: De transformatie naar een kwalitatief, betaalbaar en toegankelijk stelsel van (publieke) zorg en welzijn met minimale impact op klimaat in 2050.

1. Voortgang uitvoeringsprogramma Verduurzamen (publieke) zorg en welzijn. Op 17 april 2025 is de rapportage over de voortgang van het Uitvoeringsprogramma naar de Tweede Kamer gestuurd. De voortgang van het Uitvoeringsprogramma ligt over het geheel genomen op koers, met brede betrokkenheid vanuit de zorgsector. De inzet van het programma leidt niet alleen tot een verduurzaming van de Nederlandse zorg, aansluitend bij internationale duurzaamheidsdoelen, maar draagt ook bij aan mondiale verduurzaming via multilaterale samenwerking en concrete trajecten met partnerlanden.

2. Voortgang uitvoeringsafspraken van de Green Deal Duurzame Zorg (GDDZ) 3.0. Inmiddels hebben meer dan 600 partijen zich aan de Green Deal verbonden. Er wordt gewerkt aan een actualisatie van de voortgang, zoals te vinden op Voortgang Green Deal Duurzame Zorg afspraken.[106]

3. Integrale Rapportage 'Duurzaamheid & Gezondheid', stand van zaken van verduurzamen van zorg en welzijn in termen van inzet, voortgang en effect. In 2025 heeft VWS de eerste integrale 'Monitor Duurzaamheid en Gezondheid' ontvangen. Deze "0-meting" schetst de landelijke en sectorale ontwikkelingen en resultaten op het gebied van verduurzaming van de zorg en welzijn. De uitkomsten dragen bij aan verdere beleidsvorming op het gebied van verduurzaming binnen de gezondheidszorg. Vóór de zomer wordt de tweede meting uitgebracht, de "1-meting".

4. De RIVM monitor milieuvoetafdruk zorg brengt in kaart welke impact de Nederlandse zorgsector heeft op het milieu, onder andere via uitstoot van broeikasgassen, materiaalgebruik en medicijnresten in het water. Een eerste meting is uitgevoerd in 2022 en vormt de basis voor vervolgmetingen. Een actualisatie wordt later in 2026 verwacht, waarmee trends en effecten inzichtelijk worden gemaakt voor beleidsontwikkeling en monitoring.

[106] Voortgang Green Deal Duurzame Zorg afspraken

Tegengaan onwettige geldstromen en belastingontwijking (SDG 16 &17)

Indicatoren en resultaten

Subdoel 1: Tegengaan wereldwijde belastingontwijking, waaronder terugdringen van gebruik Nederland als doorstroomland, door unilaterale, bilaterale en multilaterale maatregelen.

1. Het aantal (ontwikkelings)landen dat deelneemt aan het OECD/G20 Inclusive Framework. Nederland werkt actief samen met andere landen om tot een herziening van het internationale belastingsysteem te komen, dit doen we in het Inclusive Framework (IF) georganiseerd door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Inmiddels zijn 148 landen lid van het IF, waaronder een ruim aantal ontwikkelingslanden.

2. De invoering van conditionele bronbelasting op dividenden naar laagbelastende jurisdicties en in misbruiksituaties. Vanaf 2024 is de reikwijdte van de bronbelasting uitgebreid naar dividenden. Eerder was de Wet bronbelasting 2021 in werking getreden. De bronbelasting heeft tot doel om Nederland minder aantrekkelijk te maken voor doorstroomstructuren naar laagbelastende jurisdictie (LBJ) en om het risico van belastingontwijking door het verschuiven van (Nederlandse) belastinggrondslag naar LBJ's te verkleinen.

3. De jaarlijkse rente-, royalty- en dividendstromen vanuit Nederland naar laagbelastende landen. Op basis van de geactualiseerde cijfers van De Nederlandse Bank (DNB) blijkt dat de daling in rente-, royalty- en dividendstromen vanuit Nederland naar laagbelastende landen ten opzichte van 2019 blijvend is. Deze geldstroom is sinds de invoering van de conditionele bronbelasting gedaald van 37 miljard euro in 2019 naar 6,5 miljard euro in 2024. Bij de overgebleven stroom hoeft in principe geen sprake te zijn van belastingontwijking, maar gaat het voor een groot deel om ingehouden winsten of andere geldstromen door een fiscaal transparante entiteit in de laagbelastende landen.

4. Het aantal belastingverdragen met ontwikkelingslanden met antimisbruikbepalingen conform de minimumstandaard tegen verdragsmisbruik. Nederland heeft met

20 ontwikkelingslanden een belastingverdrag dat in werking is. Met 16 van deze 20 landen is er overeenstemming over opname van antimisbruikbepalingen in het betreffende verdrag (bilateraal dan wel via het Multilateraal Instrument). Nederland blijft zich inzetten om antimisbruikbepalingen op te nemen in de belastingverdragen met ontwikkelingslanden waarmee dat nog niet is gelukt. Nederland vindt het belangrijk om bij het aangaan van belastingverdragen rekening te houden met de bijzondere positie van ontwikkelingslanden. Bij het maken van afspraken met ontwikkelingslanden houdt Nederland er extra rekening mee, dat deze landen voldoende belasting kunnen heffen over de activiteiten van Nederlandse bedrijven in het ontwikkelingsland. In 2013 is Nederland daarom gestart met een project dat zich richtte op 23 ontwikkelingslanden. De afgelopen tien jaar is er veel vooruitgang geboekt in dit project en is het Nederlandse verdragsbeleid voor ontwikkelingslanden verder ontwikkeld. Volgend op de praktijk van de afgelopen jaren is het project in 2024 formeel breder getrokken en gaat het verder dan alleen het opnemen van antimisbruikbepalingen; het richt zich niet langer exclusief op de 23 landen, maar ook op andere ontwikkelingslanden.

5. Overzicht van (ontwikkelings)landen op de EU-lijst van niet-coöperatieve jurisdicties. De zwarte lijst is op 17 februari 2026 aangepast en bestaat nu uit 10 landen: Amerikaanse Maagdeneilanden, Amerikaans Samoa, Anguilla, Guam, Palau, Panama, Russische Federatie, Turks en Caicoseilanden, Vanuatu en Vietnam.

Subdoel 2: Tegengaan wereldwijde onwettige geldstromen (SDG 16.4), inclusief corruptie (SDG 16.5).

1. Inzet op het tegengaan van onwettige geldstromen i) via het lidmaatschap van de Financial Action Task Force (FATF), die de wereldwijde standaarden opstelt voor de bestrijding van witwassen, terrorismefinanciering en proliferatiefinanciering, en ii) de Europese Unie, die richtlijnen en verordeningen uitvaardigt voor de bestrijding van witwassen, terrorismefinanciering en proliferatiefinanciering, en iii) nationale invoering van deze standaarden. Nederland werkt voortdurend aan effectieve toepassing daarvan. Nederland heeft in 2025 de toegankelijkheid van het betalingsverkeer vergroot en maatregelen genomen om discriminatie door banken te voorkomen. Er is een convenant met betrokken partijen afgesloten dat ervoor zorgt dat klanten, waaronder bonafide ondernemers en non-profitorganisaties, een zakelijke betaalrekening kunnen openen of behouden. Voor personen bestaat al een recht op een basisbetaalrekening. Nederland levert een actieve bijdrage aan de beleidsvorming in de internationale gremia en levert experts om andere landen te beoordelen. In FATF-verband is in 2025 een akkoord bereikt over een nieuwe standaard voor het internationaal betalingsverkeer. Deze zal internationale betalingen veiliger, transparanter en goedkoper maken. Daarnaast heeft het kabinet op 13 mei 2025 een nieuwe anti-witwasaanpak gelanceerd. Deze zet in op hogere barrières voor criminelen en het tegelijkertijd verlagen van lasten voor bonafide ondernemers en burgers. Op 16 december 2025 heeft het kabinet gerapporteerd over de voortgang van deze nieuwe aanpak.

   Het aantal landen dat gedurende een jaar van de grijze lijst van de FATF is gegaan. De FATF heeft in 2025 de volgende landen van de grijze lijst gehaald: Filippijnen, Kroatië, Mali, Tanzania, Burkina Faso, Mozambique, Nigeria en Zuid-Afrika. De volgende landen zijn toegevoegd aan de grijze lijst in 2025: Laos, Nepal, Bolivia, Britse Maagdeneilanden.

2. Het aantal (ontwikkelings)landen dat zich heeft gecommitteerd aan de implementatie van het Extractives Industries Transparency Initiative (EITI). Momenteel committeren 55 landen zich aan implementatie van de EITI Standaard. Deze standaard is de wereldwijde maatstaf voor transparantie en verantwoording in de extractieve sector en helpt daarmee corruptie tegen te gaan.

3. Nederland zet zich in voor een EU Anti-Corruptierichtlijn met proportionele en helder afgebakende strafbaarstellingen en sancties/maatregelen. Daarnaast dient op bepaalde punten voldoende flexibiliteit aan lidstaten te worden gelaten, zodat zij de richtlijn op een wijze kunnen implementeren die past bij hun eigen (rechts)systeem en (rechts)tradities. In 2025 is in Europees verband onderhandeld over een richtlijn ten behoeve van de bestrijding van corruptie. Nederland heeft actief aan deze onderhandelingen deelgenomen. In december 2025 is in de triloogfase een voorlopig akkoord op de inhoud van de richtlijn bereikt. Naar verwachting zal de implementatietermijn in 2026 van start gaan.

4. Multilaterale inzet t.b.v. de bestrijding van corruptie i) binnen de OESO Anti-omkopingswerkgroep (Working Group on Bribery), die toeziet op de implementatie van het Anti-omkopingsverdrag, en ii) via deelname aan de G20 Anti-corruptiewerkgroep (op uitnodiging). In 2025 heeft Nederland voortdurende en

actieve betrokkenheid bij de OESO anti-omkopingswerkgroep getoond, waarbij het o.a. optrad als lead examinor voor de evaluaties van Roemenië, Finland en Polen. Nadat Nederland in 2020 zelf werd geëvalueerd in het kader van het OESO anti-omkopingsverdrag, werkt Nederland aan verdere opvolging van de aanbevelingen. In maart 2026 zal Nederland wederom een update geven aan de OESO anti-omkopingswerkgroep, o.a. over procedures voor zelfonderzoek en het zelfmelden van buitenlandse omkoping. De update stond oorspronkelijk gepland voor december 2025, maar is op verzoek van de OESO WGB verschoven.

Ondanks de toenemende druk op internationale standaarden rond anti-corruptie en anti-omkoping heeft Nederland een constructieve bijdrage kunnen leveren aan de G20 Anti-corruptiewerkgroep, mede door kennisdeling over o.a. multi-stakeholderinitiatieven voor het tegengaan van corruptie, promotie van transparantie en accountability in de publieke sector, en bescherming van klokkenluiders. G20-voorzitter Zuid-Afrika kwam tot een voorzittersverklaring met een verwijzing naar de criminalisering van buitenlandse omkoping en sterke nadruk op internationale samenwerking. Er was overeenstemming over de High-level Principles on Administration of Seized and Confiscated Assets linked to Corruption. Hierbij heeft Nederland aandacht kunnen vragen voor o.a. verantwoorde samenwerking met private sectorpartijen. Daarnaast is, in het kader van versterkt engagement, gewerkt aan de relaties met landen buiten de 'traditionele' gelijkgestemde groep. Ook tijdens de (tweejaarlijkse) conferentie van landen die partij zijn bij de Anti-Corruptie Conventie van de VN (UNCAC) in december 2025 werd samenwerking gezocht en gevonden met deze delegaties.

Met Nederlandse steun onderzoekt de in Den Haag gevestigde zusterorganisatie van de NGO Triple I (Integrity Initiatives International) de mogelijkheden van en voorwaarden voor een International Anti-Corruption Court (IACC). De organisatie werkt aan een ontwerp-statuut en onderhoudt en stimuleert contacten wereldwijd over het onderwerp, waardoor het thema van de strijd tegen straffeloosheid op de internationale agenda blijft. In 2025 is het ministerie van Buitenlandse Zaken met de herziening van de Brochure "Eerlijk Zakendoen, zonder corruptie" gestart. Daarnaast wordt ook een praktische handreiking voor bedrijven inzake corruptiepreventie opgesteld. Het doel is betere ondersteuning van het bedrijfsleven bij het voorkomen van corruptie door middel van informatiedeling over hoe gepaste zorgvuldigheid (*due diligence*) gebruikt kan worden hiervoor. De herziening en handreiking worden in 2026 afgerond.

Subdoel 3: Lage, lage-midden en middeninkomenslanden hebben goed belastingbeleid en goede systemen voor belastinginning en zijn in staat om belastingontwijking tegen te gaan (SDG 17.1).

De totale Nederlandse uitgaven (in miljoenen euro's) aan technische assistentie op het gebied van belastingen ("domestic resource mobilization"). Effectieve belastingheffing is essentieel voor duurzame ontwikkeling en het realiseren van de SDG's. Door ontwikkelingslanden te helpen hun binnenlandse middelen beter te mobiliseren dragen we bij aan hun financiële zelfstandigheid. In 2025 is er ongeveer 8 miljoen euro uitgegeven aan technische assistentie op het gebied van *domestic resource mobilisation* (DRM). Deze activiteiten richten zich op het versterken van belastingdiensten in ontwikkelingslanden, waar naast belastinginning ook aandacht is voor het tegengaan van belastingontduiking en -ontwijking. Op de 4e Finance for Development VN-conferentie nam Nederland deel aan de taskforce voor het opstellen van de *Seville Declaration* on DRM, waar nieuwe afspraken zijn gemaakt, o.a. over het verdubbelen van gelden voor technische assistentie aan ontwikkelingslanden op het gebied van DRM (Nederland voldoet reeds aan deze afspraak) en het voeren van coherent beleid.

Subdoel 4: Lage, lage-midden en middeninkomenslanden zijn weerbaar voor onwettige geldstromen en zijn in staat om onwettige geldstromen tegen te gaan.

Het aantal lage- en middeninkomenslanden en landen op de grijze FATF-lijst dat Nederland via het IMF AML/CFT thematisch fonds ondersteunt bij de implementatie van de FATF-standaarden. Via het AML/CFT-fonds van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) ondersteunt Nederland landen bij onder andere het invoeren van de internationale standaarden van de Financial Action Task Force (FATF), de wereldwijde normsteller op dit gebied. Zo helpt het landen om hun wetgeving, toezicht en opsporing te verbeteren, en financiële integriteit te versterken. Dit fonds was in 2024 in 50 landen actief. Tot nu toe heeft het fonds 13 landen op de grijze FATF-lijst ondersteund.

Verkleinen vaccin en gezondheidsongelijkheid; Nederland draagt bij aan het vergroten van mondiale toegang tot vaccins en geneesmiddelen, door het stimuleren van kennisdeling en het stimuleren van lokale productie (SDG3, 3B)

Indicatoren en resultaten

Subdoel 1: Nederlandse inzet binnen WHO en WTO gericht op stimuleren en vergroten van mondiale kennisdeling.

Nederland zet zich in voor een centrale rol van de WHO in de internationale coördinatie van gezondheidskwesties. De WHO stimuleert kennisdeling en bevordert lokale productie van vaccins en geneesmiddelen, o.a. door de opzet van technologie-overdrachtscentra. Deze centra bieden technische ondersteuning, training en kennisdeling om technologieën over te dragen naar landen met beperkte middelen.

De Nederlandse inzet bij de WTO is gericht op behoud van het multilaterale systeem van intellectueel eigendomsrechten, inclusief de ruimte (flexibiliteit) die er is voor landen om hun volksgezondheid te beschermen en toegang tot medicijnen voor iedereen te waarborgen.

Subdoel 2: Actieve kennisdeling in de samenwerking met het bedrijfsleven, de topsector life sciences en health, het maatschappelijk middenveld en kennisinstituten/academia.

Binnen de Dutch Global Health Hub wordt kennisdeling en samenwerking bevorderd tussen kennisinstellingen, bedrijfsleven, maatschappelijk middenveld en de overheid op het gebied van mondiale gezondheid. Het vergroten van wereldwijde toegang tot medicijnen en gezondheidsproducten is daarbij een van de doelstellingen van de hub. Het afgelopen jaar zijn bijvoorbeeld meerdere kennisuitwisselingssessies georganiseerd over regionale productie van geneesmiddelen en vaccins en sociaal verantwoord licentiëren (*Socially Responsible Licensing*, SRL).

Subdoel 3: Nederlandse deelname aan en voortgang binnen een van de multilaterale initiatieven op het gebied van vaccin- en geneesmiddelen toegang/productie.

Als onderdeel van de Nederlandse Mondiale Gezondheidsstrategie (MGS)[107] draagt Nederland op verscheidene manieren bij aan het verkleinen van vaccin- en gezondheidsgelijkheid in multilateraal verband. Later dit jaar ontvangt u een update van de voortgang van de implementatie van de MGS, waarin het brede portfolio aan activiteiten wordt toegelicht.

Voor de lokale productie van medicijnen en vaccins droeg Nederland in 2024 met EUR 10 miljoen bij aan een Team-Europe initiatief om lokale productie van gezondheidsproducten en betrokkenheid van de private sector daarin te stimuleren in Afrika. Sinds 2026 wordt een deel van deze middelen ook ingezet voor de ontwikkeling van een *Africa Health Sovereignity Fund* door United Nations Capital Development Fund (UNCDF) met als doel om publiek, filantropisch en privaat kapitaal te mobiliseren voor investeringen in veelbelovende ondernemingen in de gezondheidszorg in Afrika, waaronder lokale productie. Nederland ondersteunt via het Global Health Partnerships Programma (GHPP) de lokale productie van medicijnen en vaccins in partnerlanden en draagt daarmee bij aan pandemische paraatheid en veerkrachtige gezondheidssystemen. Het GHPP is een instrument van de MGS, gericht op het opzetten van government-to-government samenwerkingen en kennisuitwisseling. In najaar 2025 en voorjaar 2026 volgden inspecteurs van de Egyptian Drug Authority een training van de Biotech Training Facility op het gebied van kwaliteit en inspectievaardigheden. Hiermee draagt Nederland bij aan de versterking van regelgevende autoriteiten en kwaliteitsborging.

Voor de ontwikkeling van geneesmiddelen en vaccins investeert Nederland, via de Product Development Partnerschappen (PDPs), in publiek publieke-private samenwerking die bijdraagt aan innovatieve oplossingen en de ontwikkeling van medische producten, zoals vaccins, medicijnen en diagnostica tegen armoede-gerelateerde ziekten. Mede dankzij de Nederlandse bijdrage aan IAVI, een van de PDPs, ontwikkelden zij met het Nederlandse bedrijf Batavia Biosciences, een ebolavaccin waardoor een eerdere dreigende ebola-uitbraak in Oeganda is voorkomen. Nederland steunt de Coalition for Epidemic Preparedness Innovation (CEPI), die zich richt op de ontwikkeling van nieuwe vaccins voor acute dreigingen. Zo treft het voorbereidingen om snel een vaccin te kunnen ontwikkelen bij nog onbekende ziekteverwekkers. Nederlandse bedrijven en onderzoeksinstellingen worden hiertoe door CEPI financieel ondersteund.

[107] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/10/21/mondiale-gezondheidsstrategie-2023-2030

Nederland blijft in 2026 bijdragen aan Gavi en het Global Fund to Fight Aids, TB and Malaria (Global Fund) [108], waarmee het ook inzet op het vergroten van toegang tot vaccins en medicijnen. Gavi is een organisatie die vaccins grootschalig en tegen lagere prijzen beschikbaar stelt aan lage- en middeninkomenslanden. Nederland stimuleert via Gavi ook marktzekerheid en productiecapaciteit, als ook de introductie en opschaling van nieuwe vaccins. Global Fund streeft ernaar toegang tot medicjinen voor hiv, TB en malaria te waarborgen. In 2025 kwam door het Global Fund het veelbelovende nieuwe hiv-preventiemiddel Lenacapavir beschikbaar in twee Afrikaanse landen, slechts twee maanden na goedkeuring voor het gebruik van dit middel in de VS en Europa.

Toepassing toets “Effecten op ontwikkelingslanden” (verplichte kwaliteitseis) volgens het Beleidskompas

Subdoel 1: Toepassen toets Effecten op Ontwikkelingslanden bij nieuwe wet- en regelgeving van LVVN, BZ, BHOS, Fin en EZK.

De toets effecten op ontwikkelingslanden is toegepast op de uitvoeringswet van de EU Antidwangarbeidsverordening (Verordening (EU) 2024/3015).

[108] Kamerstuk 36180, nr. 177

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
www.rijksoverheid.nl/bz
Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

Mei 2026